

Requisitoir

OPENBAAR MINISTERIE

Parket Amsterdam

Zaak : G. Wilders
Parketnummer : 13/425046-09
Officiëren van justitie : mr. P. Velleman en mr. B. van Roessel
Datum : 15 oktober 2010 (deel 2)

Inhoudsopgave

Artikel 137d Sr, aanzetten tot haat en aanzetten tot discriminatie (feit 2, 3, 4 en 5)	4
Inleiding.....	4
Wetsgeschiedenis	5
Negatieve beeldvorming	5
Vrijheid van meningsuiting	7
Samenvatting	11
Aanzetten tot	11
Aanzetten is opruien	12
Direct en indirect.....	13
Een bijzonder ruim begrip?	14
Samenhang	14
Opruiend element.....	18
Samenvatting	19
Aanzetten tot haat	20
Intrinsiek conflictueuze tweedeling.....	21
Krachtversterkend element	23
Samenvatting	24
Aanzetten tot discriminatie.....	24
Direct en indirect.....	26
Krachtversterkend element	28
Samenvatting	29
Context.....	29
Onnodige buitensporigheid	31
Samenvatting	31
Opzet.....	32
Samenvatting	36
Beoordeling uitlatingen zoals ten laste gelegd (feit 2, 3, 4 en 5)	37
Feit 2: aanzetten tot haat tegen moslims wegens hun godsdienst	37
Feit 2, uitlating 1	38
Feit 2, uitlating 2	40
Feit 2, uitlating 3	41
Feit 2, uitlating 4	43
Feit 2, uitlating 5	44
Feit 2, uitlating 6	45
Feit 2, uitlating 7	46
Feit 2, uitlating 8	46
Feit 2, uitlating 9	47
Feit 2, uitlating 10	49
Feit 2, uitlating 11	51
Feit 2, uitlating 12	53
Feit 2, uitlating 13	54
Feit 2, uitlating 14	55
Feit 2, uitlating 15	57
Feit 2, uitlating 16	59
Feit 2, uitlating 17	61
Feit 2, uitlating 18 en 19	62
Feit 2, uitlating 20	63
Feit 2, uitlating 21	64
Feit 2, uitlating 22	65

Feit 2, uitlating 23	66
Feit 2, uitlating 24	67
Feit 2, uitlating 25 en 26	69
Feit 2, uitlating 27	70
Feit 2, uitlating 28	70
Conclusie	73
Feit 3: aanzetten tot discriminatie van moslims wegens hun godsdienst	74
Feit 3, uitlating 1	74
Feit 3, uitlating 2	78
Feit 3, uitlating 3	79
Feit 3, uitlating 4	81
Feit 3, uitlating 5	82
Feit 3, uitlating 6	83
Feit 3, uitlating 7	84
Feit 3, uitlating 8	85
Feit 3, uitlating 9 en 10	85
Feit 3, uitlating 11	86
Feit 3, uitlating 12	88
Feit 3, uitlating 13	89
Feit 3, uitlating 14	89
Feit 3, uitlating 15	90
Feit 3, uitlating 16	92
Feit 3, uitlatingen 17, 18, 19, 20, 21, 22 en 23	94
Feit 3, uitlating 19	94
Feit 3, uitlating 23	95
Feit 3, uitlating 17 en 18	96
Feit 3, uitlating 20, 21 en 22	97
Feit 3, uitlating 24	98
Feit 3, uitlating 25 en 26	99
Feit 3, uitlating 27	99
Feit 3, uitlating 28	99
Conclusie	101
Feit 4, uitlating 1	102
Feit 4, uitlating 2	103
Feit 4, uitlating 3	103
Feit 4, uitlating 4	104
Feit 5, uitlating 1, 2, 3 en 4	105

Artikel 137d Sr, aanzetten tot haat en aanzetten tot discriminatie (feit 2, 3, 4 en 5)

Geachte Voorzitter, leden van de rechtbank,
geachte raadsman, meneer Wilders,
andere betrokkenen en overige belangstellenden.

Inleiding

Afgelopen dinsdag hebben wij de theorie van artikel 137c Sr besproken en de uitlatingen die onder feit 1 zijn ten laste gelegd. Vandaag gaan wij het hebben over artikel 137d Sr. Het aanzetten tot haat en het aanzetten tot discriminatie. Wij noemen deze twee strafbaarstellingen bewust gescheiden omdat ze van elkaar verschillen. Die verschillen zijn naar onze mening zelfs zo groot dat het wellicht wenselijk zou zijn om ze niet samen in één formulering onder te brengen. Wij hebben ze in elk geval als aparte feiten ten laste gelegd. In artikel 137d Sr is ook aanzetten tot gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen strafbaar gesteld, maar aangezien dat in deze zaak ons inziens niet aan de orde is c.q. het hof daarvoor geen vervolging heeft bevolen laten wij bespreking hiervan buiten beschouwing. Ons requisitoir over de ten laste gelegde feiten is onvermijdelijk een uitgebreid verhaal. Wij hebben getracht ons zoveel mogelijk tot hoofdlijnen te beperken. Bij de theoretische bespreking van artikel 137d herhalen wij hier en daar citaten uit de wetsgeschiedenis die wij al eerder genoemd hebben, maar dat doen wij omdat zij op dat punt in ons requisitoir dan van belang zijn. In ons requisitoir zullen wij ook uitlatingen van Wilders citeren en pogen die van een betekenis te voorzien oftewel te duiden. De indruk zou daaruit kunnen ontstaan dat wij zijn gedachtegoed of standpunt onderschrijven. Het is echter in het geheel niet, dat zal duidelijk zijn, onze taak om gedachtegoed of standpunten van Wilders te onderschrijven. Het is onze taak om over uitlatingen een strafrechtelijk standpunt in te nemen en we zullen ons daartoe dan ook beperken.

Artikel 137d Sr is naar onze mening een buitengewoon lastig te doorgronden strafartikel. Hierdoor is het ons inziens noodzakelijk om zeer minutieus te kijken naar de betekenis en de invulling van de bestanddelen.

Het artikel luidt in het voor deze zaak relevante lid 1:

'Hij die in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, aanzet tot haat tegen of discriminatie van mensen of gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.'

Voordat we ingaan op de bestanddelen, beginnen we met een schets op algemene lijnen. Wij belichten eerst de wetsgeschiedenis van dit artikel waaruit wij concluderen dat de wetgever om diverse redenen een beperkte werking voor ogen stond.

Wetsgeschiedenis

Negatieve beeldvorming

Wat was de bedoeling van de regering met deze bepaling?

Het Amsterdamse hof wijdt in zijn beschikking van 21 januari 2009 enkele zinnen aan dit onderwerp. In de slotalinea van zijn beoordeling inzake aanzetten tot haat schrijft het hof het volgende:

'Het haatzaai-artikel in het Wetboek van Strafrecht had, blijkens zijn ontstaansgeschiedenis gedurende de jaren dertig van de vorige eeuw, uitgerekend een politieke achtergrond. Juist de scheldpartijen en haatcampagnes van politieke groeperingen tegen andersdenkenden (zoals de joden, de christenen en de kapitalisten) vormden de directe aanleiding om het haatzaaien tot strafbaar feit te verklaren teneinde, zoals de toenmalige regering dat uitdrukte, beletselen op te werpen tegen 'de volksverruwing in woord en geschrift' en tegen 'de volksvergiftiging die haat en wrok in de harten zaait en dreigt gevaarlijke stemmingen in een deel van het volk teweeg te brengen[ix]'.

Het hof ziet in de wetsgeschiedenis dan ook geen beletsel, integendeel zelfs, om te concluderen dat Wilders zich heeft schuldig gemaakt aan een vorm van haatzaaien die naar Nederlands recht strafbaar is.¹

U hoort dat het hof allerlei overwegingen aanhaalt uit de dertiger jaren die er toe zouden hebben geleid dat het aanzetten tot haat-artikel in de wet is opgenomen. Die overwegingen zijn inderdaad in de wetsgeschiedenis van destijds terug te vinden. Maar ze hebben niet geleid tot de invoering van het artikel dat aanzetten tot haat strafbaar stelt. Wel tot de invoering van het groepsbeledigingsartikel. Het aanzetten tot haat-artikel is pas in de zeventiger jaren in ons wetboek opgenomen. Voor die tijd bestond er wel een artikel 137d Sr, maar dat ging toen over groepsbeledigen op schrift en niet over aanzetten tot haat. Wij wijzen er dus nadrukkelijk op dat de toenmalige regering het verschijnsel van *'volksvergiftiging die haat in de harten zaait'*, haatzaaien dus, beantwoordde met de invoering van het groepsbeledigingsartikel en niet met het aanzetten tot haat-artikel.

¹ Hof Amsterdam 21 januari 2009, *LJN* BH0496, paragraaf 12.1.2.

Rosier heeft, zoals gezegd bij de behandeling van artikel 137c Sr, over discriminatie een proefschrift geschreven en schrijft over de ratio achter de discriminatieartikelen, die zijn ingevoerd in de jaren '70, het volgende:

*'Centraal² in de motivering van de noodzaak om discriminerende meningsuiting strafrechtelijk te bestrijden stond, naast de bestrijding van agressie, het bestrijden van negatieve beeldvorming en zo indirect van het fenomeen dat mensen op grond van desbetreffende persoonskenmerken in het maatschappelijk verkeer worden achtergesteld. In het algemeen werd over de uitingen die onder 137c en 137d Sr vallen gesteld dat 'dergelijke uitlatingen een olievlekwerking kunnen hebben en de maatschappelijke positie van de gehele groep kunnen aantasten.'*³

Waar het, in de visie van Rosier, derhalve primair niet om gaat zijn de gekwetste gevoelens van de betreffende groep, maar om het gevaar dat anderen deze groepen, vanwege negatieve beeldvorming, gaan achterstellen in het maatschappelijk leven.

In de Memorie van Antwoord (bij de uitbreiding van de discriminatiebepalingen in de jaren '90) schrijft de minister:

*'Wanneer groepen in het openbaar worden beledigd, of wanneer in het openbaar wordt aangezet tot haat tegen of discriminatie van die groepen zal dat anderen kunnen brengen tot agressieve handelingen tegen personen uit deze groepen. Het is uit het verleden voldoende bekend hoe door ophitsing mensen tot agressie tegen personen die tot een bepaalde groep behoren, kunnen worden gebracht.'*⁴

U hoort hier dat de minister het groepsbeledigen en aanzetten tot haat en discriminatie in één adem noemt. Op een andere plaats in de Memorie van Antwoord schrijft hij:

*'De artikelen 137 c, d en e moeten in samenhang worden gezien. Zij zijn bedoeld om discriminatie van bepaalde groepen tegen te gaan. Zoals ook in de Memorie van Toelichting is betoogd, kan door belediging en aanzetten tot haat en discriminatie een negatief beeld van een bepaalde groep ontstaan, wat kan leiden tot discriminatie en maatschappelijke achterstelling van degenen die tot deze groep behoren.'*⁵

Dát is derhalve hetgeen de wetgever heeft willen tegengaan met deze artikelen: het ontstaan van negatieve beelden over de beschermde groepen bij derden. Want deze derden kunnen op grond van deze negatieve beelden overgaan tot handelen en dat kan de openbare orde in gevaar

² Alle dikgedrukte delen, cursiveringen en onderstrepingen in de citaten zijn toegevoegd door het OM.

³ Th.E. Rosier, *Vrijheid van meningsuiting en discriminatie in Nederland en Amerika*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1997 (hierna: Rosier 1997), p. 89.

⁴ *Kamerstukken II*, 1987/88, 20239, nr. 5, p. 12 (MvA).

⁵ *Kamerstukken II*, 1987/88, 20239, nr. 5, p. 6 (MvA).

brengen. De gevoelens van deze beschermde groepen spelen bij dit alles in beginsel geen rol van betekenis. Het hof overweegt in het vervolgingsbevel onder de titel 'Het toetsingskader':

*'In deze beklagzaak komt het fundamentele, zowel grondwettelijk als verdragsrechtelijk gewaarborgde recht van vrije meningsuiting (...) te staan tegenover het (...) eveneens fundamentele, grondwettelijk en verdragsrechtelijk gewaarborgde recht van eenieder of van een geloofsgemeenschap om op godsdienstig gebied niet te worden gediscrimineerd (...), meer in het bijzonder (en hier komt het wat ons betreft nu op aan) het recht om niet in godsdienstige gevoelens te worden gekwetst, zoals dat in het Wetboek van Strafrecht wordt beschermd door strafbaarstelling van bepaalde uitingsdelicten (o.m. in de artt. 137c, **137d**, 137e, 147, 261 en 266 Sr).⁶*

Dit laatste is naar wij menen derhalve op grond van de wetsgeschiedenis beslist niet juist. De discriminatieartikelen zijn inderdaad in het leven geroepen om groepen te beschermen. Maar het gaat niet om de gevoelens van de groep, het gaat om het beeld bij anderen en de mogelijk daaruit voortvloeiende aantasting van de openbare orde.

Uit die bedoeling van de wetgever spruit voort dat deze bepalingen een beperkte werking hebben. In die zin dat als er geen negatieve werking op derden is, de ratio voor de toepassing van de artikelen ook ontbreekt. Dit is de eerste reden voor de beperkte werking van artikel 137d Sr.

Vrijheid van meningsuiting

Het huidige artikel 137d Sr, het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld, is, als gezegd, begin jaren '70 in onze strafwet opgenomen ter uitvoering van het Internationaal Verdrag van New York van 7 maart 1966 inzake de Uitbanning van elke vorm van **Rassendiscriminatie**, het IVUR. In dit verdrag kwamen de staten overeen het aanzetten tot rassendiscriminatie bij wet strafbaar te maken. In die eerste 'aanzetten tot haat en discriminatie' - versie van artikel 137d Sr was door de wetgever naast ras als grond tevens opgenomen: godsdienst of levensovertuiging. Het IVUR verplichtte daar overigens niet toe. Jaren later zijn nog de andere gronden toegevoegd, te weten: geslacht, seksuele gerichtheid en handicap.

Reeds bij de totstandkoming van het IVUR waren bedenkingen geuit tegen de vergaande werking van dit verdrag en was men bevreesd voor een te ver gaande inperking van de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging. Om aan die bezwaren tegemoet te komen werd in artikel 4 van het IVUR een bepaalde clausule opgenomen. Artikel 4 en de clausule besparen we u verder, maar met het opnemen van deze clausule was voor een aantal Westerse landen artikel 4 aanvaardbaar geworden en daarmee was een belangrijk politiek probleem uit de weg geruimd. Voor sommige andere landen bleef het artikel 4 evenwel, ook mét deze clausule, zo

⁶ Hof Amsterdam 21 januari 2009, *LJN* BH0496, paragraaf 10.

onverteerbaar dat zij het verdrag niet ratificeerden.⁷ Wat wij hiermee willen laten zien en onderstrepen is dat bij de totstandkoming van het verdrag (dat ten grondslag ligt aan artikel 137d Sr), dat nota bene alleen nog maar over ras ging, er al zodanig grote bezwaren rezen uit oogpunt van de bescherming van de vrijheid van meningsuiting dat sommige landen niet wilden ratificeren.

De Nederlandse regering kon die bezwaren en bedenkingen grotendeels delen. Zij oordeelde dat *'de mogelijkheid van een onbelemmerde meningsvorming'* niet opgeofferd mocht worden aan *'een doeltreffende bestrijding van rassendiscriminatie'* en daarmee verwante verschijnselen. Zij meende echter dat de in artikel 4 van het verdrag opgenomen clause nu juist de strekking had om de staten te verplichten bij het treffen van hun maatregelen de vrijheid van meningsuiting te eerbiedigen.⁸

Bij de introductie van artikel 137d Sr rond 1971 was er in de Tweede en Eerste Kamer veel bezorgdheid over de effecten van betreffend artikel op de vrijheid van meningsuiting. Een aantal leden zag in de ontworpen bepaling een bedreiging van de vrijheid van meningsuiting. De regering meende dat voor die bezorgdheid geen aanleiding bestond, immers:

***'Aan kritiek op opvattingen, zelfs al zou die kritiek beledigend zijn, wordt strafrechtelijk niets in de weg gelegd.'*⁹**

Meerdere leden van de Kamer spraken er hun bevreemding over uit dat de regering een strafrechtelijke bescherming wilde bieden aan door godsdienst of levensbeschouwing gekenmerkte groepen, omdat die groepen een zodanige bescherming niet nodig zouden hebben. De regering antwoordde dat zij de gemaakte opmerkingen in zoverre kon onderschrijven dat er geen reden was voor een algemene strafrechtelijke bescherming van op godsdienst of levensbeschouwing gegronde instituten of organisaties terzake van hun optreden in de Nederlandse samenleving. Voor kritiek op dat optreden dient een zo groot mogelijke ruimte te worden gelaten.

Daarna formuleert de regering in onze ogen de kern van haar zienswijze door te zeggen dat:

*'de voorgestelde strafbepalingen (dus zowel 137c als 137d Sr – OM) aan kritiek niets in de weg leggen, ook niet indien de kritiek de diepste overtuigingen mocht betreffen waarop die instituten en organisaties zijn gegrond.'*¹⁰

'De strafbaarheid begint waar kritiek ontaardt in het aantasten van de eer en goede naam van, of het aanzetten tot haat tegen of discriminatie van de groep wegens het enkele feit dat de leden

⁷ Rosier 1997, p. 33-34.

⁸ Geparafraseerd uit Rosier 1997, p. 35.

⁹ Kamerstukken II, 1969/70, 9724, nr. 6, p. 4 (MvA).

*daarvan de godsdienst of levensbeschouwing zijn toegedaan, waartegen de kritiek gericht is. Daartegen is geen verweer, hoe sterk de maatschappelijke positie van de groep ook moge zijn.*¹¹

Dit antwoord van de regering laat zien dat de regering ver wilde gaan in het beschermen van de vrijheid van meningsuiting. Wij begrijpen de woorden van de regering aldus, dat deze uitdrukken dat kritiek op de diepste overtuigingen van de gelovigen, en op het geloof zelf en de daarop gebaseerde instituten en organisaties, is toegestaan, en dat dit ook geldt voor artikel 137d Sr. Kritiek is echter strafbaar wanneer deze zich onmiskenbaar op de mensen zelf richt en niet, slechts, op hun opvattingen, overtuigingen en gedragingen.

Op de vraag van de bedoelde leden (van de Eerste Kamer) of een beledigende aanval op een overtuiging niet *eo ipso*, als vanzelf, een belediging inhoudt van degenen die die overtuiging zijn toegedaan, antwoordde de regering, dat het gebruik van beledigende kwalificaties voor een overtuiging slechts een belediging van mensen kan inhouden, indien daarbij tevens conclusies ten aanzien van die mensen worden getrokken.¹² Dit is in onze ogen een zeer cruciaal punt in deze strafzaak.

Indien men zou aannemen dat kritiek op een godsdienst **wel** tevens kritiek zou inhouden op degenen die die godsdienst aanhangen, dan zou iedere kritiek op een godsdienst die in negatieve bewoordingen is gesteld meteen mogelijk een strafbaar feit zijn jegens gelovigen, wegens hun godsdienst. Wij geven één hopelijk eenvoudig en weinig aanstootgevend voorbeeld. Stel dat iemand zou zeggen: 'Wat het Christelijke geloof zegt over het ontstaan der soorten is onzin', dan zou daarmee meteen een strafbaar feit gepleegd worden jegens Christelijke gelovigen. Wij nemen aan dat veel mensen begrijpen dat dit niet de bedoeling is van de wetgever. Als de regering zegt: '*gebruik van beledigende kwalificaties voor een overtuiging kan slechts belediging van mensen inhouden indien tevens conclusies ten aanzien van die mensen getrokken worden.*' dan bedoelt de regering, naar wij aannemen, dat deze, ter bescherming van de vrijheid van meningsuiting en een vrij publiek debat, vast wil houden aan een principieel onderscheid tussen geloof enerzijds en gelovigen anderzijds. Het opmerkelijke is uiteraard dat een onderscheid als dit zich alleen kan voordoen bij de grond geloof of levensovertuiging en niet bij bijvoorbeeld de grond ras.

Voor wat artikel 137c Sr betreft heeft de Hoge Raad in het Gezwel-arrest vastgehouden aan deze principiële keuze van de wetgever. Het ging kort gezegd, het zij nog even gememoreerd, over de passage 'Stop het gezwel dat islam heet'. Dit is óók een uitlating waarbij men voor de vraag staat omtrent het onderscheid tussen geloof en gelovigen. Vooropgesteld willen wij erop wijzen dat met een uitlating als deze ongetwijfeld de aanhangers van de islam, de gelovigen, in hun gevoelens worden gekwetst. Maar de Hoge Raad overweegt:

¹⁰ *Kamerstukken I*, 1970/71, 9724, nr. 22a, p. 3-4 (MvA).

¹¹ *Kamerstukken I*, 1970/71, 9724, nr. 22a, p. 3-4 (MvA).

¹² *Kamerstukken I*, 1970/71, 9724, nr. 22a, p. 3-4 (MvA).

'Artikel 137c Sr stelt strafbaar het zich beledigend uitlaten 'over een groep mensen wegens hun godsdienst', doch niet het zich beledigend uitlaten over een godsdienst, ... ook niet indien dit geschiedt op zo'n wijze dat de aanhangers van die godsdienst daardoor in hun godsdienstige gevoelens worden gekrenkt.'¹³

Dit sluit aan bij die bedoeling van de wetgever en het onderscheid dat deze wenst te maken.

Naar onze mening dient dit essentiële onderscheid ook bij artikel 137d Sr te gelden. De Hoge Raad hanteert in het Gezwel-arrest het argument dat de wetgever bij artikel 137c Sr met het bestanddeel 'beledigend **over mensen**' een beperkte reikwijdte heeft beoogd en dat daarom de uitlating onmiskenbaar betrekking moet hebben op mensen. Uit de wetsgeschiedenis blijkt, wij hebben het u al voorgehouden, dat de wetgever die beperkte reikwijdte zowel voor artikel 137c Sr als voor artikel 137d Sr beoogt.

In artikel 137d Sr is door de wetgever opgenomen dat tot haat moet worden aangezet **tegen mensen** en dat tot discriminatie moet worden aangezet **van mensen**. Gezien de gezamenlijke plaatsing in het wetboek, de ratio van, en de eerder geschetste verwantschap tussen de artikelen 137c Sr en 137d Sr, menen wij dat ook bij de toepassing van artikel 137d Sr de eis geldt dat zowel 'aanzetten tot haat' als 'aanzetten tot discriminatie' **onmiskenbaar** betrekking moet hebben op mensen die door hun godsdienst worden gekenmerkt.

Wij menen dat er ondanks het duidelijke verschil in strafbaarstelling, veel overeenkomsten tussen de artikelen 137c en 137d Sr zijn, met als consequentie dat een conforme uitleg op bepaalde punten gepast lijkt.

Rechtsgeleerde schrijvers zijn verdeeld op dit punt: Rosier meent dat er geen verschil is in die zin dat discriminerende beledigingen beschouwd kunnen worden als een vorm van aanzetten tot haat en discriminatie¹⁴ en Mevis in zijn noot bij het Gezwel-arrest meent dat het verschil tussen beide artikelen groter is dan het lijkt¹⁵. Wij willen in dit kader slechts twee punten belichten die beide in elk geval niet in de weg staan aan de door ons genoemde conforme uitleg van beide artikelen. Ten eerste, men zou kunnen menen dat artikel 137d Sr wel op het IVUR is gebaseerd en artikel 137c Sr niet. Dat is in beginsel wel juist maar daarbij dient men zich te realiseren dat de grond wegens godsdienst noch bij artikel 137c Sr noch bij artikel 137d Sr op het IVUR is gebaseerd. Hierin kan derhalve geen reden gevonden worden om de strafbaarheid van artikel 137d Sr wegens godsdienst ruimer of anders te behandelen.

Ten tweede. In de noot bij het Gezwel-arrest heeft annotator Mevis er op gewezen dat de Hoge Raad in zijn arrest uitdrukkelijk mededeelt dat zijn oordeel niet over artikel 137d Sr gaat. Mevis

¹³ HR 10 maart 2009, LJV BF0655, r.o. 2.5.1.

¹⁴ Rosier 1997, p. 105.

¹⁵ HR 10 maart 2009, LJV BF0655 (m.nt. P.A.M. Mevis).

acht dit betekenisvol maar kan geen éénduidige verklaring hiervoor geven. Wij als OM denken dat een verklaring zou kunnen liggen in het gegeven dat artikel 137d Sr weliswaar meer subsidiair ten laste was gelegd, maar in cassatie bij de Hoge Raad niet meer aan de orde kwam. Nu onbekend is gebleven waarom de Hoge Raad dit zo uitdrukkelijk vermeldt, kan in elk geval niet gezegd worden dat het maken van het onderscheid tussen geloof of gelovigen bij de uitleg van artikel 137d Sr op grond van het Gezwel-arrest onjuist zou zijn.

Samenvatting

Om de zaken zo helder mogelijk te krijgen, resumeren wij. De strafbaarstelling via de artikelen 137c en 137d Sr is bedoeld om het aantasten van het groepsbeeld van de beschermde groep bij derden tegen te gaan. Door die aantasting worden groepen in hun maatschappelijk functioneren belemmerd en daarmee wordt de openbare orde aangetast. Het gekwetst zijn van gevoelens en met name godsdienstige gevoelens speelt daarbij geen rol en is derhalve niet relevant. De strafbaarstelling middels de artikelen 137c en 137d Sr is per definitie een aantasting van de vrijheid van meningsuiting. Mede daarom stond de wetgever indertijd een beperkt werkingsbereik voor ogen. Bij artikel 137c Sr en, naar onze mening ook bij artikel 137d Sr dient goed onderscheid te worden gemaakt tussen kritiek op het geloof en kritiek op de gelovigen. Zowel bij beledigend over mensen, als bij aanzetten tot haat tegen mensen als bij aanzetten tot discriminatie van mensen dient de uitlating onmiskenbaar betrekking te hebben op mensen.

Aanzetten tot

Na de belichting van deze algemene aspecten komen wij tot de concretere invulling van de bestanddelen van artikel 137d Sr.

Bij lezing van artikel 137d Sr stuit men eerst op de bestanddelen: 'Hij die in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding...'. Deze bestanddelen hebben wij reeds eerder in ons requisitoir besproken en deze bestanddelen achten wij, gezien de toelichting daarop, vervuld. De moeilijkheid van artikel 137d Sr schuilt in de uitleg van aanzetten tot haat en aanzetten tot discriminatie. Wat is überhaupt 'aanzetten tot'?

Rosier schrijft enigszins ontnuchterend dat aan de wetsgeschiedenis nauwelijks aanknopingspunten kunnen worden ontleend om tot aanvaardbare interpretaties van de delictsomschrijvingen te komen. Wij citeren:

'De Nederlandse wetgever heeft überhaupt niet echt lang nagedacht over de vraag welke soort uitlatingen in welke zin precies schadelijk zijn en heeft ook niet de vraag gesteld of de eventueel daaraan te ontleen argumenten voor strafbaarstelling wel stand kunnen houden in het licht van de argumenten die gegeven kunnen worden voor een strenge bescherming van de vrijheid van meningsuiting. De wetgever heeft volstaan met het opsommen van een aantal ruim omschreven kwaden (aantasting van eer en eigenwaarde, negatieve beeldvorming, verstoring van de

openbare orde). Inderdaad heeft de wetgever daarmee een nuttige indicatie gegeven van waar we het moeten zoeken als we de vraag willen beantwoorden welk soort uitingen in welke zin schadelijk zijn. De wetsartikelen die de wetgever ter bestrijding van die kwaden heeft ingezet, heeft hij een dermate vage en ruime delictsomschrijving meegegeven dat de vraag gerechtvaardigd is of hij überhaupt wel oog had voor de waarde van de vrijheid van meningsuiting. De wetgever besteedde geen aandacht aan de vraag hoe het evidente feit dat er ruimte moet zijn voor ideologische strijd verenigd kon worden met een verbod om zich beledigend uit te laten over anderen wegens hun godsdienst.¹⁶

'Het begrip aanzetten (en wij citeren nog steeds uit het proefschrift van Rosier) werd überhaupt niet aan enige bespiegeling onderworpen.'¹⁷

Om te begrijpen wat het bestanddeel 'aanzetten tot' inhoudt, hanteren wij de volgende benadering. In 'aanzetten tot' zitten twee juridische componenten samengepakt die bij een heleboel andere misdrijven los van elkaar staan en los van elkaar beoordeeld worden: de handeling zelf en het opzet. Het gegeven dat in artikel 137d Sr het opzet zit ingebakken in het woord 'aanzetten' maakt nog niet dat de twee componenten niet los van elkaar beoordeeld moeten worden. Wij moeten dus enerzijds de handeling 'aanzetten tot' juridisch duiden en vervolgens beoordelen of het opzet op die handeling aanwezig is.

Aanzetten is opruien

Wij beginnen met 'aanzetten tot'. Rosier schrijft dat door regering en Kamer niet erg veel woorden zijn besteed aan artikel 137d Sr. De term 'aanzetten tot', zo schrijft hij, lijkt voor zichzelf te spreken.¹⁸

In het wetboek bestond al artikel 131 Sr: opruien. Dat artikel kent net als artikel 137d Sr de bestanddelen 'in het openbaar' en 'mondeling, bij geschrift of afbeelding' en bevat tevens de bestanddelen 'opruien tot enig strafbaar feit of geweld'. In de memorie van toelichting op artikel 137d Sr werd uiteengezet:

*'Dat **aanzetten** kan, voor zover het betrekking heeft op gewelddadig optreden (...), reeds worden bestreden met toepassing van artikel 131 Sr van het Wetboek van Strafrecht, dat in zoverre als dat toepasselijk is, voorrang heeft boven artikel 137d Sr.'¹⁹*

Kortom, opruien is ook aanzetten. Dat 'aanzetten' hetzelfde is als 'opruien' is te lezen bij de uitleg die Tekst & Commentaar geeft bij opruiging. Daar staat: *'Het begrip opruiging moet worden*

¹⁶ Rosier 1997, p. 250.

¹⁷ Rosier 1997, p. 251.

¹⁸ Rosier 1997, p. 95.

¹⁹ *Kamerstukken II*, 1967/68, 9724, nr. 3, p. 5 (MvT).

*opgevat als het aanzetten tot iets ongeoorloofds.*²⁰ Ofwel, aanzetten is opruien. Over en weer wordt dus naar de andere term ter verduidelijking verwezen.

Rosier trekt op basis van de door hem geraadpleegde handboeken de conclusie dat 'aanzetten' hetzelfde betekent als 'opruien' en dat 'opruien' zo iets betekent als ophitsen, opstoken, aansporen. Wij zijn het met Rosier eens dat het ene begrip derhalve ook niet ruimer of enger is dan het andere begrip.²¹

Direct en indirect

Indien men nadenkt over de vraag hoe men anderen kan aanzetten tot iets, is het al snel duidelijk dat men dat kan doen door een directe aansporing, bijvoorbeeld door te zeggen: '*Gooi die bakstenen tegen die ruiten*'. Maar ook door een indirecte aansporing, bijvoorbeeld door te zeggen: '*Daar liggen bakstenen*', of: '*Die ruiten daar kunnen kapot*'.

Rosier filosofeert in zijn boek over dit probleem en meent dat de mate van indirectheid bijna onbegrensd is en komt daardoor tot de vraag: hoe omwonden (indirect) mag een betoog eigenlijk zijn om nog als 'aanzetten tot' te gelden?²²

Na allerlei beschouwingen komt hij tot de volgende (geparafraseerde) conclusie: Mijn overwegingen tonen dat de noodzaak om in de delictomschrijving en de interpretatie daarvan ruimte te maken voor indirecte vormen van aanzetten als het ware afgedwongen wordt door het karakter van het kwaad dat door strafbaarstelling voorkomen zou moeten worden: beeldvorming en ontwikkeling van een klimaat van haat, of, nog algemener, de omschrijving gebruikend die R Emmelink aanwendt om het door 131 Sr te bestrijden kwaad aan te duiden: 'de kans op ongunstige beïnvloeding van het publiek.' De wetgever, zo kunnen we aannemen, richt zich met artikel 137d Sr tegen degenen die door hun opmerkingen en uitlatingen die kans vergroten (aldus Rosier).²³

Hij vervolgt: '*Nu is het echter tijd voor de volgende stap. Het beeld dat ik naar ik hoop met bovenstaande citaten en overwegingen heb opgeroepen is dat van **een bijzonder ruim begrip**, waar veel te veel onder te subsumeren valt. Dat beeld behoeft natuurlijk een zeer fundamentele correctie, een correctie die gedictieerd wordt door het opzetvereiste van art. 137d.*'²⁴

Wij onderschrijven het standpunt dat indirect aanzetten een relatief ruim begrip is. Desondanks menen wij dat de opvatting van Rosier enigszins eigenaardig aandoet. De opvatting dus dat 'aanzetten tot' een veel te ruim begrip is, maar dat het opzetvereiste dit corrigeert en dus een belangrijke rol heeft. Als we kijken in Tekst & Commentaar bij het zusterdelict opruien, dan zien

²⁰ Tekst & Commentaar Strafrecht 8^e druk, art. 131 aant. 1.

²¹ Rosier 1997, p. 95.

²² Rosier 1997, p. 96.

²³ Rosier 1997, p. 100.

²⁴ Rosier 1997, p. 100.

we dat daar het opzetvereiste een volstrekt onopvallende rol heeft. Zou dat bij artikel 137d dan anders zijn?

Een bijzonder ruim begrip?

De visie dat 'aanzetten tot' een bijzonder ruim begrip is, lijkt te worden gesteund en versterkt door het Amsterdamse hof. De directe aanleiding hiertoe is een belangrijke zin in de beschikking van het hof. Die zin luidt:

*'Het hof is van oordeel dat de uitlatingen van Wilders, zoals opgesomd in paragraaf 4 van deze beschikking (en dat zijn letterlijk alle uitlatingen waartegen aangifte is gedaan - OM), in samenhang bezien geschikt zijn om haat te zaaien en aan te zetten tot discriminatie, niet alleen vanwege de inhoud maar ook vanwege de wijze van presenteren.'*²⁵

Het hof ziet en gebruikt kennelijk een samenhang tussen uitlatingen die op geheel verschillende data zijn gedaan. Op welke samenhang dan wordt gedoeld is niet verder in de beschikking van het hof tot uitdrukking gebracht. Wij nemen aan dat het hof van mening is dat bij 'aanzetten tot haat' en 'aanzetten tot discriminatie' uitlatingen gedaan op verschillende data een samenhang kunnen hebben die maakt dat het geheel in combinatie met de wijze van presenteren een 'aanzetten tot' vormt. Het hof gebruikt de samenhang dan kennelijk als een manier om invulling te geven aan het begrip 'aanzetten tot'.

Samenhang

Wij menen dat op deze wijze aan het begrip samenhang een onjuiste invulling wordt gegeven en lichten dat als volgt toe.

Bij een doorsnee uitingsdelict zegt of schrijft de verdachte iets op datum x. Daartegen wordt aangifte gedaan en de uiting moet beoordeeld worden. Wij gaan nu met betrekking tot het begrip samenhang een aantal voorbeelden geven, en die ontleen wij aan artikel 137c Sr, maar zij zijn, omdat het algemeen geldende uitgangspunten betreft, ook toepasbaar op artikel 137d Sr. Bij groepsbelediging beoordelen wij de uitlating aan de hand van het criterium dat de Hoge Raad ons heeft gegeven in het Herbig-arrest.²⁶ Het criterium waar wij op doelen is stap 1 in het beslissingsmodel van de Hoge Raad: de uitlating is op zichzelf, los van de context, beledigend voor een groep. In de doctrine is het criterium 'op zichzelf' uitgewerkt in 'naar zijn bewoordingen en samenhang'.²⁷

Het kan heel goed voorkomen dat bewoordingen *sec* voor meerdere uitleg vatbaar zijn, en dat de samenhang met de rest van de tekst de betekenis van de bewoordingen of de betekenis van de

²⁵ Hof Amsterdam 21 januari 2009, *LJN* BH0496, paragraaf 12.1.2.

²⁶ HR 14 januari 2003, *LJN* AE7632, NJ 2003, 261 (m.nt. P.A.M. Mevis).

²⁷ HR 19 december 2000, *LJN* AA9745, NJ 2001, 101, HR 6 januari 2004, *LJN* AN8498, NJ 2004, 201, HR 22 maart 1988, *LJN* AD0230, NJ 1988, 876, Hof Amsterdam, 24 mei 1996, NJ 1996, 562, Hof Den Haag 18 november 2002, NJ 2003, 24, *LJN* AF0667.

woorden jegens een bepaalde groep duidelijk maakt. Wij geven, voor de duidelijkheid, drie voorbeelden uit de jurisprudentie.

Eerste voorbeeld.

Als er in een uitlating gesproken wordt over Surinamers of Antillianen²⁸ is dat *sec* naar zijn bewoordingen een uitlating over twee groepen die gekenmerkt worden door hun nationaliteit. U moet weten, uitlatingen over nationaliteit zijn niet strafbaar. Uit de samenhang met de rest van de tekst kan echter volgen dat het niet gaat over hun nationaliteit maar over hun ras. De samenhang met de rest van de tekst geeft dan de sleutel tot de interpretatie van de woorden. Of de tekst beledigend is, komt dan nog niet eens in beeld. Hier is alleen nog maar aan de orde of het over ras gaat of over nationaliteit.

Tweede voorbeeld uit de jurisprudentie.

Als gezegd wordt: *'Mijn partij is voor onvoorwaardelijke terugzending van criminele en parasiterende vreemdelingen'*, blijkt hieruit niet dat dit over mensen gaat wegens hun godsdienst. Dat wordt pas duidelijk als deze eerdere zin wordt gelezen in samenhang met wat er achter staat: *' (...) want dan behoren veelwijverij, het ritueel slachten en het besnijden van meisjes tot het verleden.'*²⁹

Derde voorbeeld uit de jurisprudentie.

Een politicus zegt: *'Wij schaffen zodra wij de mogelijkheid en de macht hebben de multiculturele samenleving af.'*³⁰ Dit is een uitlating die meerdere betekenissen kan hebben. Bijvoorbeeld: Wij zorgen ervoor dat er in Nederland nog maar één normen- en waardenstelsel geldt, een monoculturele samenleving. Maar het kan ook betekenen: Wij gaan een zeer actief assimilatiebeleid voeren. Maar ook: Wij gooien alle buitenlanders eruit.

De rechter heeft indertijd als volgt geoordeeld: De uitlating, bezien in samenhang met de overige tijdens de demonstratie gedane uitlatingen, in het bijzonder de woorden *'Nederland voor de Nederlanders'* *'Eigen volk eerst'* en *'Vol is vol'* kan niet anders worden gezien dan als te zijn gericht op de verwijdering van etnische minderheden uit de Nederlandse samenleving.³¹ Kortom, de betekenis van de woorden *'Wij schaffen de multiculturele samenleving af'* is *'Wij gooien alle buitenlanders eruit.'* De volgende stap is dan, indien eenmaal de betekenis van de woorden is vastgesteld, of die woorden beledigend zijn of aanzetten tot discriminatie.

Uit deze voorbeelden blijkt dat de samenhang vaak twee functies heeft. **De samenhang geeft aan welke betekenis aan bepaalde woorden moet worden gegeven en de samenhang kan maken dat er sprake is van belediging.** Dus als op één plaats in een document staat

²⁸ HR 15 juni 1976, *LJN* AB5842, *NJ* 1976, 551.

²⁹ Rb Zwolle 25 april 1994, in A.C. Possel (red.), *Rechtspraak Rassendiscriminatie*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1995, (hierna: RR) nr. 346, p. 751.

³⁰ HR 18 mei 1999, *NJ* 1999, 634 (m.nt. A.C. Hart), *LJN* ZD1538.

³¹ HR 18 mei 1999, *LJN* ZD1538, *NJ* 1999, 634.

'Joden zijn kruiken' en ergens anders in hetzelfde document staat 'kruiken zijn beesten', dan levert de samenhang op dat bedoeld wordt te zeggen dat Joden beesten zijn. De volgende stap die dan in het beoordelingsproces moet worden gezet is of de uitlating 'Joden zijn beesten' beledigend is over Joden.

Ook bij aanzetten tot haat en discriminatie geldt, naar onze mening, het uitgangspunt dat **de samenhang bepalend kan zijn voor de vraag welke betekenis aan bepaalde woorden moet worden gegeven en dat de samenhang** de componenten van het aanzetten tot haat of discriminatie op zodanige wijze bij elkaar kan brengen **dat er sprake is van aanzetten tot haat en discriminatie.**

Eerst het geven van betekenis. Men dient zich te realiseren dat iemand die een uitlating doet, daarmee iets wil zeggen. De spreker of de schrijver legt bijna altijd de betekenis van wat men zegt in de uiting zelf. Anders begrijpen de toehoorders de uitlating niet en heeft het doen van de uitlating geen zin. Dan is het een onbegrijpelijke uitlating. Kortom, de betekenis van een uitlating is bijna altijd te vinden in de uiting zelf. Ons is uit de jurisprudentie niet één voorbeeld bekend waar voor het vinden van betekenis van een uitlating buiten de uiting zelf wordt gekeken. Dat wil dus zeggen buiten het geschrift zelf, buiten de speech zelf, buiten het boek zelf of buiten de manifestatie zelf. Het enige voorbeeld dat wij kennen, niet uit de jurisprudentie maar uit de praktijk, is het gebruik van geheimtaal. In sommige schrijfsels op een bekende sensatiewebsite in Nederland konden op een gegeven moment beledigende uitlatingen over Finnen aangetroffen worden. Alles wat normaliter buitenlanders of allochtonen in de schoenen geschoven werd, werd nu aan Finnen toegeschreven. De ware betekenis van deze uitlatingen was alleen maar te begrijpen indien men wist dat er eerder, op heel andere plekken op betreffende website, een afspraak was gemaakt om de woorden allochtoon en buitenlanders stevast te vervangen door Finnen. Concluderend: de betekenis van een uitlating is nagenoeg altijd te vinden in de uiting zelf.

Nu het tweede facet van samenhang: het bijeenbrengen van de componenten van het aanzetten tot haat en discriminatie. Over de mogelijke samenhang van componenten binnen één uiting is geen enkele discussie. Het Janmaat-arrest³² toont dat er samenhang mag worden gezien of gebruikt tussen componenten die op dezelfde manifestatie of demonstratie aanwezig zijn geweest.

Het begrip samenhang is in theorie uiteraard onbegrensd. Ook samenhang derhalve met andere uitingen op andere data en in een andere verschijningsvorm of via een ander medium zou aangenomen kunnen worden. Men dient zich echter wel te realiseren dat we het hier niet hebben over politieke samenhang (de samenhang tussen de opkomende macht van China en de burgeroorlog in Congo), of de biologische samenhang (de verschuiving van het aardmagnetisme en de veranderende vogeltrek) of de astrologische samenhang (de stand van de sterren op het

³² HR 18 mei 1999, *LJN* ZD1538, *NJ* 1999, 634.

moment van iemands geboorte en zijn of haar karaktereigenschappen) maar over de **strafrechtelijke samenhang**.

Welke uitlatingen moeten en/of mogen meetellen bij het vervullen van een bestanddeel in een tenlastelegging? Er zijn twee factoren die daarbij een grote rol spelen. Ten eerste, de selectie, waarbij het probleem is: wat laten we wel meetellen en wat niet, en waarom. Ten tweede het opzet op die samenhang.

Ten eerste: de selectie

Wij schetsen een voorbeeld met betrekking tot aanzetten tot haat. In stuk A van januari 2008 staat een uitlating A1. Uitlating A1 is in de samenhang van stuk A zelf aanzettend tot haat. Dit is duidelijk geen probleem. Maar nu: Uitlating A1 is in de samenhang van stuk A zelf NIET aanzettend tot haat. Men zou nu uitlating B1 in stuk B van februari 2008 kunnen selecteren en zeggen dat A1 samen met B1 oplevert aanzetten tot haat.

Het bezwaar tegen deze werkwijze is dat men achteraf uitlatingen bij elkaar gaat zetten die de verdachte zelf niet bij elkaar heeft gezet. Men gaat selecteren vanuit een bepaald oogpunt (wat past bij aanzetten tot haat) en selecteert daarbij wat vanuit dat oogpunt past. Men haalt een bepaalde uitlating (B1) uit zijn directe verband en samenhang en constateert een andere samenhang (met A1). Wat niet past bij die nieuwe samenhang wordt uiteraard weggelaten. Wat bijvoorbeeld weggelaten wordt is uitlating B2 die luidt: *'(...) wat mij betreft kunnen moslims wel degelijk gewonnen worden voor de democratie. Al de maatregelen die ik wil nemen tegen het moslimextremisme zijn ook bedoeld om die meerderheid van moslims die daar niets mee te maken heeft uit het verdachtenbankje te halen.'*³³

Wat wij willen zeggen is dat als je zo maar uitlating B1 aan A1 mag plakken, waarom zou je dan niet ook uitlating B2 daar aan mogen plakken. Of uitlating C2 uit oktober 2006 luidende: *'Als we morgen die straatterroristen aanpakken, profiteren andere Marokkanen daar van.'*³⁴

Strafrechtelijk gezien is dit, ons inziens, fundamenteel onjuist omdat je dan allerlei uitlatingen uit hun directe samenhang kan halen en een nieuwe samenhang kan construeren. Je moet dan, omwille van een evenwichtige beoordeling, daarbij ook overal de nuancerende en relativerende uitlatingen, zo die er zijn, meenemen. Er is dan althans geen valide reden om ook het plakken van die nuancerende en relativerende uitlatingen achterwege te laten.

Ten tweede: het opzet

Vooruitlopend op de latere uiteenzetting over dit onderwerp zeggen wij nu dat het opzet gericht moet zijn op het aanzetten tot haat of discriminatie. Dat betekent in zijn simpelste vorm dat er tenminste een bewustheid moet zijn ten aanzien van de tot haat of discriminatie aanzettende uitlatingen en de samenhang daartussen. Indien het gaat om twee uitlatingen in één geschrift,

³³ Interview in de Volkskrant, 4 maart 2005, uit: W. Dinsbach, C. de Fey, E. Nieuwenhuizen, *Juridische analyse uitspraken Wilders*, Rotterdam: Art.1 2008, p. 30.

³⁴ 'De Paus heeft volkomen gelijk', interview met Geert Wilders, *Volkskrant*, 7 oktober 2006.

dus A1 en A2, dan kan vaak eenvoudig geoordeeld worden dat iedere normale lezer moet begrijpen dat dit aanzet tot haat of discriminatie, en de verdachte dus ook. En daarmee is dan het bewijs van opzet rond. Maar dat wordt anders als het gaat om twee of meer uitlatingen in twee of meer uitingen. Dan is het helemaal niet meer eenvoudig vast te stellen dat het voor iedere normale lezer duidelijk is dat het om dat samenstel van uitlatingen gaat, en de samenhang daartussen, en dat dat samenstel oplevert het aanzetten tot haat of discriminatie. Kortom, het bewijs van het opzet is dan naar onze mening niet meer te leveren. Ja, het is wel te leveren als we met een verdachte te maken hebben die verklaart: Ja, indien je uitlating A1 in geschrift A combineert met uitlating B1 tijdens televisieinterview B dan is dat aanzetten tot haat of discriminatie en daarvan was ik mij ook bewust. Maar zo'n verdachte zullen we niet snel treffen. Ook in deze zaak trouwens niet. Kortom, het opzetvereiste is een ernstig limiterende factor voor het gebruiken van de samenhang tussen uitlatingen in verschillende uitingen gedaan.

Resumerend menen wij dat met het voorgaande is aangegeven dat het direct en vooral indirect aanzetten tot weliswaar een relatief ruim begrip is, maar dat zowel de samenhang als het opzet beperkende factoren zijn. De strafrechtelijke samenhang beperkt zich in beginsel bij elke uitlating tot één artikel, één boek, één interview, één bijeenkomst. Het opzet dient ook gericht te zijn op de samenhang en dat moet bewezen kunnen worden.

Opruiend element

Wij hebben al eerder Rosier aangehaald die concludeert dat 'aanzetten' hetzelfde betekent als 'opruien' en dat 'opruien' zo iets betekent als ophitsen, opstoken, aansporen.

Indien men de termen **ophitsen** en **opstoken** hoort, ontstaat de indruk, althans bij sommigen, dat bij de uitlating die men doet om anderen te brengen tot haat, discriminatie of geweld, er voor strafbaarheid sprake moet zijn van een opruiend element, iets dat de louter inhoudelijke aansporing extra kracht bijzet, een krachtversterkend element. De termen 'opruien' en 'ophitsen' zijn tenslotte andere termen dan 'aanraden', 'adviseren' en 'aanbevelen'.

Bij een (gedeeltelijke) veroordeling van Janmaat (en de vereniging Centrum Democraten) door het hof Den Haag in 1995 schrijft annotator Woltjer het volgende:

*'Een ander aspect van art. 137d Sr is het bewijs dat is vereist voor het 'aanzetten tot haat of discriminatie'. Het IVUR spreekt van incitement en niet van advocating, hetgeen eerder neerkomt op opruien dan op propageren. Er zal sprake moeten zijn van een zekere vorm van kwaadaardigheid. Gelet op deze zaken is het opmerkelijk dat het hof behalve belediging ook aanzetten tot haat en discriminatie bewezen heeft verklaard.'*³⁵ Die zekere vorm van kwaadaardigheid ontbrak kennelijk in de ogen van de annotator.

³⁵ Hof Den Haag 29 maart 1995, in F.R. van Eck, A. Kellermann, J.W. Nieuwboer (red), *Rechtspraak Rassendiscriminatie 1995-2000*, Rotterdam: Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie (hierna: RR) 2001, nr. 362, p.54.

Dezelfde zaak komt vervolgens bij de Hoge Raad en die verwijst de zaak naar het hof Amsterdam. Het hof Amsterdam spreekt van een fors aantal uitlatingen vrij en overweegt daarbij:

*'In het bijzonder acht het hof niet wettig en overtuigend bewezen dat de teksten onder 1 sub c, e en m 'aanzetten' tot haat of discriminatie als bedoeld in art 137d en zoals dit begrip moet worden uitgelegd conform het IVUR. Niet buiten redelijke twijfel is aannemelijk geworden dat de aard en strekking van de uitgesproken teksten en de ernst van de daarin geuite aantijgingen het voor 'aanzetten' noodzakelijke **opruingselement** aanwezig doen zijn.'*³⁶ Het standpunt van het Hof luidt kort samengevat: Bij aanzetten zonder opruingselement is geen bewezenverklaring mogelijk.

In de jurisprudentie is derhalve steun te vinden voor het standpunt dat er bij aanzetten tot haat en aanzetten tot discriminatie, naast de enkele aansporing, sprake moet zijn van een opruiend element. Wij zullen onze visie geven op deze kwestie in het kader van, nu ten eerste, de bespreking van aanzetten tot haat en vervolgens aanzetten tot discriminatie.

Samenvatting

Wij vatten al het voorgaande kort voor u samen. Ook bij de toepassing van artikel 137d Sr dient onderscheid te worden gemaakt tussen kritiek op het geloof en kritiek op de gelovigen. Zowel bij beledigend over mensen, als bij aanzetten tot haat tegen mensen als bij aanzetten tot discriminatie van mensen dient de uitlating onmiskenbaar betrekking te hebben op mensen. 'Aanzetten' betekent hetzelfde als 'opruien'. Het ene begrip is niet ruimer of enger dan het andere begrip.

Er is een directe vorm van aanzetten en een indirecte vorm. Vooral de indirecte vorm van aanzetten maakt aanzetten tot een relatief ruim begrip. Maar zowel de samenhang als het opzet zijn beperkende factoren voor dat ruime begrip aanzetten. De strafrechtelijke samenhang beperkt zich in beginsel bij elke uitlating tot één artikel, één boek, één interview, één bijeenkomst. Het opzet dient gericht te zijn op de samenhang en dient derhalve bewezen te worden.

In de jurisprudentie is steun te vinden voor de stelling dat naast de louter inhoudelijke aansporing, er sprake moet zijn van een opruiend element - wij noemen dat een krachtversterkend element - om te kunnen spreken van aanzetten. Wij zullen nu vervolgens in de bespreking van 'aanzetten tot haat' en 'aanzetten tot discriminatie' de vraag meenemen of die eis inderdaad gesteld moet worden.

³⁶ Hof Amsterdam 23 december 1996, RR 2001, nr 416, p.199.

Aanzetten tot haat

Wij signaleren het verschijnsel, dat de term 'haatzaaien' wordt gebruikt indien men 'aanzetten tot haat' bedoelt en willen wijzen op de verkeerde indruk die het begrip 'haatzaaien' kan wekken. Het woord zaaien wekt associaties met het stelselmatig planten van iets kleins. Daardoor kan makkelijk de indruk ontstaan dat 'haatzaaien' en dus 'aanzetten tot haat' bestaat uit het stelselmatig planten van een relatief geringe hoeveelheid haatdragende informatie over een groep. Deze indruk is in onze ogen zeer misleidend. Ten eerste misleidend omdat de suggestie wordt gewekt dat er een relevante samenhang kan zijn tussen uitlatingen die op heel verschillende data worden gedaan en ten tweede misleidend omdat het een indruk wekt van het elementaire mechanisme van 'aanzetten tot haat' die beslist onjuist is. We zullen hierna uitleggen dat aanzetten tot haat *de facto* iets heel anders is. Wij zelf zullen derhalve als het gaat om 'aanzetten tot haat' niet het begrip 'haatzaaien' gebruiken.

Wat is haat? De term is afgeleid uit artikel 4 van het IVUR, het verdrag op grond waarvan aanzetten tot haat (en discriminatie en geweld) in ons wetboek terecht is gekomen. In de literatuur wordt aan het begrip 'haat' de omschrijving gegeven van een houding van vergaande vijandigheid, een extreme vorm van vijandigheid, een gevoel van diepe afkeer.³⁷ Het is een emotie over mensen die geen ruimte laat voor nuancering, relativering of respectering. Bij gevoelens van haat worden aan het object van de haat geen rechten meer verleend of gevoelens toegekend en men is ook niet meer ontvankelijk voor informatie die de rol van de gehate groep nuanceert of relativiseert. Bij aanzetten tot haat gaat het derhalve om het aanzetten tot een extreme emotie. Het is het bestaansrecht van mensen dat in het geding is. Op haatsites wordt de tegenpartij dan ook geen meningsvrijheid gegund. Zij is niet alleen 'minder' of 'onder' maar verdient überhaupt geen respect. Indien er sprake is van haat, is er geen intentie de tegenpartij te overtuigen of tot iets te bewegen of op enige wijze een beroep op deze te doen. Haat kan beschouwd worden als een essentiële grondstof voor dehumanisering en uitroeiing. Daarom is haat gevaarlijk. Dat is de reden dat 'aanzetten tot haat' in het wetboek terecht is gekomen. Ondanks het gegeven dat haat een vreemde eend is in de drievoudige reeks haat, discriminatie en geweld. Aanzetten tot discriminatie of geweld is aanzetten tot een gedraging. Aanzetten tot het daadwerkelijk ongelijk behandelen of aanzetten tot het plegen van geweld. Dat zijn gedragingen. Haat is slechts een geesteshouding. Aanzetten tot haat is dus het aanzetten tot een bepaalde geesteshouding. Dat is uniek voor het wetboek. Toch hebben de verdragsluitende partijen en onze wetgever indertijd gemeend dat ook aanzetten tot haat in ons wetboek thuishoort. De gedachte erachter is waarschijnlijk, dat heeft de geschiedenis ons intussen wel geleerd, dat haat leidt tot discriminatie en geweld.³⁸

³⁷ Rosier 1997, p. 99. Zie bijvoorbeeld ook C. Brants, R. Kool, A. Ringnalda, *Strafbare discriminatie*, Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen Universiteit Utrecht, 2007, p. 70.

³⁸ A.L.J. Janssens en A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Deventer: Kluwer 2008, p. 158: 'In de Duitse juridische literatuur vinden we haat omschreven als heftige emotionele gevoelens van vijandschap. Dat strookt in zeker opzicht met een geval in de Nederlandse jurisprudentie waarin alléén het aanzetten tot haat in het geding was. De rechter meende dat de uitlating

Het is relatief makkelijk te begrijpen dat je mensen zowel direct als indirect tot discriminatie en geweld kan aanzetten. We zullen het straks nog toelichten. Maar je kunt mensen echter alleen maar indirect tot haat brengen. Je kunt immers niet iemand aanzetten tot haat door tegen hem of haar te zeggen: ga groep x haten! Dat heeft geen enkele werking. Omdat derhalve aanzetten tot haat een (deels) ander karakter heeft dan aanzetten tot discriminatie en aanzetten tot gewelddadig optreden, is het zo dat aanzetten tot haat ook (deels) iets anders moet worden ingevuld.

Bij aanzetten tot haat moet het, vanwege die indirectheid, derhalve in de kern gaan om het neerzetten van een beeld dat potentieel voldoende krachtig is om haat, die extreme emotie, te genereren c.q. op te roepen.³⁹

Intrinsiek conflictueuze tweedeling

Als het gaat om aanzetten tot haat kent de Nederlandse jurisprudentie niet veel zaken. Veroordelingen voor aanzetten tot haat komen een stuk minder voor dan veroordelingen voor aanzetten tot discriminatie. Naar de mening van het OM is in 2002 een betekenisvol arrest gewezen waarin de Hoge Raad een uitspraak van het hof Amsterdam in stand liet.

In dat arrest werd een rechts-extremist, Michiel K., veroordeeld wegens het verspreiden van teksten op pamfletten.⁴⁰

Het Amsterdamse hof overwoog als volgt:

'In de door verdachte overhandigde tekst van de redevoering wordt — naar het hof begrijpt — (mede) de balans opgemaakt van het door de overheid gedurende jaren gevoerde beleid met betrekking tot toelating tot Nederland van vreemdelingen. Verdachte, tevens de steller van de tekst van de redevoering, geeft daarin, (en denkt u daarbij aan het eerder aangehaalde 'neerzetten van een beeld' – OM), een beschrijving van de huidige en toekomstige samenleving, onmiskenbaar gezien vanuit het perspectief van één deel van de samenleving, gekarakteriseerd als 'onze eigen Nederlandse burger'. De uit die categorie van burgers bestaande groep zou worden overvleugeld door een andere, krachtiger groep, gevormd door de hier te lande verblijvende vreemdelingen. De samenleving is aldus in twee groepen verdeeld. Binnen dat onderscheid bevindt zich — aangemerkt als onwetend slachtoffer van het gevoerde beleid — 'onze tot weerloosheid getrainde doorsnee burger' tegenover de ingestroomde vreemdeling, waarmee onmiskenbaar wordt gedoeld op groepen mensen van zekere etnische afstamming, en in het bijzonder de tot die groepen behorende islamieten. Deze groepen kennen, 'gezalfd en wel' louter rechten, terwijl het even bedoelde overheidsbeleid

groepen tegenover elkaar plaatste en zo voor een 'intrinsiek conflictueuze tweedeling' zorgde (HR 2 april 2002, NJ 2002, 421). Deze omschrijving is in overeenstemming met de bedoeling van de wetgever niet zozeer de haat als zodanig tegen te gaan, maar veeleer de discriminatie en het geweld als mogelijk gevolg daarvan.'

³⁹ Rosier 1997, p. 99-100.

⁴⁰ HR 2 april 2002, LJV AD8693, NJ 2002, 421.

vijandig is gericht op de bestaansbronnen van 'onze doorsnee burger', het kind van de rekening. Zo moet die 'doorsnee burger' niet alleen vrezen voor zijn kansen op de arbeidsmarkt, voor beknutting in de uitoefening van grondrechten en voor het functioneren van 'een adequate rechtspraak', maar moet hij bovendien op termijn vrezen voor zijn eigen veiligheid en welvaart. Door de aldus geschetste intrinsiek conflictueuze tweedeling worden etnische vreemdelingen gepositioneerd tegenover 'onze doorsnee' ofwel autochtone burger, en strekt de tekst van de redevoering tot het in diskrediet brengen van vreemdelingen en zet het aan tot haat tegen hen.⁴¹

Het hof en de Hoge Raad verlangen in dit arrest dat er sprake is van het schetsen van een **intrinsiek conflictueuze tweedeling**. Dit is het enige concrete criterium dat de jurisprudentie ons levert. Daarbij wordt tevens aangegeven dat het moet gaan om een tweedeling waarbij de aangewezen groep wordt gepositioneerd **tegenover** de rest van de bevolking. De woorden 'intrinsiek conflictueuze tweedeling' zijn niet volslagen helder. Het woord intrinsiek kan meerdere betekenissen hebben, waaronder inwendig, innerlijk, van binnen uit en wezenlijk, maar heeft, gezien het ontbreken van een e op het einde in ieder geval betrekking op conflictueuze.

Indien wij trachten een verdere omlijning van dit criterium te vinden, is voor ons richtinggevend dat er voor haat hoge eisen dienen te worden gesteld. Anders verwordt het tot, bijvoorbeeld, 'aanzetten tot afkeer' of 'aanzetten tot angst', en dat voldoet niet aan 'aanzetten tot haat'. Omdat artikel 137d Sr in de wetsparagraaf over de openbare orde staat is tevens richtinggevend dat het moet gaan om een dreigende versterking van de openbare orde. Om van het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling te kunnen spreken dienen ons inziens de volgende elementen aanwezig te zijn:

1. Twee groepen worden middels een tweedeling tegenover elkaar gesteld waarbij,
2. Vanuit een éénzijdig perspectief wordt geschetst dat,
3. De maatschappij dan wel de ene groep ernstig de dupe wordt van één of meer schadelijke eigenschappen van de andere groep en
4. De door die tweedeling ontstane (belangen)kloof tussen de twee groepen zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten.

Alleen indien deze elementen aanwezig zijn wordt er een beeld neergezet dat potentieel voldoende krachtig is om haat te genereren, en is het dus aanzetten tot haat.⁴²

⁴¹ HR 2 april 2002, LJV AD8693, NJ 2002, 421, r.o. 3.4, Hof Amsterdam 8 juni 2000, NJ 2000, 160.

⁴² Professor de Roos schrijft in zijn advies dat de uitingen minstens zodanig moeten zijn dat zij geschikt zijn om een sfeer van existentiële bedreigdheden te creëren.

Een in onze ogen goed voorbeeld is de recente (niet-)ontvankelijkheidsbeslissing van het Europese Hof inzake de veroordeling van de Franse politicus Le Pen. Le Pen werd in Frankrijk veroordeeld voor de volgende tekst in een interview met het dagblad Le Monde:

*'De dag dat we in Frankrijk niet meer 5 miljoen, maar 25 miljoen moslims zullen hebben, zullen zij het zijn die de dienst uitmaken. En de Fransen zullen dicht langs de huizen lopen, en zich met neergeslagen ogen over het trottoir bewegen. Als zij dit niet doen zal hun gevraagd worden: "waarom kijk je me zo aan? Zoek je soms ruzie?" En dan kun je alleen nog maar snel weggaan, anders word je in elkaar geslagen.'*⁴³

Alle elementen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling zijn duidelijk aanwezig. De moslims maken de dienst uit en de Fransen lopen dicht langs de huizen. Hier ziet men de tweedeling, waarbij de groepen tegenover elkaar gesteld worden. De Fransen worden de dupe van de agressiviteit van de moslims. Ernstig de dupe. De Fransen moeten snel weggaan anders worden ze in elkaar geslagen. De kloof leidt tot conflicten. Het éézijdige perspectief behoeft nauwelijks toelichting. Het hele beeld wordt zonder enige slag om de arm, voorbehoud of nuancering neergezet. Het éézijdige perspectief als eis voor aanzetten tot haat is belangrijk omdat anders de vereiste kracht van de uitlating niet voldoende is om de extreme emotie te genereren die haat is.

Krachtversterkend element

De kracht die nodig is om haat te genereren hangt af van de reeds bestaande verhouding tussen de aangewezen groep en de groep die aangezet moet worden, vaak (maar niet altijd) zijnde de rest van de samenleving. Als er al een bepaald wantrouwen of bepaalde animositeit is tussen twee groepen, hoeft het beeld minder krachtig te zijn om toch haat te genereren of hoeft het neerzetten minder krachtig te zijn om toch haat te genereren. Een bekend voorbeeld uit de Europese jurisprudentie is de zaak Zana versus Turkije. Een voormalig burgemeester zegt in een interview dat hij de PKK steunt. Die opmerking kan de extreem gespannen situatie verergeren. Het kan de lont in het reeds met explosieve haat gevulde kruitvat zijn.⁴⁴

In een samenleving als de onze evenwel, waarin groepen toch min of meer vreedzaam met elkaar omgaan, zal het beeld dat wordt neergezet over een bepaalde groep, de intrinsiek conflictueuze tweedeling, een krachtig beeld moeten zijn. Om dat krachtige beeld neer te zetten dienen naar wij menen binnen die intrinsiek conflictueuze tweedeling krachtversterkende elementen te worden opgenomen, wil het voldoende krachtig zijn om potentieel die haat op te wekken. Dat maakt dat binnen Nederlandse verhoudingen uitlatingen om te kunnen worden gekwalificeerd als aanzetten tot haat welhaast altijd voorzien moeten zijn van ongenueanceerde

⁴³ EHRM 20 april 2010, nr. 18788/09, *Le Pen/Frankrijk, ontvankelijkheidsbeslissing*.

⁴⁴ EHRM 25 november 1997, nr. 18954/91, *Zana/Turkije*.

en/of suggestieve elementen om voldoende kracht te hebben. Het afwezig zijn van dit soort elementen is een sterke indicatie dat er geen sprake is van een aanzetten tot haat.

Samenvatting

Wij vatten het voorgaande voor u samen.

Aanzetten tot haat tegen mensen is het doen van een uitlating waarmee wordt aangezet tot een bepaalde geesteshouding, namelijk een vergaand gevoel van vijandigheid of diepe afkeer jegens anderen. Omdat aanzetten tot haat per definitie op indirecte wijze zal geschieden, dient de vorm waarin wordt aangezet voldoende krachtig te zijn om deze extreme negatieve emotie, de haat, te genereren. Dit is het geval indien er met de uitlating een **intrinsiek conflictueuze tweedeling** wordt geschetst. Daarvan is sprake als er vanuit een éénzijdig perspectief wordt geschetst dat twee groepen tegenover elkaar komen te staan waarbij de ene groep ernstig de dupe wordt van één of meer schadelijke eigenschappen van de andere groep en waarbij de door de tweedeling ontstane (belangen)kloof zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. In die schets van de intrinsiek conflictueuze tweedeling zijn welhaast altijd krachtversterkende c.q. opruiingselementen aanwezig.

Aanzetten tot discriminatie

In de beschikking van het hof staat onder paragraaf 14 dat het OM wordt bevolen Wilders te vervolgen voor 'aanzetten tot discriminatie'.⁴⁵ Aan dat bevel hebben wij uiteraard gevolg gegeven, met daarbij de kanttekening dat in de beschikking zelf de argumenten voor de vervolging van 'aanzetten tot discriminatie' niet afzonderlijk door het hof worden genoemd.

Het woord 'discriminatie' wordt in allerlei betekenissen gebruikt. Het is een verzamelbegrip en daarbij doelen wij niet op de diverse soorten van discriminatie (ras, godsdienst, handicap) maar op de diverse verschijningsvormen. Iets beledigends zeggen, iemand de toegang ontzeggen tot een bepaalde gelegenheid of zeggen dat ze allemaal eruit gegooid moeten worden... dát wordt allemaal aangeduid met 'discriminatie'. Maar bij 'aanzetten tot discriminatie' gaat het maar om één vorm. De vorm zoals die in artikel 90quater Sr wordt gedefinieerd.

Artikel 90quater luidt:

'Onder discriminatie of discrimineren wordt verstaan elke vorm van onderscheid, elke uitsluiting, beperking of voorkeur, die ten doel heeft of ten gevolge kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel terrein of op andere terreinen van het maatschappelijk leven, wordt teniet gedaan of aangetast.'

⁴⁵ Hof Amsterdam 21 januari 2009, LJV BH0496, paragraaf 14.

De toelichting in het boek Strafrecht, Tekst & Commentaar luidt:

*'In het algemeen gesteld is van discriminatie (...) in strafrechtelijke zin sprake wanneer deze inhoudt een ongelijke behandeling, welke haar grond of motief vindt in een persoonlijke status waardoor personen of groepen van personen van elkaar worden onderscheiden.'*⁴⁶

Het gaat ons nu om het woord **behandeling**. 'Aanzetten tot discriminatie' is aanzetten tot een gedraging, namelijk het discriminatoir oftewel ongelijk behandelen. Het is beslist **niet** het aanzetten tot discriminatoir denken of het aanzetten tot een discriminatoire visie. Een opvatting derhalve die inhoudt dat aanzetten tot discriminatie meestal zal neerkomen op het bezigen van uitdrukkingen die negatieve beeldvorming in de hand werken en ertoe geëigend zijn mensen tot discriminerende overtuigingen en attitudes te brengen, is **niet** juist. Het aanzetten tot een discriminatoire overtuiging of attitude kan in de praktijk strafbaar zijn op grond van artikel 137c Sr door het gebruik van beledigende uitdrukkingen, maar dat hoeft niet zo te zijn. Het bijdragen aan een discriminatoire voedingsbodem is als zodanig niet strafbaar gesteld. Zo ook het ventileren van kritiek op allerlei zaken die met een groep samenhangen. Daarmee kan de kans vergroot worden dat mensen zich op een gegeven moment anders gaan gedragen tegenover de mensen die tot die groep behoren. Maar dit ventileren van kritiek is niet strafbaar gesteld.

Wij hebben getracht tot een juiste formulering te komen van wat 'aanzetten tot discriminatie' nu precies is. En belangrijk daarbij is om evenals bij aanzetten tot haat de ingebakken opzetcomponent buiten de definitie te laten. Bij het zoeken naar een definitie van wat qua feitelijkheid doodslag is, dient het opzet ook buiten de definitie te worden gehouden. De beoordeling van het wilselement, dus het opzet, komt later, nadat eerst is vastgesteld dat er sprake is van doodslag. Bij doodslag is dat makkelijker omdat het wilselement niet in de term zit ingebakken. Bij 'aanzetten tot discriminatie' moet je het wilselement nadrukkelijk buiten de definitie plaatsen. Eerst het feitelijke substraat. Daarna het wilselement.

Door Rosier wordt geopperd dat 'aanzetten tot discriminatie' zou bestaan uit het doen van uitlatingen die ertoe geëigend zijn of die geschikt zijn (geëigend en geschikt zijn volgens de Van Dale synoniemen) om anderen tot discriminerende handelingen te bewegen.⁴⁷ Wij zijn niet gelukkig met deze formulering omdat ze de verwoording lijkt te zijn van de kans op een gevolg. Namelijk de kans dat anderen discriminerende handelingen gaan plegen. Aanzetten tot discriminatie is, evenals aanzetten tot haat, echter niet een materieel- of gevolgsdelict maar een formeel delict.⁴⁸ Bij formele delicten beperkt de delictsomschrijving zich alleen maar tot het strafbaar stellen van de handeling, in dit geval de uitlating, en wordt de kans op een gevolg en

⁴⁶ Tekst & Commentaar Strafrecht, 8^e druk, art. 90quater, aant. 2.

⁴⁷ Rosier 1997, p. 101.

⁴⁸ Tekst & Commentaar Strafrecht, 8^e druk, Titel V, Misdrijven tegen de openbare orde, aant. 3.

het al dan niet intreden van het gevolg buiten de delictsomschrijving gelaten. Volgens de theorie is dan de vraag of het gevolg wel of niet intreedt en ook de eventuele kans daarop, niet relevant voor de vraag of er sprake is van aanzetten tot discriminatie of haat.

Bij de definiëring van wat 'aanzetten tot discriminatie' is, dient de kans op een gevolg dus buiten de definiëring te blijven. Om u te tonen dat de kans op een gevolg een onbruikbaar criterium is om te gebruiken bij de vraag naar de juiste definiëring van aanzetten tot discriminatie, geven wij u het volgende voorbeeld van een uitlating: *We moeten alle mannen de toegang tot openbare gebouwen ontzeggen*. Deze uitlating is duidelijk een aanzetten tot discriminatie maar de kans op een gevolg is nul of nagenoeg nul.

Het hof Amsterdam hanteert in een arrest van 24 mei 1996 aangaande een discriminatiezaak een formulering die ons dichter bij het juiste criterium brengt. De formulering luidt:

*'Immers, degene die nog niet zo dacht als in het pamflet is verwoord, kan door lezing daarvan op het daarin verkondigde idee worden gebracht.'*⁴⁹

Naar onze mening moet het derhalve zo zijn dat de gebruikte formulering bij aanzetten tot discriminatie zodanig is dat de woorden geschikt zijn om het idee te wekken om discriminerende handelingen te gaan verrichten. En dit idee moet een min of meer concreet idee voor handelen zijn en dient goed te worden onderscheiden van een overtuiging, een attitude of geesteshouding. Een juiste formulering voor 'aanzetten tot discriminatie' is ons inziens:

Aanzetten tot discriminatie is het doen van een uitlating die erop gericht is om bij anderen het idee te wekken (of te versterken) om een bepaalde groep discriminatoir te behandelen in de zin van artikel 90quater Sr.

Het woord gericht heeft in dit criterium niet te maken met het opzet van de dader. Die gerichtheid moet een eigenschap van de woorden zelf zijn. Die gerichtheid op het wekken van het idee maakt de woorden geschikt om het idee te wekken.

Direct en indirect

Bij aanzetten tot haat hebben wij gezegd dat je mensen slechts **indirect** tot haat kunt brengen. Door een intrinsiek conflictueuze tweedeling te schetsen. We hebben ook gezegd dat aanzetten tot discriminatie zowel direct als indirect kan plaatsvinden.

Het is makkelijk te begrijpen dat je **direct** tot discriminatie kan aanzetten. We gaven daarnet al een voorbeeld: *We moeten alle mannen de toegang tot openbare gebouwen ontzeggen*. Een ander voorbeeld, afkomstig uit de jurisprudentie, is: Je kunt in een toespraak, net na de

⁴⁹ Hof Amsterdam 24 mei 1996, LJV AD2562.

bezetting van en de gijzelingsactie in een provinciehuis door een aantal jonge Zuid-Molukkers, zeggen:

*'Wanneer zal onze regering het niet langer tolereren dat een stelletje volstrekt ongeregeld terreurdaden op weerlozen pleegt. Wanneer zal onze regering uitspreken: dit was de laatste keer. Bij de volgende keer pakken wij alle jonge Zuid-Molukkers tot een bepaalde leeftijd op en brengen ze ver buiten het land.'*⁵⁰

Dit is aanzetten tot discriminatie in de directe vorm. Het gericht zijn op het wekken van een idee is bij deze directe vorm heel evident. Het idee voor de discriminerende behandeling waarop de woorden zijn gericht wordt letterlijk uitgespeld. Ook dát er sprake is van discriminatie is in beide voorbeelden evident omdat er geen enkel fatsoenlijk argument aangevoerd wordt of zelfs maar denkbaar is om deze groepen zo te behandelen. Het is vanzelfsprekend fout. Het is vanzelfsprekend fout als de regering zomaar de hele groep jonge Zuid-Molukkers over de grenzen brengt als slechts enkelen van hen een strafbaar feit hebben begaan.

Maar zoals we bij aanzetten tot haat al hebben gezien dat er een **indirecte** vorm van aanzetten bestaat, is dat bij aanzetten tot discriminatie ook het geval. Bij die indirecte vorm van aanzetten tot discriminatie wordt de discriminerende behandeling waartoe wordt aangezet niet letterlijk genoemd maar de bewoordingen zijn desondanks wel zo gekozen dat ze erop gericht zijn het idee voor die discriminerende behandeling te wekken.

Indirect aanzetten tot discriminatie is een meer verholde manier van aanzetten. Daarom is er meer nodig om toch te kunnen spreken van aanzetten tot discriminatie. Naar onze opvatting dienen er twee elementen aanwezig te zijn: de **argumentatie** om mensen te discrimineren en de **bewoordingen** die gericht zijn op het wekken van het idee om ze daadwerkelijk de discriminerende behandeling te geven. De beide componenten kunnen in dezelfde bewoordingen verpakt zitten.

Een goed voorbeeld van indirect aanzetten tot discriminatie is de volgende aan de jurisprudentie ontleende uitlating:

*'Omdat wij niet langer kunnen tolereren, dat Nederlanders creperen in krotwoningen terwijl Surinamers gratis en voor niets de mooiste eengezinswoningen krijgen zonder daar ook maar een luie zwarte hand voor uit te steken. In het kader van de zogenaamde 'positieve discriminatie' worden al die zwarte, gele en bruine schooiers namelijk bevoordeeld bij het krijgen van een woning, waar een blanke Nederlander misschien al jaren op wacht.'*⁵¹

⁵⁰ Rb Rotterdam, 19 februari 1980, *LJN AC6815, NJ 1980, 372.*

⁵¹ HR 22 december 1981, *LJN AC7456, NJ 1982, 178.*

In deze uitlating zijn duidelijk de twee componenten te onderkennen die bij indirect aanzetten tot discriminatie essentieel zijn: de argumentatie om mensen te discrimineren en de bewoordingen die gericht zijn op het wekken van het idee om ze daadwerkelijk de discriminerende behandeling te geven. Hier wordt bij anderen (gemeenten, woningbouwcorporaties enz.) indirect het idee gewekt om een bepaalde groep in de hun toekomstige rechten te beknotten.

Als die bewoordingen die gericht zijn op het wekken van het idee om ze daadwerkelijk de discriminerende behandeling te geven ontbreken, resteert in veel gevallen de argumentatie en die is vaak te bestempelen als groepsbelediging.

Het negatief beschrijven van groepen is echter niet voldoende voor het etiket aanzetten tot discriminatie. Hetzelfde geldt voor het hieraan sterk verwante kweken van een discriminerende visie. Beide vormen zijn in veel gevallen wel strafbaar op grond van artikel 137c Sr.

Krachtversterkend element

Wij hebben bij de behandeling van aanzetten tot haat gezegd dat in een samenleving als de onze het beeld dat wordt neergezet over een bepaalde groep welhaast altijd moet zijn voorzien van krachtversterkende elementen wil het voldoende krachtig zijn om haat op te wekken.

Discriminatie heeft een heel ander karakter dan haat. Naar onze mening is voor **direct aanzetten** tot discriminatie **geen krachtversterkend element** nodig. Je kunt gewoon zeggen: *We moeten alle mannen weren uit openbare gebouwen*. Dat is aanzetten tot discriminatie en hierbij is geen enkel krachtversterkend element nodig. Dat kan er uiteraard wel bij geleverd worden, maar nodig is het niet. Voor dit standpunt vinden wij steun bij een oud arrest van de Hoge Raad over opruiing. Opruiing dat naar onze mening qua aard hetzelfde is als aanzetten tot. De Hoge Raad heeft in dat arrest uit 1916 beslist dat voor opruiing niet nodig is dat heftige, de hartstochten opwekkende taal wordt gebruikt. Voldoende was, dat verdachte in militaire dienst opgeroepen of op te roepen personen heeft opgewekt om dit te weigeren, of opzettelijk na te laten de orders van hun meerderen te gehoorzamen.⁵²

Bij **indirect** aanzetten tot discriminatie ligt het iets anders. In het voorbeeld dat wij zojuist gaven over Surinamers zijn de argumenten om mensen te discrimineren voorzien van lichte krachtversterkende elementen: *'gratis en voor niets', 'luie zwarte hand', 'schooiers', 'jaren op wacht'*. In de meeste gevallen van indirect aanzetten tot discriminatie zullen dit soort elementen aanwezig zijn. Wij menen echter dat het aanwezig zijn van dit soort opruiende elementen niet noodzakelijk is om te kunnen spreken van indirect aanzetten tot discriminatie. De argumentatie om mensen te discrimineren kan immers ook in rustige zakelijkheid geventileerd kan worden. Maar die aanwezigheid van krachtversterkende elementen is wel een sterke indicatie is dat er sprake is van een aanzetten tot discriminatie.

⁵² HR 26 juni 1916, NJ 1916, 703.

In dit voorbeeld is trouwens ook goed te zien dat indien men niet kan concluderen tot een aanzetten tot discriminatie, er toch vaak een strafbare groepsbelediging kan overblijven.

Samenvatting

We vatten het voorgaande weer samen. Aanzetten tot discriminatie is het doen van een uitlating die erop gericht is om bij anderen het idee te wekken (of te versterken) om een bepaalde groep discriminatoir te behandelen. Een uitlating kan direct of indirect aanzetten tot discriminatie.

Bij direct aanzetten tot discriminatie, wordt er een uitlating gedaan die erop gericht is bij anderen het concrete idee te wekken mensen discriminatoir te gaan behandelen, waarbij de te geven discriminatoire behandeling letterlijk wordt uitgespeld. Voor direct aanzetten tot discriminatie is een krachtversterkend element niet noodzakelijk.

Bij indirect aanzetten tot discriminatie wordt er weliswaar niet letterlijk uitgespeld wat de discriminatoire behandeling zou moeten inhouden, maar zijn de bewoordingen desondanks zo gekozen dat ze erop gericht zijn het idee voor de discriminerende behandeling te wekken. Indirect aanzetten tot discriminatie is een meer verholde manier van aanzetten. Daarom is er meer nodig om toch te kunnen spreken van aanzetten tot discriminatie: ten eerste de argumentatie om mensen te discrimineren, en ten tweede de bewoordingen die gericht zijn op het wekken van het idee om daadwerkelijk de discriminerende behandeling te geven. Beide onderdelen kunnen in dezelfde bewoordingen aanwezig zijn. In de meeste gevallen waarin sprake is van indirect aanzetten tot discriminatie zullen krachtversterkende elementen aanwezig zijn, maar ook daarbij is dat niet noodzakelijk.

Context

Nadat beoordeeld is dat de uitlating naar zijn bewoordingen en in samenhang met de hele uiting 'aanzetten tot discriminatie' is, kan men nog niet tot de conclusie komen dat er sprake is van *strafbaar* aanzetten tot discriminatie.

We komen terug op het bestanddeel discriminatie. De definitie van 90quater en de toelichting daarop in Tekst en Commentaar zijn ruim gesteld en omvatten een breed spectrum aan gedragingen. Het risico is daarbij dat er gedragingen denkbaar zijn die wel onder deze definitie vallen, maar daar in strafrechtelijke zin niet in thuishoren. Ook het aanzetten tot deze gedragingen behoort dan niet strafbaar te zijn. Als dit soort gedragingen onder de werking van dit artikel kunnen vallen, dient er bij de uitleg en toepassing van dit artikel een correctiemechanisme te functioneren. Gedragingen die buiten het bereik van 90quater vallen zijn uiteraard niet strafbaar en dat geldt dan ook voor het aanzetten tot die gedragingen.

Het is zo dat sommige discriminerende maatregelen voor door de strafwet beschermde groepen zeer wel ethisch deugdelijk dan wel maatschappelijk wenselijk kunnen zijn. Een voorbeeld van zo'n maatregel is bijvoorbeeld het onttrekken van kinderen aan de opvoeding door hun

verstandelijk zeer gehandicapte ouders. Uiteraard kan men over de wenselijkheid van zo'n maatregel van mening verschillen, maar dat er serieus over zo'n maatregel gedacht moet kunnen worden is min of meer onomstreden. Aangezien over zo'n maatregel gepraat moet kunnen worden, moeten mensen ook in staat gesteld zijn om zo'n maatregel voor te stellen. En van iemand die dat doet, zeggen wij vervolgens dat hij, naar de bewoordingen en de samenhang althans, voldoet aan het mechaniek voor aanzetten tot discriminatie.

Wij zeggen dit allemaal om duidelijk te maken dat bij 'aanzetten tot discriminatie' net als bij 'groepsbelediging' naar onze mening een correctie nodig is nadat bij een eerste stap is vastgesteld dat de uitlating op zichzelf c.q. naar zijn bewoordingen en samenhang aanzettend is tot discriminatie. Bij belediging bestaat die correctie uit de context en de onnodige grievendheid, bij 'aanzetten tot discriminatie' dient die correctie te bestaan uit iets soortgelijks. Bij 'aanzetten tot haat' en 'aanzetten tot gewelddadig optreden' kunnen wij ons eigenlijk niet voorstellen dat een correctiestap in deze zin denkbaar is. Geweld en haat zijn in alle gevallen zo verkeerd en fout dat er geen reden en ruimte is voor zo'n correctie.

Bij 'aanzetten tot discriminatie' is dit evenwel duidelijk anders. Zo'n voorbeeld rond gehandicapte ouders laat zien dat er bij aanzetten tot discriminatie ook een contextuele toetsing moet plaatsvinden. Het is de bijdrage aan een maatschappelijk debat die kan bewerkstelligen dat de strafbare angel uit het discriminerende aanzetten wordt gehaald. Bij artikel 137c Sr kan de invloed van artikel 10 EVRM moeiteloos via de werking van de tweede stap in het beslissingsmodel van de Hoge Raad, de contextuele toetsing, worden geïncorporeerd in de beoordeling van de strafbaarheid van uitlatingen. Bij artikel 137d Sr, althans bij aanzetten tot discriminatie, zou zulks naar onze mening op eenzelfde wijze gestalte moeten krijgen.

Men zou zich evenwel kunnen afvragen of het verschil in strafbaarheid niet simpelweg zit bij en zich beperkt tot het aanzetten tot ongerechtvaardigd onderscheid en het aanzetten tot gerechtvaardigd onderscheid, beide vallend onder 90quater Sr. Het praten over de opvoeding van kinderen van gehandicapte ouders zou dan, ondanks het gegeven dat het onder het bereik van 90quater valt, aanzetten tot gerechtvaardigd onderscheid zijn en daarom niet strafbaar. Wellicht is dit denkbaar maar het probleem bij zo'n benadering is echter uiteraard wel: wat is wel gerechtvaardigd en wat is niet gerechtvaardigd onderscheid. Wat de één gerechtvaardigd vindt, vindt de ander ongerechtvaardigd. Kortom, zo'n tweedeling lijkt ons strafrechtelijk zeer lastig te hanteren.

Derhalve menen wij dat een beoordeling die (mede) werkt via de stap van de contextuele toets, een plaats dient te hebben in het beoordelingsmodel van aanzetten tot discriminatie.

De contextuele toetsing kan dan, om bij het voorbeeld te blijven, met zich meebrengen dat geoordeeld wordt dat hetgeen over de gehandicapte ouders naar voren is gebracht en in principe onder het bereik van 90quater Sr valt, gezien moet worden als een bijdrage aan een maatschappelijk debat en dat daarom in beginsel het strafbare tot discriminatie aanzettende

karakter weg wordt genomen. Middels deze contexttoets kan dan tevens de invloed van de Europese jurisprudentie zijn effect hebben binnen de toetsing aan de Nederlandse strafbepaling.

Onnodige buitensporigheid

Ook de derde stap in de toetsing zal bij aanzetten tot discriminatie gezet moeten worden. Deze toets is dan niet de onnodige grievendheidtoets zoals bij artikel 137c Sr maar wel een toets in dezelfde geest. Bij aanzetten tot discriminatie gaat het om een handeling waartoe wordt aangezet. In de politiek gaat het dan voornamelijk om het aanzetten tot het treffen van een discriminatoire maatregel. Die discriminatoire maatregel kan buitensporig zijn ten opzichte van het maatschappelijke probleem, naar aanleiding waarvan tot het treffen van de maatregel wordt aangezet. Het Europese Hof zegt in de zaak Le Pen dat een ieder die zich aan een openbare discussie van algemeen belang waagt, gebruik kan maken van een zekere mate van overdrijving, ja zelfs provocatie, dat wil zeggen, enigszins buitensporig in zijn uitlatingen kan zijn. Een zekere buitensporigheid is dus toegestaan.

Bij de laatste stap in het toetsingskader van aanzetten tot discriminatie zal derhalve dienen te worden beoordeeld of de in de uitlating voorgestelde maatregel, zowel naar de bewoordingen als de inhoud bezien, in een wanverhouding staat tot het onderliggende maatschappelijke probleem. Als er sprake is van die wanverhouding dan noemen wij dat (naar analogie met de onnodige grievendheid bij groepsbelediging), onnodige buitensporigheid.

Vertalend naar de praktijk menen wij dat een politicus, gelet op de aard van zijn werkzaamheden onderscheidmakende voorstellen mag doen. Waar de door hem voorgestelde oplossing echter, gelet op de inhoud en/of de vorm, in een wanverhouding staat tot het onderliggende maatschappelijke probleem, overschrijdt hij de ruime grenzen van de context van het politieke debat. Zo zal een politicus strafbaar aanzetten tot discriminatie indien hij voorstelt om, ter bestrijding van het besnijdenisprobleem, alle Ethiopische en Somalische meisjes in kindertehuizen te plaatsen en al hun ouders in heropvoedingskampen.

Kortom, wij menen dat ook bij 'aanzetten tot discriminatie' de strafbaarheid beoordeeld moet worden aan de hand van een 3-stappen model.

Samenvatting

Wij vatten het voorgaande weer even voor u samen. Nadat beoordeeld is dat de uitlating naar zijn bewoordingen en in samenhang met de hele uiting 'aanzetten tot discriminatie' is, dient deze in de context te worden getoetst. Dit dient te gebeuren omdat niet ieder aanzetten tot het maken van onderscheid met betrekking tot bepaalde groepen, in het licht van een bijdrage aan een maatschappelijk debat, ook tevens een strafbaar aanzetten tot discriminatie hoeft in te houden. Er zijn situaties denkbaar waarin het voorstellen tot het maken van dit onderscheid geoorloofd is.

Het maatschappelijk debat in het algemeen, en het politieke debat in het bijzonder, vormt een zeer krachtige context die het tot discriminatie aanzettend karakter aan een uitlating kan ontnemen. De grens wordt daarbij echter overschreden indien er een wanverhouding bestaat tussen de discriminerende handeling waartoe wordt aangezet en het onderliggende maatschappelijke probleem naar aanleiding waarvan tot die handeling wordt aangezet. In dat geval is de maatregel waartoe wordt aangezet onnodig buitensporig en is het doen van de uitlating strafbaar aanzetten tot discriminatie.

Opzet

Het woord 'opzet' komt niet voor in de delictsomschrijving van artikel 137d Sr. Desalniettemin wordt 'aanzetten tot haat of discriminatie' als een opzetdelict beschouwd. Volgens de juridische doctrine zit het opzetvereiste ingebakken in het woord 'aanzetten'.

Wij hebben hiervoor al gesteld dat dit 'ingebakken zijn' in het woord 'aanzetten' niet wegneemt dat bewezen dient te zijn dat dit opzet (in zijn volledigheid) aanwezig is. In een recente zaak bij de Hoge Raad bijvoorbeeld, in 2007, over het meerijden op een carnavalswagen met racistische leuzen⁵³, is te zien dat nadrukkelijk het onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds het aanzetten tot en anderzijds het opzet dat in het aanzetten besloten ligt. Over het aanzetten wordt (door AG Vellinga) gezegd dat, in dit geval, het meerijden op de carnavalswagen naar zijn uiterlijke verschijningsvorm als aanzetten tot discriminatie kan worden aangemerkt. Vervolgens wordt er uitgebreid ingegaan op het opzet.

Indertijd bij de invoering werd de regering gevraagd of aanzetten tot haat een objectief of een subjectief begrip is. Dit was een vraag naar de rol van het wilselement. Met andere woorden: moet bewezen worden dat het de **bedoeling** van de dader was aan te zetten tot haat of kan de rechter op grond van **algemene uitgangspunten** beslissen dat een bepaalde uitlating aanzet tot haat, en dat de dader zich slechts bewust hoeft te zijn van die betekenis om zijn opzet daarop bewezen te achten.

In de Memorie van Antwoord beantwoordde de minister die vraag aldus:

*'Naar aanleiding van de vraag of aanzetten tot haat een objectief dan wel een subjectief begrip is, merken de ondergetekenden op dat aanzetten opzet insluit. Voor de strafbaarheid is dus - in verband met de leer van de HR omtrent het voorwaardelijk opzet - vereist dat de dader ten minste de kans dat anderen door zijn uitlating tot haat, discriminatie of gewelddadig **optreden** zouden worden bewogen, willens en wetens heeft aanvaard.*

*Dit vereiste gaat iets minder ver (aldus nog steeds de minister – OM) dan de eerder voorgestelde beperking tot uitlatingen waarvan de dader weet of redelijkerwijze moet vermoeden dat zij het **gevolg** teweeg zullen brengen. **Die beperking komt meer overeen met de opvatting die***

⁵³ HR 28 augustus 2007, LJV BA5618.

slechts van opzet wil spreken wanneer de dader zich bewust is van de zekerheid of waarschijnlijkheid dat het gevolg zal intreden. Ook in de voorgestelde redactie is echter het aanzetten tot haat noch een subjectief begrip in die zin dat zou moeten worden bewezen dat de dader de bedoeling had tot haat aan te zetten, noch een objectief begrip in die zin dat de voorstelling van de dader niet terzake doet.⁵⁴

Dit antwoord van de minister indertijd verdient nauwkeurige aandacht. Gevraagd naar de invulling van het opzet, objectief of subjectief, geeft de minister een antwoord waarin hij een verband legt tussen dat wilselement en het resultaat van het aanzetten, de kans op een gevolg. Het wezen van het delict 'aanzetten tot haat en discriminatie' is echter, zoals we al hebben toegelicht, dat de vraag of het gevolg wel of niet intreedt er niet toe doet. Het gevolg en ook de kans op het gevolg is niet in de delictsomschrijving opgenomen. Vooral door het woord 'tot' lijkt dat misschien wel zo, en dat zien we ook terug in de jurisprudentie⁵⁵, maar dat is niet zo. In het begrip aanzetten tot discriminatie bijvoorbeeld, geven de woorden 'tot discriminatie' niet zozeer een oorzakelijke relatie weer maar een typering van een aanzetten. Dit betekent dat ter invulling van het wilselement, het leggen van een relatie tussen het wilselement en dat gevolg of de kans op dat gevolg, onjuist is. Er kan en mag geen relatie worden gelegd tussen het wilselement en een niet in het artikel opgenomen bestanddeel. Er moet een relatie worden gelegd tussen het wilselement en het karakter van de uitlating, volkomen los van de vraag of het gevolg wel of niet intreedt. Zelfs het idee om te gaan discrimineren hoeft niet gewekt te worden. Het wilselement moet zien op de omstandigheid dat de woorden een gerichtheid hebben op c.q. een geschiktheid hebben voor het wekken van een idee.

Indien derhalve het hof de zin formuleert:

*'Het gaat om de vraag of Wilders' [sic] wist of had moeten begrijpen dat het risico op het intreden van het gevolg (het beledigen van een groep en het zaaien van haat) zich zou kunnen voordoen.'*⁵⁶

dan gaat het hof ten onrechte op zoek naar een verband tussen het wilselement en de kans op een gevolg. Wij menen trouwens, in het licht van het gegeven dat het hier alleen maar om opzetsdelicten gaat, dat het hanteren van een formulering die de ondergrens bij schuld legt, namelijk 'had moeten begrijpen', niet juist is.

⁵⁴ *Kamerstukken II*, 1969/70, 9724, nr. 6, p. 5 (MvA).

⁵⁵ Vellinga vat het in zijn conclusie bij HR 28 augustus 2007, LJV BA5618, als volgt samen (paragraaf 24): *'In het begrip aanzetten in art. 137d Sr wordt derhalve besloten geacht dat de dader ten minste de kans dat anderen door zijn uitlating tot haat, discriminatie of gewelddadig optreden zouden worden bewogen, willens en wetens heeft aanvaard. Voor strafbaarheid is niet vereist dat het aanzetten tot gevolg heeft gehad dat iemand daadwerkelijk tot discriminatie is bewogen. Het begrip aanzetten is daarmee ruimer van bereik dan het aanverwante uitlokken.'*

⁵⁶ Hof Amsterdam 21 januari 2009, LJV BH0496, paragraaf 12.1.4.

Met het antwoord dat de minister gaf, met name de woorden met betrekking tot de leer van de Hoge Raad omtrent het voorwaardelijk opzet, liet hij wel doorklinken dat het opzet in 'aanzetten tot' een gewoon opzet is dat ingevuld kan worden aan de hand van de gewone door de doctrine ontwikkelde regels.

Welnu, artikel 137d Sr is, net als artikel 137c Sr, wij hebben het al eerder opgemerkt, een formeel delict. Bij formele delicten is sprake van een abstracte gevaarzetting. De gevaarzetting, de kans op het kwalijke gevolg, staat niet concreet omschreven in de delictsomschrijving, zoals dat bij materiële misdrijven wel het geval is. Het opzet hoeft dan ook geen betrekking te hebben op een concreet gevolg of een concrete gevaarzetting. Opzet bestaat uit weten en willen. **Ook** bij formele misdrijven kent de Hoge Raad betekenis toe aan het willen. Alleen heeft het willen bij dit soort misdrijven een minder verstrekkende betekenis waardoor het weten meer op de voorgrond treedt.

Bij artikel 137c Sr is reeds overwogen dat het opzet aanwezig is als de verdachte zich van het beledigende karakter van de gebruikte uitdrukkingen noodzakelijkerwijs bewust moet zijn. Oftewel moet hebben begrepen. In de jurisprudentie wordt dan een formulering gehanteerd als:

*'Gelet op de (wel)bewustheid waarmee verdachte de bewezenverklarde passages heeft geschreven en op het objectief beledigende karakter van deze passages heeft ook verdachte zich noodzakelijkerwijs van het beledigende karakter van zijn uitlatingen bewust moeten zijn ten tijde van het schrijven ervan'*⁵⁷

of

*'(...) hij heeft moeten beseffen dat deze passages, gezien de inhoud, bezwaarlijk anders dan als beledigend kunnen worden beschouwd.'*⁵⁸

Moet hebben begrepen. Heeft moeten beseffen. Kortom: bewustheid is voldoende voor opzet. Voor artikel 137d Sr geldt *mutatis mutandis* hetzelfde. Het opzet is aanwezig als de verdachte zich van het tot haat of discriminatie aanzettende karakter van de gebruikte uitdrukkingen noodzakelijkerwijs bewust moet zijn geweest. Dat hij dat karakter heeft moet beseffen.

Indien de verdachte in zijn uitlating wel gebruik heeft gemaakt van krachtversterkende elementen, zoals suggestieve woorden of ongenueanceerde uitlatingen, dan zijn die elementen een goed aanknopingspunt voor het aannemen van de vereiste bewustheid bij de dader. Hij of zij

⁵⁷ HR 15 april 2003, *NJ* 2003, 334, r.o. 3.4.

⁵⁸ HR 11 december 1990, *NJ* 1991, 303, *RR* 1995, nr. 257. De overweging van het hof is weergegeven in de conclusie van de AG, r.o. 10.

heeft dan juist om het aanzettende karakter van zijn uitlatingen te versterken die elementen toegevoegd.

Er is nog een kleine complicatie. De minister heeft indertijd in zijn antwoord aan de Kamer het begrip 'voorwaardelijk opzet' gehanteerd. Voorwaardelijk opzet geldt als de ondergrens van opzet. Welke rol speelt voorwaardelijk opzet bij een formeel delict als aanzetten tot haat en discriminatie?

Rosier schrijft hierover:

*'Het is natuurlijk uitermate eigenaardig om bij delicten als opruiing en aanzetten tot haat en discriminatie de leer van het voorwaardelijk opzet van toepassing te verklaren. Van burgers wordt dan namelijk verlangd dat zij rekening gaan houden met wat gefrustreerden, bevooroordeelden en zulthoofden naar te verwachten is wel eens uit hun uitlatingen zouden kunnen halen.'*⁵⁹

Ja, dat is zeker eigenaardig en naar onze mening ook niet juist. Een verdachte hoeft daar geen rekening mee te houden. Hiervoor, bij de bespreking van het gewone opzet, inhoudende weten en willen, hebben we al gezegd dat het opzet niet gericht moet zijn op het gevolg of het eventuele gevolg, maar op het doen van de uitlating en op het karakter van de uitlating. Bij voorwaardelijk opzet is dat in principe niet anders.

De standaardformulering bij voorwaardelijk opzet is dat de verdachte zich willens en wetens heeft blootgesteld aan de aanmerkelijke kans dat het gevolg zou intreden. Vaak wordt deze formulering gebruikt als de verdachte niet toegeeft dat hij dit gevolg gewild heeft. Het resultaat is dan dat hij toch voor het opzetsdelict kan worden veroordeeld.

Bij 'aanzetten tot haat en discriminatie' gaat het niet om het gevolg. Het gaat om het 'aanzetten'. Daar moet het voorwaardelijk opzet op gericht zijn. De correcte formulering zou in een voorkomend geval moeten luiden: de verdachte heeft zich willens en wetens blootgesteld aan de aanmerkelijke kans dat zijn uitlating beoordeeld wordt als te zijn aanzettend tot haat of discriminatie of aan de aanmerkelijke kans dat zijn uitlating een uitlating **is** die aanzet tot haat of discriminatie.

De woorden 'aanmerkelijke kans' hebben dan een iets andere lading. Niet de causale lading zoals bij de materiële delicten maar een interpretatielading in de zin van: deze uitlating, deze combinatie van woorden, is zodanig van strekking dat er een aanzienlijke kans is dat daar wel eens het etiket 'aanzetten tot haat' op geplakt gaat worden. En dat is wat de verdachte door deze uitlating te doen, zich op zijn hals haalt. Hij doet dan niet (puur) opzettelijk een aanzettende uitlating maar hij doet een uitlating waarbij hij er niet zeker van is dat die als 'aanzettend' wordt

⁵⁹ Rosier 1997, p. 105.

gekwalficeerd maar waarbij hij zich er wel van bewust is c.q. moet zijn dat die uitlating als zodanig zal worden gekwalficeerd en die aanmerkelijke kans aanvaardt.

De vraag is echter of deze voorwaardelijk opzet-constructie reden van bestaan heeft naast de eerder aangehaalde (echte opzet) formuleringen van de Hoge Raad inhoudende 'moet hebben begrepen' en 'heeft moeten beseffen'. 'Heeft moeten beseffen' in de betekenis van 'het kan niet anders dan dat hij het heeft beseft'. Wij denken dat er reden van bestaan is, maar heel veel ruimte voor de voorwaardelijk opzet constructie achten wij niet aanwezig dan wel niet nodig.⁶⁰

Samenvatting

Het opzet in aanzetten tot haat en discriminatie heeft geen bijzondere rol. Bewustheid van het aanzettende karakter is voldoende. Vastgesteld wordt dan dat de verdachte beseft heeft gehad, moet hebben gehad, van het tot haat of tot discriminatie aanzettende karakter. Dat karakter wordt bepaald door de bewoordingen en de samenhang. Wellicht is er ruimte voor voorwaardelijk opzet. In dergelijk geval dient te worden vastgesteld dat verdachte de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat zijn uitlating wordt geoordeeld te zijn aanzettend tot haat of discriminatie .

⁶⁰ Er ligt een arrest van de Hoge Raad (HR 29 mei 2001, *LJN* AB1818, *NJ* 2001, 694, r.o. 3.4) dat wat dit betreft een andere indruk wekt. De indruk dat 137d Sr en 'voorwaardelijk opzet' een voor de hand liggende combinatie vormt. Men dient echter te beseffen dat het opzet in 137d Sr niet alleen op het aanzetten gericht moet zijn, maar ook op de openbaarheid en dat dit arrest met name over die openbaarheid gaat. Als een verdachte verklaart: '*Ik herkende enkele personen van de pers, maar ik heb er niet bij stilgestaan*', kan de Hoge Raad oordelen dat de verdachte zich willens en wetens heeft blootgesteld aan de aanmerkelijke kans dat uitlatingen van hem zouden worden gepubliceerd en ter kennis van het publiek zouden komen, hetgeen ook is gebeurd. Maar hier gaat het weer over een gevolg c.q. de kans op een gevolg, het in het openbaar komen, en dáár past een voorwaardelijk opzet-redenering van nature uitstekend op.

Beoordeling uitlatingen zoals ten laste gelegd (feit 2, 3, 4 en 5)

Na deze theoretische inleiding over artikel 137d Sr zullen wij de op grond van dat artikel ten laste gelegde feiten behandelen.

Feit 2: aanzetten tot haat tegen moslims wegens hun godsdienst

In feit 2 is een aantal uitlatingen van Wilders ten laste gelegd als 'aanzetten tot haat tegen moslims wegens hun godsdienst'. Alle uitlatingen die in de beschikking van het hof worden genoemd, hebben wij een plaats gegeven in de tenlastelegging. In sommige gevallen zijn er twee verschillende versies van de uitlatingen, dan zijn beide versies opgenomen in de tenlastelegging.

De uitlatingen komen uit verschillende interviews en artikelen. We zullen vrijwel steeds beginnen met een weergave van het artikel, met daarin de voor de beoordeling van belang zijnde fragmenten uit het artikel of het interview. We doen dit omdat de uitlatingen niet alleen naar de bewoordingen, maar ook in samenhang met de gehele uiting moeten worden gezien. Daarnaast zal niet iedereen in het publiek de artikelen scherp op het netvlies hebben en is het om die reden nuttig de inhoud van de uiting weer te geven.

'De Paus heeft volkomen gelijk', Volkskrant, 7 oktober 2006

De eerste acht uitlatingen zijn afkomstig uit het interview met de titel, 'De Paus heeft volkomen gelijk', gepubliceerd in de Volkskrant van 7 oktober 2006. Hierin werd Wilders geportretteerd als lijsttrekker van een politieke partij. In het interview geeft Wilders aan wat volgens hem de gevolgen van de islamisering in Nederland zijn, waarbij het accent ligt op de door Wilders veronderstelde relatie tussen de islam en crimineel en overlastgevend gedrag. De in het interview uiteengezette visie is dat de islamisering van onze samenleving een halt moet worden toegeroepen.

In het interview doet Wilders, steeds naar aanleiding van vragen van de interviewer, een aantal uitspraken over de islam en moslims, of over Marokkanen en niet-westerse allochtonen. Zo zegt hij dat de grenzen moeten worden gesloten voor niet-westerse allochtonen. Ook zegt hij dat iedereen zich moet aanpassen aan onze dominante cultuur, en dat wie dat niet doet het land wordt uitgezet. Hij zegt dat de demografische samenstelling van de bevolking, bestaande uit moslims die zich in Nederland voortplanten en die zich van de steden naar het platteland verspreiden, het grootste probleem is in Nederland. Hij zegt dat de tsunami van de islamisering moet worden gestopt en dat deze ons in ons hart, in onze identiteit en in onze cultuur raakt en we ons daartegen moeten verweren. Daarnaast stelt hij dat Kanaleneiland een vieze, smerige wijk geworden is en dat dat te maken heeft met de islam, omdat 99% van de mensen die daar zijn komen wonen van islamitische afkomst is. Er is volgens Wilders een verband tussen islam en criminaliteit: één op de vijf Marokkaanse jongens staat als verdachte bij de politie geregistreerd.

Hun gedrag vloeit volgens Wilders voort uit hun religie en cultuur. Hij noemt de islam een gewelddadige religie. Islam betekent volgens hem onderwerping en bekering van niet-moslims, en die interpretatie geldt in de huiskamers van de probleemjongeren en in de moskeeën: het zit in de gemeenschap zelf. We hebben volgens Wilders een gigantisch probleem met moslims, het loopt aan alle kanten de spuigaten uit.

Tevens zegt Wilders in het interview dat als we morgen de twintig radicale moskeeën sluiten, alle andere moskeeën daar profijt van hebben. Die zijn dan volgens hem af van het stigma dat daar dingen gebeuren die niet deugen. Ook zegt hij dat als morgen die Marokkaanse straatterroristen worden aangepakt, andere Marokkanen daar van profiteren. Hij wil de rotte appels uit de samenleving wegsnijden. Hij zegt dat er over twintig jaar wellicht een stuk minder hoofddoekjes en döner kebabzaken op straat te zien zijn. Wilders bepleit terugzending van criminele allochtonen, maar verwacht niet dat er duizenden het land moeten verlaten. Hij denkt dat er maar één of twee vliegtuigen nodig zijn. Zijn plannen treffen volgens hem niemand die geen problemen maakt in dit land. Tevens zegt Wilders dat hij onaangepaste Nederlanders ook wil aanpakken.

Er zijn twee versies van dit interview. Er is de versie in de Volkskrant van 7 oktober 2006, getiteld 'De Paus heeft volkomen gelijk'. Daarnaast is er de versie in het artikel getiteld 'Stop de tsunami' op de website www.geertwilders.nl van 6 oktober 2006. De twee versies wijken tekstueel van elkaar af, maar alleen op ondergeschikte punten. De aard en strekking van het interview is bij beide versies hetzelfde. Bij de beoordeling van de uitlatingen zullen wij waar nodig de verschillen aangeven.

Feit 2, uitlating 1

Als eerste uitlating is ten laste gelegd:

'De grenzen gaan nog diezelfde dag dicht voor alle niet-westerse allochtonen.'

Deze uitlating is gedaan als reactie op de eerste vraag in het interview die luidt: *'Wat is het eerste dat u verandert als u het morgen voor het zeggen krijgt in Nederland?'*

Voor de beoordeling van deze uitlating dient de vraag te worden gesteld of deze uitlating betrekking heeft op mensen wegens hun godsdienst, zoals ten laste gelegd in feit 2. De uitlating heeft immers betrekking op niet-westerse allochtonen. Dat is geen groep die wordt gekenmerkt door godsdienst. De inhoud van het gehele interview, waarin Wilders zich richt tegen de volgens hem schadelijke effecten van de islam, brengt echter met zich mee dat het sluiten van de grenzen voor niet-westerse allochtonen kennelijk met name bedoeld is voor moslims. In die zin resulteert de samenhang erin dat de passage gericht is op moslims, dus gericht op mensen wegens hun godsdienst.

Om te beoordelen of Wilders met deze uitlating aanzet tot haat tegen een groep mensen, namelijk moslims, hanteren wij de beoordeling zoals beschreven in het theoretische deel. We bekijken of Wilders met deze uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling schetst.

Nu Wilders blijkbaar vindt dat voor één bepaalde groep, namelijk de moslims, de grenzen dicht moeten, terwijl dat niet voor andere groepen geldt, maakt hij een verdeling tussen moslims en niet-moslims. De vraag is echter of deze verdeling een schets is van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, waarvan sprake moet zijn om te komen tot aanzetten tot haat.

Met het zeggen dat de grenzen voor moslims gesloten moeten worden, wordt *sec* gezien de groep moslims niet tegenover een andere groep gesteld. Wilders schetst met deze uitlating niet het beeld dat Nederlanders of niet-moslims ernstig de dupe worden van één of meer schadelijke eigenschappen van moslims, en ook wordt er geen (belangen)kloof geschetst tussen moslims enerzijds en Nederlanders of niet-moslims anderzijds.

Ter beantwoording van de vraag of met de ten laste gelegde uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling wordt geschetst, dient deze echter niet alleen *sec* naar de bewoordingen, maar ook in samenhang met de rest van het interview te worden gezien. Men zou kunnen denken dat de uitspraken van Wilders in het interview er aan bijdragen dat moet worden geconcludeerd dat hij met deze uitlating wel degelijk een scenario schetst waarin moslims en Nederlanders tegenover elkaar worden gesteld, waarbij de Nederlanders mogelijk de dupe worden van schadelijke eigenschappen van de moslims. En dat er een belangenkloof wordt geschetst die zeer wel kan leiden tot ernstige en mogelijk gewelddadige conflicten.

We hebben echter zojuist gezien dat de strekking van het artikel in zijn geheel is dat Wilders zich verzet tegen de islamisering van Nederland. Waar de passage over de sluiting van de grenzen naar zijn bewoordingen beschouwd al niet als het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling bestempeld kan worden, brengt de samenhang met de rest van de uiting dit ook niet met zich mee. Het interview in zijn geheel verandert de betekenis van de ten laste gelegde uitlating niet. Het sluiten van de grenzen voor moslims komt weliswaar neer op een achterstelling van moslims ten opzichte van andere groepen, die wel toegang kunnen krijgen tot Nederland, maar dat betekent nog niet dat de groep moslims tegenover de groep Nederlanders of niet-moslims wordt gesteld, of dat er een kloof wordt geschetst die zeer wel tot conflicten kan leiden. Men kan van het gehele interview veel denken in de trant van bedenkelijk, schandelijk, inhumain enzovoort enzovoort. De vraag die wij moeten beantwoorden is echter of, alles in aanmerking genomen, **de hier ten laste gelegde uitlating in het licht van dit interview kan worden gekenmerkt als zijnde aanzetten tot haat**. Er worden met deze uitlating geen groepen **tegenover** elkaar gesteld, en er wordt geen kloof geschetst. Wat overigens ook ontbreekt is dat alles vanuit een éézijdig perspectief wordt gezien. Er staan een aantal harde uitlatingen in de tekst en een aantal nuancerende uitlatingen. Alles bij elkaar maakt dat de tekst niet genuanceerd, maar in elk geval ook niet geheel éézijdig. Op de vraag: *'Er zijn ook genoeg onaangepaste autochtone Nederlanders. Wat moeten we daarmee?'* antwoordt Wilders: *'Die*

pakken we ook aan. Met het beleid dat Wilders voorstaat, zal de situatie, zo schetst hij, veranderen.

Samenvattend concluderen wij dat de hier ten laste gelegde uitlating niet kan worden beschouwd als het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling en dus niet als aanzetten tot haat. Ook in het licht van het gehele artikel krijgt de uitlating niet een zodanige betekenis.

Hiermee is nog niet beoordeeld of het gemaakte onderscheid in de ten laste gelegde uitlating strafbaar is als 'aanzetten tot discriminatie'. Van alle uitlatingen waarvan in feit 2 wordt beoordeeld of ze vallen onder 'aanzetten tot haat', wordt in feit 3 beoordeeld of ze vallen onder 'aanzetten tot discriminatie'. Dit is een andere toets en deze volgt later in het requisitoir.

Feit 2, uitlating 2

Als tweede uitlating is ten laste gelegd:

'De demografische samenstelling van de bevolking is het grootste probleem van Nederland. Ik heb het over wat er naar Nederland komt en wat zich hier voortplant. Als je naar de cijfers kijkt en de ontwikkeling daarin... Moslims zullen van de grote steden naar het platteland trekken. We moeten de tsunami van de islamisering stoppen. Die raakt ons in ons hart, in onze identiteit, in onze cultuur. Als we ons niet verweren, zullen alle andere punten uit mijn programma voor niks blijken te zijn.'

Nadat Wilders heeft gezegd dat hij de grenzen wil sluiten voor niet-westerse allochtonen vraagt de interviewer: *'Wat schieten we daar mee op?'*. Deze tweede uitlating is het antwoord van Wilders op deze vraag.

Indien wij deze uitlating naar zijn bewoordingen beoordelen, kunnen we concluderen dat de uitlating betrekking heeft op mensen wegens hun godsdienst, namelijk op moslims. De strekking van deze passage is dat Wilders niet wil dat er zoveel moslims zijn of meer moslims komen in Nederland, omdat in zijn ogen onze identiteit en onze cultuur dan veranderen in de richting van een moslimcultuur. Wat dat (een moslimcultuur) dan ook moge betekenen. In de uitlating wordt stelling genomen tegen een demografische toename van het aandeel moslims in de bevolking en de daarmee samenhangende effecten, lees: islamisering.

De vraag is of met deze uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling wordt geschetst, wat zou maken dat er sprake is van aanzetten tot haat tegen moslims. We voeren daarom weer de toets uit zoals die zojuist is toegepast. Doordat Wilders het heeft over een tsunami van islamisering die ons raakt in ons hart, in onze identiteit, en in onze cultuur, en waar we ons tegen moeten verweren, zou men kunnen denken dat Wilders een tweedeling schetst tussen moslims enerzijds en de Nederlandse maatschappij anderzijds. Hij heeft het immers over de demografische toename van moslims en over moslims die naar Nederland komen en zich hier voortplanten. Men

zou echter ook kunnen stellen dat Wilders hiermee de groeiende invloed van de islam op de Nederlandse maatschappij schetst, en dus een tweedeling tussen de islam en de Nederlandse maatschappij. Hij heeft het immers over de tsunami van islamisering en niet over een tsunami van moslims. Dat hij daarbij ook moslims noemt, staat niet aan deze interpretatie in de weg, omdat het vanzelfsprekend is dat een godsdienst alleen veel invloed kan hebben als er veel aanhangers van die godsdienst zijn. Van deze uitlating kan worden gezegd dat er een beeld wordt geschetst vanuit een éézijdig perspectief, maar onduidelijk is of dat geschetste beeld betrekking heeft op moslims of op de islam. Wilders schetst een beeld waarin de Nederlandse maatschappij de dupe wordt, maar het lijkt daarbij te gaan om de invloed van de islam op de Nederlandse maatschappij, en niet om vermeende schadelijke eigenschappen van moslims *an sich*. Wilders laat zich in deze uitlating niet uit over eigenschappen van moslims. Hij schetst weliswaar dat de islamisering ons raakt in ons hart, in onze identiteit en in onze cultuur, en dat wij ons daartegen moeten verweren, maar het aantasten van een cultuur is niet het schetsen van een belangenkloof, en dus ook niet een belangenkloof **tussen twee groepen**, die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten.

Indien men deze passage beoordeelt in samenhang met de rest van het interview, dan is het een toelichting op de eerder geuite wens van Wilders tot het sluiten van de grenzen. De zin daarvan is het niet laten toenemen van het aantal moslims in Nederland, om verdere groei van de islam tegen te gaan, en vervolgens de invloed die er volgens Wilders van de islam uitgaat te verminderen. Zoals gezegd is de strekking van het interview dat Wilders de islamisering in Nederland tegen wil gaan. Als we de ten laste gelegde uitlating in dit licht bezien, kunnen we concluderen dat daar waar het onduidelijk is of Wilders het heeft over moslims of over de islam, uit de strekking van het gehele interview valt af te leiden dat hij het heeft over de islam. Dan is het zo dat hij met de ten laste gelegde uitlating schetst dat de islam tegenover de Nederlandse maatschappij staat, dat de Nederlandse maatschappij de dupe wordt van de islam, en dat het de islam is waartegen we ons moeten verdedigen.

In het theoretische gedeelte hebben wij uiteengezet dat ook voor artikel 137d Sr geldt dat er een onderscheid moet worden gemaakt tussen uitlatingen die betrekking hebben op mensen, en uitlatingen die betrekking hebben op een geloof. Het zich verzetten tegen de invloed van een geloof is toegestaan, ook als dit wordt gedaan op de wijze zoals Wilders hier doet, omdat hij hier geen intrinsiek conflictueuze tweedeling schetst tussen **moslims** en anderen.

De uitlating is daarom geen 'aanzetten tot haat tegen moslims' in de zin van artikel 137d Sr.

Feit 2, uitlating 3

Als derde uitlating is ten laste gelegd:

'Natuurlijk. 99 Procent van de mensen die daar zijn komen wonen, is van islamitische afkomst.'

In het interview schetst Wilders de teloorgang van de Utrechtse wijk Kanaleneiland, die volgens hem een vieze, smerige wijk is geworden, waar veel inactiviteit en criminaliteit voorkomt. Op de vraag van de verslaggever *'Heeft dat iets met de islam te maken?'* antwoordt Wilders met de hier weergegeven uitlating.

Wilders zegt met deze uitlating dat het volgens hem de invloed van de grote hoeveelheid moslims is, die heeft gemaakt dat Kanaleneiland een vieze, smerige wijk is geworden. Het is derhalve duidelijk dat deze uitlating over moslims gaat.

Met deze uitlating maakt Wilders een verdeling tussen moslims en anderen. Hij zegt immers dat nu moslims in Kanaleneiland sterk in de meerderheid zijn, het een vieze, smerige wijk is geworden, terwijl dat niet zo was toen moslims nog in de minderheid waren. Men zou kunnen stellen dat moslims tegenover de rest van de maatschappij worden geplaatst, en dat de rest van de maatschappij de dupe wordt van schadelijke eigenschappen van moslims. Die maken de wijk immers vies en smerig en zijn inactief en crimineel. Met deze uitlating schetst Wilders echter niet een door een tweedeling ontstane belangenkloof tussen moslims en anderen die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. Hier zegt Wilders niets over.

Bezien we de ten laste gelegde uitlating in samenhang met de rest van het interview, dan wordt duidelijk dat Wilders zijn uitlating richt op de islam. De uitlating is een antwoord op de vraag: *'Heeft dat iets met de islam te maken?'*. En op de volgende vraag van de interviewer of er een verband is tussen de islam en criminaliteit antwoordt Wilders dat dat absoluut zo is. Dit is in lijn met de strekking van het interview dat Wilders zich richt tegen de in zijn ogen ongewenste effecten van islamisering. Wilders drukt uit dat omdat het aantal moslims in Kanaleneiland is toegenomen, daarmee ook de invloed van de godsdienst en de daarmee in zijn ogen gepaard gaande schadelijke effecten toenemen. Uit de samenhang met de rest van het interview blijkt dus dat Wilders zich met de ten laste gelegde uitlating richt tegen de islam. De islam wordt tegenover de Nederlandse maatschappij gesteld, en er wordt een beeld geschetst dat de Nederlandse maatschappij de dupe is van schadelijke effecten van de islam. Zoals zojuist besproken is het toegestaan om zich uit te spreken tegen een godsdienst. Deze uitlating schetst in samenhang gezien geen intrinsiek conflictueuze tweedeling tussen moslims en anderen en zet derhalve niet aan tot haat tegen moslims in de zin van artikel 137d Sr.

Er is dus geen sprake van aanzetten tot haat omdat het toetsingskader voor een intrinsiek conflictueuze tweedeling niet is vervuld.

In de versie van het interview met de titel 'Stop de tsunami' op www.geertwilders.nl, staat voorafgaand aan de ten laste gelegde uitlating een passage die niet in het artikel in de Volkskrant voorkomt. Die zin, die dus betrekking heeft op de teloorgang van de wijk Kanaleneiland, luidt: *'Praat maar eens met de wijkagenten, wat ze iedere dag meemaken. Veel ellende, veel*

criminaliteit'. Dit heeft geen invloed op de beoordeling van de ten laste gelegde uitlating omdat de aard en strekking van het interview hierdoor niet anders wordt.

Feit 2, uitlating 4

Als vierde uitlating is ten laste gelegd:

'Absoluut. De cijfers tonen dat aan. Een op de vijf Marokkaanse jongeren staat als verdachte bij de politie geregistreerd. Hun gedrag vloeit voort uit hun religie en cultuur. Je kunt dat niet los van elkaar zien. De paus had laatst volkomen gelijk: de islam is een gewelddadige religie. Islam betekent onderwerping en bekering van niet-moslams. Die interpretatie geldt in de huiskamers van die probleemjongeren, in de moskeeën. Het zit in die gemeenschap zelf.'

Dit is het antwoord van Wilders op de vraag van de interviewer: *'Dus er is een verband tussen de islam en criminaliteit?'*

Puur naar de bewoordingen bezien is deze uitlating van Wilders gericht op de islam. Het antwoord van Wilders op de vraag of er een verband is tussen de islam en criminaliteit, is dat dit verband er volgens hem absoluut is. Wilders zegt, zich baserend op cijfers, dat één of de vijf Marokkaanse jongeren als verdachte bekend is bij de politie, maar dat vloeit volgens hem voort uit de godsdienst: hun gedrag komt voort uit hun religie en cultuur, dus uit de islamitische religie en de islamitische cultuur. Wilders zegt in de laatste zin: *'Het zit in die gemeenschap zelf.'* Uit de daaraan voorafgaande zin blijkt dat hij het dan heeft over de interpretatie van de islam, zoals die volgens hem in de huiskamers van de probleemjongeren en in de moskeeën geldt. Die interpretatie van de islam houdt volgens Wilders onderwerping en bekering van niet-moslams in. Deze gehele uitlating is naar de bewoordingen bezien gericht op de islam of op het gedrag dat, volgens Wilders, voortvloeit uit de islam. Zoals in de theorie uiteengezet volgen wij met ons beoordelingskader de wetsgeschiedenis, waarin expliciet wordt gesteld dat kritiek op opvattingen of gedragingen, met name als die opvattingen en gedragingen voortvloeien uit een religie, niet onder de discriminatiebepalingen valt. Met de ten laste gelegde uitlating wordt wellicht een tweedeling geschetst tussen de islam en de Nederlandse maatschappij, maar niet tussen moslams en de Nederlandse maatschappij.

De strekking van het gehele interview is, zoals gezegd, dat Wilders zich verzet tegen de groeiende invloed van de islam. De samenhang met de rest van het interview maakt de betekenis van de ten laste gelegde uitlating niet anders.

Noch de uitlating op zichzelf bezien, noch de uitlating in samenhang met de rest van de uiting valt onder 'aanzetten tot haat' in de zin van artikel 137d Sr.

In de versie van dit interview met de titel 'Stop de tsunami' wijkt deze uitlating op twee punten af. Achter de zin '*Islam betekent onderwerping en bekering van niet-moslims...*' staat in deze versie het zinsdeel '*...desnoods met oorlog.*' De laatste zin luidt in deze versie '*Het zit dus in die gemeenschap zelf.*' Hier staat het woord 'dus' en in de eerstgenoemde versie niet. Dit verandert niets aan de zojuist gegeven beoordeling, ook niet als we de uitlating bezien in samenhang met de rest van de tekst.

Feit 2, uitlating 5

De vijfde uitlating:

'Iedereen past zich aan onze dominante cultuur aan. Wie dat niet doet, is hier over twintig jaar niet meer. Die wordt het land uitgezet.'

Deze uitlating is volgens de versie van het artikel in de Volkskrant deel van het antwoord op de vraag van de interviewer '*Hoe ziet Nederland eruit in 2020, als u het mag zeggen? Zie je nog hoofddoekjes en döner kebab-zaken?*'. In de andere versie van dit interview luidt de vraag: '*Hoe ziet Nederland eruit in 2020, als u het mag zeggen? Zie je nog moskeeën? Hoofddoekjes op straat, döner kebab-zaken?*' Voor de beoordeling maakt dit geen verschil. De vraag volgt op de hiervoor beoordeelde uitlating 4 van Wilders. Wilders antwoordt:

'Wellicht een stuk minder. De moslims hangen in ieder geval onze normen en waarden aan. Ze accepteren de scheiding van kerk en staat en de gelijkheid van mannen, vrouwen en homoseksuelen. De overlast, de criminaliteit, de uitkeringsafhankelijkheid, de ellende zijn verdwenen. Iedereen past zich aan onze dominante cultuur aan. Wie dat niet doet, is hier over twintig jaar niet meer. Die wordt het land uitgezet.'

Het is in samenhang bezien duidelijk dat de uitlating over moslims gaat. Van hen verwacht Wilders dat zij zich aan de dominante Nederlandse cultuur aanpassen, en hij wil dat wie dat niet doet het land wordt uitgezet.

Van deze uitlating kan, getoetst aan het beoordelingskader, worden gezegd dat hiermee naar zijn bewoordingen een tweedeling wordt geschetst tussen moslims en anderen. Moslims moeten zich aanpassen aan de dominante cultuur, anderen niet. Met de uitlating wordt echter geen beeld geschetst dat Nederlanders ernstig de dupe worden van moslims, en er wordt geen (belangen)kloof geschetst die zeer wel kan leiden tot ernstige of zelfs gewelddadige conflicten. Er wordt wel gezegd dat wie zich niet aanpast aan de Nederlandse waarden, het land wordt uitgezet, maar dat houdt niet in dat moslims tegenover anderen worden gezet. Wilders verlangt een aanpassing van moslims. Dat verlangen kan men onnodig, onredelijk en zelfs schandelijk vinden. Het is echter geen intrinsiek conflictueuze tweedeling die Wilders schetst. Daarmee is deze uitlating geen 'aanzetten tot haat'.

De samenhang met de rest van de uiting, waarin Wilders zich uitspreekt tegen de islamisering, geeft geen andere betekenis aan de uitlating. Ook in samenhang met de rest van de uiting is er derhalve geen sprake van het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, en derhalve niet van aanzetten tot haat.

Feit 2, uitlating 6

De zesde uitlating luidt:

'We hebben een gigantisch probleem met moslims, het loopt aan alle kanten de spuigaten uit, en we komen met oplossingen waarmee je een muis nog niet het hok in krijgt.'

De interviewer vraagt: *'Er zijn ook genoeg onaangepaste autochtone Nederlanders. Wat moeten we daarmee?' Wilders zegt daarop dat we die ook moeten aanpakken, maar 'we moeten af van het overdreven redelijkheidssyndroom en nu eens stevige maatregelen nemen.'* Dan volgt de hier ten laste gelegde uitlating.

Omdat Wilders zegt dat er volgens hem een probleem is met moslims, schetst hij een tweedeling tussen moslims en anderen. Hij drukt immers uit dat we een gigantisch probleem hebben met moslims dat aan alle kanten de spuigaten uitloopt. Het moge duidelijk zijn dat hiermee vanuit een éézijdig perspectief een tweedeling wordt geschetst tussen moslims en anderen. Voor verdere beoordeling van de uitlating is het nodig om naar de samenhang met de rest van de tekst te kijken, om de uitlating te kunnen interpreteren.

Als we naar die samenhang kijken, dan zien we dat Wilders voortborduurde op de uitlatingen uit het interview die hiervoor zijn beoordeeld. De vraag over de onaangepaste Nederlanders en Wilders' antwoord daarop vormen een klein intermezzo. De strekking van de rest van het interview is al een aantal maal besproken: Wilders verzet zich tegen de islamisering. Bezien tegen die achtergrond ligt het voor de hand om de uitlating van Wilders te interpreteren als dat hij vindt dat er een probleem is met moslims, omdat zij de islam aanhangen en daaruit volgens Wilders crimineel en onaangepast gedrag voortvloeit. Hij verzet zich tegen een groeiende invloed van de islam, die voortkomt uit het grote aantal moslims. Bij uitlating 2 hebben we uiteengezet dat het vanzelfsprekend is dat een godsdienst alleen veel invloed kan hebben als er veel aanhangers van die godsdienst zijn. De opmerking *'we hebben een gigantisch probleem met moslims, het loopt aan alle kanten de spuigaten uit'* slaat dan kennelijk op het probleem dat Wilders ziet met de toenemende invloed van de islam, ook al noemt Wilders de groep moslims. Deze interpretatie is in lijn met de uitspraak van Wilders dat we komen met oplossingen waarmee je een muis nog niet het hok in krijgt. In de voorafgaande uitlatingen in datzelfde interview deed hij immers voorstellen om de invloed van de islam terug te dringen.

Bezien naar deze interpretatie schetst Wilders met deze uitspraak een tweedeling tussen moslims en anderen. Immers, we hebben volgens hem een gigantisch probleem met moslims, lees: omdat zij de islam aanhangen en het volgens Wilders daaruit voortvloeiende ongewenste gedrag vertonen. Dit is echter, gezien de samenhang, geen tweedeling waarbij twee groepen tegenover elkaar worden gepositioneerd. Er is ook geen sprake van dat een groep ernstig de dupe wordt van vermeende schadelijke eigenschappen van moslims, of dat Wilders een belangenkloof schetst tussen twee groepen die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. Er kan daarom niet geconcludeerd worden dat Wilders met deze uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling schetst en er kan daarom ook niet geconcludeerd worden dat Wilders met deze uitlating aanzet tot haat.

In de andere versie van dit interview met de titel 'Stop de tsunami' staat voorafgaand aan de ten laste gelegde uitlating de tekst: *'Het argument is dat een hele groep het in alle statistieken aanzienlijk slechter doet dan anderen.'* Wilders geeft hier een argument voor de daaropvolgende stelling. Dit maakt de beoordeling van de uitlating niet anders.

Feit 2, uitlating 7

'Die Marokkaanse jongens zijn echt gewelddadig. Zij rammen mensen vanwege hun seksuele geaardheid in elkaar. Ik heb nooit geweld gebruikt.'

Dit is een reactie op de constatering van de interviewer dat Wilders harde repressie van allochtone probleemjongeren bepleit. Zowel uit de uitlating naar de bewoordingen bezien als uit de samenhang met de rest van de tekst blijkt dat deze uitlating gaat over allochtone, danwel Marokkaanse, jongeren die crimineel zijn of problemen veroorzaken. Het is dus geen uitlating die betrekking heeft op mensen wegens hun godsdienst.

Er wordt hiermee daarom geen tweedeling geschetst tussen moslims en een andere groep, waarmee al niet wordt voldaan aan de kenmerken van een intrinsiek conflictueuze tweedeling. Deze uitlating valt daarom niet onder 'aanzetten tot haat tegen moslims wegens hun godsdienst'.

Feit 2, uitlating 8

'Van die tsunami van een ons wezensvreemde cultuur die hier steeds dominanter wordt. Daar moet een halt aan worden toegeroepen.'

Wilders zegt in het interview dat hij gek wordt van al die moskeeën. We hebben er volgens hem gewoon te veel. Vier- of vijfhonderd moskeeën is meer dan genoeg, zo zegt hij. De interviewer vraagt waar Wilders dan gek van wordt. Wilders' antwoord is bovengenoemde uitlating.

Van deze uitlating is puur naar de bewoordingen bezien niet goed duidelijk wat de betekenis is. We hebben de samenhang nodig om de uitlating te kunnen interpreteren. Als we kijken naar de voorafgaande uitspraak van Wilders en naar de vraag van de interviewer, wordt helder dat Wilders uitdrukt dat hij een halt wil toeroepen aan de in zijn ogen snel toenemende invloed van de islam en de islamitische cultuur, en aan de manifestatie van de islam in Nederland.

Er wordt hier een tweedeling geschetst, maar dat is een tweedeling tussen de islam en de Nederlandse maatschappij, en niet een tweedeling tussen **moslims** en de Nederlandse maatschappij of Nederlanders. Aan de kenmerken van een intrinsiek conflictueuze tweedeling is alleen al hierom niet voldaan. Ook andere kenmerken van een intrinsiek conflictueuze tweedeling ontbreken, met uitzondering wellicht van het éézijdig perspectief. Met deze uitlating wordt derhalve niet aangezet tot haat.

Wij herhalen op dit punt dat we in onze theoretische beschouwing hebben uitgelegd dat er juridisch gezien onderscheid moet worden gemaakt tussen de godsdienst enerzijds en de aanhangers van die godsdienst anderzijds, omdat de wetgever alleen het aanzetten tot haat tegen de gelovigen strafbaar heeft willen stellen, en heeft gewild dat alle kritiek op godsdiensten mogelijk blijft. Wij realiseren ons dat in het dagelijks leven dit onderscheid niet altijd zo scherp zal zijn. Bij de toetsing van de uitlatingen aan de discriminatieartikelen moet dit juridische onderscheid echter wel worden gemaakt.

Internetcolumn 'Mohammed (deel II): de islamitische invasie', 6 februari 2007

De tweede set uitlatingen in feit 2 is gebaseerd op een internetcolumn van 6 februari 2007 op de website www.geenstijl.nl en/of de website www.pvv.nl, getiteld 'Mohammed (deel II): de islamitische invasie'. In de column spreekt Wilders over de toename van de islam in Nederland en Europa. De inhoud van de column wordt zo uitgebreid besproken bij de beoordeling van de uitlatingen, dat we het niet nodig achten de column hier al samen te vatten.

Feit 2, uitlating 9

De eerste ten laste gelegde uitlating luidt:

'In het Nederlands Dagblad van afgelopen zaterdag wordt ook professor Ralphael Israeli geciteerd die een "Derde Islamitische Invasie van Europa" voorspelt middels "penetratie, propaganda, bekering en demografische veranderingen". In zijn ogen plegen de Europeanen met de oprukkende Islam zelfs "demografische zelfmoord". De eerste islamitische invasie werd na de verovering van Spanje, Portugal en het zuiden van Frankrijk in het jaar 732 gestopt bij Poitiers en de tweede invasiepoging door de Ottomaanse Turken werd voor de poorten van Wenen gekeerd toen ze daar in 1683 gelukkig de pan in werden gehakt. Volgens prof. Israeli maakt de derde invasiepoging die nu in Europa gaande is veel meer kans op succes.

De man heeft volkomen gelijk. De moslimpopulatie verdubbelt elke generatie – 25 jaar – en het aantal islamieten in ieder Europees land neemt meer dan zorgwekkende vormen aan.'

In de uitlating wordt professor Israeli genoemd. We hebben het betreffende stuk uit het Nederlands Dagblad aan het dossier toegevoegd om te kunnen zien of Wilders de uitlatingen juist aanhaalt.

Hoewel in het eerste deel van deze uitlating professor Israeli geciteerd wordt, menen wij dat Wilders de uitlatingen van Israeli zodanig door zijn eigen uitlatingen heen vlecht, dat hij deze uitlatingen van Israeli, anders dan de uitlating van Fallaci die is besproken bij feit 1,⁶¹ tot de zijne maakt.

In de column waarschuwt Wilders tegen de islamisering van Nederland en Europa, die in zijn ogen gaande is door middel van een islamitische invasie. Hij haalt diverse personen aan die net als hij van mening zijn dat de islam Europa zal gaan overheersen als de huidige bestuurders zich zo laf blijven gedragen als zij nu doen.

De eerste vraag die beantwoord moet worden is of de uitlating betrekking heeft op mensen wegens hun godsdienst, in dit geval moslims. In het artikel heeft Wilders het over de demografische toename van de moslims in Nederland en Europa. Hij zegt dat de moslimpopulatie iedere generatie verdubbelt en dat het aantal islamieten in ieder Europees land meer dan zorgwekkende vormen aanneemt. Als we de uitlatingen puur naar de bewoordingen bekijken, heeft Wilders het hier over moslims.

Naar de bewoordingen gezien schetst Wilders met de uitlating een tweedeling tussen enerzijds moslims en anderzijds de Europese volkeren. Hij schetst vanuit een éézijdig perspectief dat Europeanen ernstig de dupe worden van de demografische toename van moslims. Er is immers sprake van een islamitische invasie en het aantal islamieten neemt in ieder land meer dan zorgwekkende vormen aan, waarmee de Europeanen demografische zelfmoord plegen. Ook wordt er een belangenkloof geschetst tussen moslims en Europeanen die kan leiden tot ernstige en gewelddadige conflicten, er wordt immers een vergelijking getrokken tussen de huidige zogenaamde islamitische invasie en de twee eerdere islamitische invasies die na vele oorlogen enkel konden worden gestuit met grote veldslagen bij Poitiers en Wenen. Aan alle kenmerken van een intrinsiek conflictueuze tweedeling is voldaan. Er zou dus geconcludeerd kunnen worden dat deze uitlating naar de bewoordingen bezien aanzet tot haat tegen moslims.

Bezien we de uitlating in samenhang met de rest van de column, dan blijkt uit een aantal fragmenten dat Wilders de demografische toename van moslims vooral zorgelijk vindt omdat

⁶¹ Feit 1, uitlating 1, feit 2 en 3 uitlating 17.

daarmee de islam in Europa toeneemt. Hij heeft het over de *'oprukkende islam'*; hij zegt dat *'de islam vroeg of laat zal overheersen'*; hij citeert een professor die zegt dat men in Europa *'capituleert op elk terrein dat te maken heeft met de islam'*; en Wilders zegt aan het einde van de column: *'Er is genoeg islam in Europa en Nederland'*. Wilders schetst ook een aantal door hem gevreesde manifestaties van een toenemende invloed van de islam. Zo haalt hij een sjeik aan die gezegd heeft dat over twintig jaar de islamitische vlag wappert bij Westminster en Downing Street, en citeert hij Mohammed B. die in een pamflet aankondigde dat het een kwestie van tijd is voor de ridders van Allah het Haagse Binnenhof binnenmarcheren en op het middenplein de vlag van Tawheed omhoog zullen hijsen, het parlement zullen omdopen tot shariarechtbank en de voorzitterskamer het islamitische vonnis zal bekrachtigen.

De column schetst een beeld van een strijd die gevoerd moet worden waarbij die strijd getypeerd wordt als een Middeleeuwse strijd met veldslagen. Wilders noemt immers de eerdere invasies van moslims in Europa en citeert uitlatingen van anderen over ridders die het Binnenhof binnenmarcheren, en het laten wapperen van de vlag van de overwinnaars. Een strijd kan worden gevoerd door mensen, maar kan ook overdrachtelijk zijn bedoeld als een ideologische strijd tussen de islam en het Westen (vergelijkbaar met *'The clash of civilizations'* van Samuel Huntington). Het zorgwekkende dat Wilders in deze uitlating ziet in de demografische toename van moslims, is met name gericht op de islam. Zo bezien schetst Wilders niet een intrinsiek conflictueuze tweedeling tussen moslims en Europeanen, maar tussen de islam en het Westen.

Concluderend: naar de bewoordingen bezien zou dit een uitlating kunnen zijn die aanzet tot haat tegen moslims. In samenhang met de rest van de tekst bezien zet de uitlating niet aan tot haat tegen moslims, maar is deze gericht tegen de islam. Gezien de scheiding die gemaakt moet worden tussen de mensen en de godsdienst is er daarom geen sprake van strafbaar aanzetten tot haat tegen moslims.

Wij voegen daar nog aan toe dat een zekere overdrijving en provocatie bij een openbare discussie geaccepteerd moet worden, zo is ook besproken in het deel over de Europese jurisprudentie.⁶²

Feit 2, uitlating 10

De tweede ten laste gelegde uitlating uit dit artikel luidt:

'Nederland als islamitisch missieland. Was een terrorist Mohammed B. al niet te stoppen, de tactiek van penetratie, propaganda, bekering en demografische verandering zal inderdaad succesvol blijken indien de laffe politieke elite van VVD tot PvdA en SP tot CDA en hun Europese geestverwanten erover blijven zwijgen en diegenen die dat niet doen verketteren en demoniseren. Er is genoeg islam in Europa en Nederland. De PVV zal zich met man en macht verzetten tegen deze derde islamitische invasiepoging.'

⁶² EHRM 20 april 2010, nr. 18788/09, *Le Pen/Frankrijk, ontvankelijkheidsbeslissing*.

Als we de uitlating naar zijn bewoordingen bekijken, is niet geheel duidelijk of de uitlating zich richt tegen moslims of tegen de islam. Gezien de samenhang van de uitlating met de rest van de column, zoals we die zojuist hebben besproken, kunnen we ook hier concluderen dat deze uitlating gericht is tegen de groei van de islam. Ook met deze uitlating wordt derhalve geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst tussen moslims en Europeanen, en wordt er derhalve niet aangezet tot haat tegen moslims.

'Ik heb goede bedoelingen', De Pers, 13 februari 2007

De derde set uitlatingen in feit 2 is gebaseerd op een artikel in Dagblad de Pers van 13 februari 2007 met als titel een citaat van Wilders: 'Ik heb goede bedoelingen'. In het interview worden verschillende onderwerpen behandeld. Er wordt gesproken over de politieke positie van Wilders, over zijn persoonlijke en politieke verleden, en over de islam. Wilders zegt in het interview: *'We willen genoeg. De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in, veel islamieten Nederland uit, denaturalisatie van islamitische criminelen...'*

Over het Midden-Oosten vertelt hij hoe vaak hij daar in kleine dorpjes bij mensen thuis werd uitgenodigd. In de Sinaï-woestijn hadden de mensen niets, maar wat ze hadden deelden ze met hem. En in Iran, wat een mooie, vriendelijke mensen wonen daar, zo zegt Wilders. Hij heeft naar zijn zeggen nog steeds alleen iets tegen de religie, niet tegen de mensen. Maar hij ontdekte een constante in het Midden-Oosten, namelijk dat het regime, de religie, en de geestelijkheid van geen kanten deugen. Er is volgens hem niet iets gebeurd waardoor hij een hekel kreeg aan de islam, het ging geleidelijk. Hij raakte ervan doordrongen dat die religieuze problematiek heerste in het Midden-Oosten. En hij kreeg door, zo zegt hij, dat wij die ellende importeerden. Niet alleen de cultuur, ook de mensen die iets met ons van plan waren. Hij zag plannen voor aanslagen en ontmoette in Teheran journalisten die bij het minste of geringste in de cel werden gegooid. Hij zag hoe mensen in de Sinaï doodsbang waren als Moebarak op bezoek kwam. Als mensen uit de moskee komen, komen ze volgens Wilders van Het Gezag. Ze zien geen scheiding meer tussen de goddelijke en de wereldlijke macht.

Ook de jongeren hier radicaliseren, zo zegt Wilders. Kennelijk, zo zegt hij, krijgen ze thuis geen andere boodschap mee. Hij heeft gehoord dat een Marokkaanse buurtvader in de Diamantbuurt over de ouders zei dat die crimineeltjes aanmoedigden: doe maar, dit is toch niet ons land. Als de interviewer vraagt of dat de islam is, antwoordt Wilders dat dat wel de cultuur is. Als de interviewer stelt dat Wilders jonge Marokkaanse criminelen straatterroristen noemt, antwoordt Wilders: Het is verschrikkelijk, wat Mohammed B. heeft gedaan. Maar mensen hebben meer last van het Marokkaanse tuig dat steelt, dat homo's naroept en vrouwen lastigvalt. Mohammed B. jaagt mensen angst aan en verstoort de samenleving. Voor het Marokkaanse tuig geldt hetzelfde.

Over autochtone criminele jongeren zegt Wilders dat als ze moskeeën in brand steken, ze dezelfde behandeling verdienen als andere terroristen.

Op de opmerking van de interviewer dat Wilders volgens Femke Halsema raciale argumenten gebruikt, zegt Wilders: *'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie. Als Mohammed hier vandaag leefde zou ik voorstellen om hem als extremist met pek en veren het land uit te jagen.'*

Op de stelling van de interviewer dat hij onvrede aanwakkert, zegt Wilders: *'Nee, ik wil er alleen op wijzen dat de islam het grootste gevaar is dat ons bedreigt.'*

En verder zegt hij:

'Alles waar we trots op zijn, verkopen we aan de duivel. Oud-chef van de Mossad Efraim Halevy zegt dat de Derde Wereldoorlog is begonnen. Die woorden neem ik niet in de mond, maar het klopt wel. Ik heb goede bedoelingen. We laten iets gebeuren waardoor dit een totaal andere samenleving wordt. Ik weet ook wel dat er over een paar decennia nog geen islamitische meerderheid is. Maar het groeit wel. Met agressieve elementen, imperialisme. Loop over straat en zie waar het toe leidt. Je voelt dat je niet meer in je eigen land leeft. Er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen. Er zijn straks meer moskeeën dan kerken! Als moslims hier willen blijven wonen, moeten ze de helft uit de Koran scheuren en weggooien. Ze moeten niet luisteren naar de imam. Ik heb de Koran gelezen. Niet in één keer, maar wel helemaal. En ik weet dat er genoeg verschrikkelijke dingen in staan. Als moslims wel assimileren, dan zijn het ook volwaardige burgers, geen millimeter minder waard dan jij of ik.'

Van dit interview is een tekstueel op sommige punten afwijkende versie, getiteld 'Wat drijft Geert Wilders – interview in de Pers', geplaatst op de websites www.geertwilders.nl en www.pvv.nl. De tekstuele afwijkingen hebben geen invloed op de algehele aard en strekking van het interview. Wij nemen de dagbladversie als uitgangspunt voor de beoordeling. Wanneer de afwijkende tekst de beoordeling van de uitlatingen raakt zal dat worden aangegeven.

Feit 2, uitlating 11

De eerste ten laste gelegde uitlating luidt:

'We willen genoeg. De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in, veel moslims Nederland uit, denaturalisatie van Islamitische criminelen...'

Deze uitlating wordt door Wilders gedaan in antwoord op de vraag: *'Maar over vier jaar moet u toch kunnen laten zien dat u iets tegen de islam heeft gedaan?'*

Naar de bewoordingen bezien wordt met deze uitlating, die betrekking heeft op moslims, een verdeling geschetst tussen moslims en niet-moslims. Islamieten mogen immers Nederland niet meer in, en Wilders wil dat veel moslims Nederland uit gaan, terwijl dat niet voor andere groepen geldt. Wilders pleit voor denaturalisatie van islamitische criminelen. Ook dit kan gezien worden als een verdeling tussen moslims en anderen, omdat de voorgestelde maatregel niet geldt voor criminele niet-moslims. Moslims worden echter niet middels een tweedeling gepositioneerd tegenover andere groepen. Wilders schetst met deze uitlating geen beeld dat een groep ernstig de dupe wordt van schadelijke eigenschappen van moslims in het algemeen, en hij schetst ook niet een (belangen)kloof tussen moslims en anderen die zeer wel kan leiden tot ernstige en mogelijk gewelddadige conflicten.

Vervolgens bekijken we de uitlating in samenhang met de rest van het interview. Elders in het interview noemt Wilders eveneens moslims, zoals in de uitlating:

'En ik kreeg door dat wij die ellende importeerden. Niet alleen de cultuur, ook de mensen die iets met ons van plan waren.' En *'Als moslims hier willen blijven wonen, moeten ze de helft uit de Koran scheuren en weggoien'*. Deze uitlating wordt straks beoordeeld.

Wilders zegt ook: *'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie'* en *'Nee, ik wil de mensen alleen wijzen op de gevaren van de islam'*.

Andere uitlatingen in het interview van Wilders waar moslims in voorkomen zijn: *'Ik heb nog steeds alleen iets tegen de religie, niet tegen de mensen'* en *'Als moslims wel assimileren, dan zijn het ook volwaardige burgers, geen millimeter minder waard dan jij of ik.'* Ook noemt hij de vriendelijkheid van de mensen die hij ontmoette in het Midden-Oosten en de volgens hem mooie, vriendelijke mensen in Iran.

Uit het geheel van het interview blijkt dat Wilders het in een aantal uitlatingen heeft over moslims, zowel in positieve zin (het zijn vriendelijke, aardige mensen) als in negatieve zin (ze moeten de helft uit de Koran scheuren). Dat gegeven maakt dat er geen sprake is van éénzijdigheid. De strekking van het interview in zijn geheel is dat Wilders zich richt tegen de godsdienst islam. Als hij het over moslims heeft, doet hij dat vanwege de in zijn ogen slechte aspecten van de islam die zich manifesteren in het gedrag van moslims. Zo antwoordt hij op de vraag van de interviewer of het de islam is die maakt dat ouders hun criminele kinderen aanmoedigen: *'Het is wel de cultuur.'*

In samenhang met de rest van het interview bezien schetst Wilders derhalve wellicht een verdeling tussen de islam en Nederland. Dit maakt niet dat de betekenis van de ten laste gelegde uitlating verandert door de samenhang met de rest van de tekst.

Samenvattend kunnen we zeggen dat naar de bewoordingen bezien deze uitlating een verdeling schetst tussen moslims en anderen, maar niet een intrinsiek conflictueuze tweedeling. Puur naar de bewoordingen bezien zet de uitlating daarom niet aan tot haat. Wordt gekeken naar de samenhang met de rest van het interview, dan heeft dit geen invloed op de betekenis van de ten laste gelegde uitlating, al blijkt hieruit wel dat Wilders zich voornamelijk richt tegen de islam. Al met al is er geen sprake van het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, en dus geen sprake van aanzetten tot haat tegen moslims.⁶³

We wijzen er nogmaals op dat we in feit 2 alleen toetsen of een uitlating aanzet tot haat, en dat de toets of deze uitlating aanzet tot discriminatie wordt uitgevoerd bij feit 3.

Feit 2, uitlating 12

De tweede uitlating luidt:

'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie. Als Mohammed hier vandaag leefde zou ik voorstellen om hem als extremist met pek en veren het land uit te jagen.'

Volgens de interviewer bevreemdt het Femke Halsema dat Wilders lichtgeraakt is, terwijl hij zelf maar al te graag gebruik maakt van zijn vrijheid van meningsuiting. Wilders antwoordt dat hij niet lichtgeraakt is en dat niemand meer naar zijn hoofd heeft gekregen dan hij, maar dat hij ziedend wordt als mensen hem in de racistische of fascistische hoek duwen. Volgens de interviewer zegt Halsema dat Wilders raciale argumenten gebruikt. Wilders antwoordt met bovengenoemde uitlating.

Deze uitlating gaat duidelijk niet over mensen, maar over de religie islam en over Mohammed. Wilders zegt in deze uitlating niets over moslims. De samenhang met de rest van het artikel, waarin Wilders zich richt tegen de islam als godsdienst, maakt dat niet anders. Met deze uitlating wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst tussen moslims en anderen, de uitlating valt daarom niet onder 'aanzetten tot haat tegen moslims'.

Zoals in de theoretische uiteenzetting is overwogen is het ook bij artikel 137d Sr, aanzetten tot haat, zo dat het bekritisieren van een godsdienst niet strafbaar kan zijn op grond van dit artikel.

⁶³ Men zou een gelijkenis kunnen ontwaren tussen deze en andere uitlatingen van Wilders en de eerder aangehaalde uitlating *'Mijn partij is voor onvoorwaardelijke terugzending van criminele en parasiterende vreemdelingen (...) want dan behoren veelwijverij, het ritueel slachten en het besnijden van meisjes tot het verleden.'* Rb Zwolle 25 april 1994, RR 1995, nr. 346, p. 751. Deze uitspraak werd echter aangehaald in het kader van het beoordelen van een uitlating in de samenhang van de gehele uiting, en in dit vonnis is geoordeeld dat juist de causale tussenvoeging maakt dat de gehele islamitische bevolkingsgroep in diskrediet wordt gebracht. Deze uitlating is derhalve niet vergelijkbaar met de te beoordelen uitlating van Wilders.

Zoals gezegd is er van dit interview ook een andere versie bekend. De uitlating zoals die staat in het interview zoals geplaatst op de website www.geertwilders.nl en op de website van de PVV, luidt als volgt:

'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie. Als Mohammed hier vandaag leefde zou de Kamer er onmiddellijk mee instemmen om hem met pek en veren het land uit te jagen.'

Het verschil is dat in de eerste uitlating staat dat Wilders Mohammed als extremist het land uit zou jagen, terwijl in de tweede uitlating staat dat de Kamer er mee zou instemmen om Mohammed met pek en veren het land uit te jagen. Voor de interpretatie en de beoordeling van de uitlating maakt dit geen verschil.

Feit 2, uitlating 13

De derde uitlating luidt:

'Oud-chef van de Mossad Efraim Halevy zegt dat de Derde Wereldoorlog is begonnen. Die woorden neem ik niet in de mond, maar het klopt wel.'

Deze uitlating doet Wilders aan het eind van een antwoord op de stelling van de interviewer: *'En u wakkert die aan'*, waarmee wordt bedoeld op een eerder genoemde onvrede. *'Nee'* zegt Wilders, *'Ik wil mensen er alleen op wijzen dat de islam het grootste gevaar is dat ons bedreigt.'* En even later: *'Andere partijen vermijden de thema's die ons in onze existentie bedreigen. Alles waar we trots op zijn, verkopen we aan de duivel'*. Dan volgt de ten laste gelegde uitlating. Als we alleen naar de bewoordingen van deze uitlating kijken, wordt niet helemaal duidelijk waar Wilders het over heeft. Hij rept over een Derde Wereldoorlog die is begonnen. Dat doet vermoeden dat hij een tweedeling schetst. Dat zou een tweedeling kunnen zijn tussen moslims en niet-moslims, of tussen de islam en de Nederlandse samenleving. Uit de uitlating wordt niet helder welke betekenis aan de uitlating van Wilders toegekend moet worden.

Om deze uitlating te interpreteren kijken we naar de samenhang met de rest van het interview. In het antwoord op de vraag van de interviewer zegt Wilders dat hij mensen er op wil wijzen dat de islam het grootste gevaar is. Dat doet vermoeden dat Wilders het over de islam heeft. De woorden 'verkopen aan de duivel' en 'thema's die ons in onze existentie bedreigen' geven geen heldere betekenis aan de uitlating. Een paar regels verder heeft Wilders het over moslims. Daar zegt hij:

'Ik weet ook wel dat er over een paar decennia nog geen islamitische meerderheid is. Maar het groeit wel. Met agressieve elementen, imperialisme. Loop over straat en zie waar het toe leidt. Er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen. Er zijn straks meer moskeeën dan kerken!'

Dat zou een aanwijzing kunnen zijn dat Wilders het over moslims heeft. Deze uitlating is overigens ook ten laste gelegd en wordt zo meteen beoordeeld. De strekking van het gehele interview is, zoals we eerder hebben besproken, dat Wilders zich richt tegen de islam.

Al met al leidt ook de beoordeling van de uitlating in zijn samenhang er niet toe dat er een eenduidige betekenis kan worden gegeven aan de ten laste gelegde uitlating. Het blijft onduidelijk of Wilders met de 'Derde Wereldoorlog' doelt op een strijd tussen moslims en anderen, of tussen de islam en het westen. Gezien de strekking van het gehele interview neigen wij er naar te oordelen dat Wilders het hier heeft over de islam, en dat dan de strijd die hij bedoelt niet een fysieke strijd is, maar een ideologische strijd of een cultuurstrijd.

Nu onduidelijk blijft wat Wilders precies bedoelt, kan in elk geval niet gesteld worden dat Wilders met deze uitlating moslims tegenover een andere groep stelt, waarbij die andere groep de dupe wordt van schadelijke eigenschappen van moslims en er een kloof wordt geschetst tussen moslims en anderen die zeer wel kan leiden tot ernstige of zelfs gewelddadige conflicten. Dit brengt tevens met zich mee dat het opzet van Wilders op één van de twee betekenissen niet te bewijzen valt. Er kan daarom niet geoordeeld worden dat hiermee een intrinsiek conflictueuze tweedeling wordt geschetst, en dat met deze uitlating dus wordt aangezet tot haat tegen moslims.

Feit 2, uitlating 14

De laatste uitlating uit dit interview die ten laste is gelegd luidt:

'Ik heb goede bedoelingen. We laten iets gebeuren waardoor dit een totaal andere samenleving wordt. Ik weet ook wel dat er over een paar decennia nog geen islamitische meerderheid is. Maar het groeit wel. Met agressieve elementen, imperialisme. Loop over straat en zie waar het toe leidt. Je voelt dat je niet meer in je eigen land leeft. Er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen. Er zijn straks meer moskeeën dan kerken!'

Deze uitlating volgt op de alinea waarin Wilders zegt: *'Ik wil mensen er alleen op wijzen dat de islam het grootste gevaar is.'*

Naar de bewoordingen bezien lijkt Wilders hier een tweedeling te schetsen tussen moslims enerzijds en de Nederlandse samenleving anderzijds. Hij ziet immers dat er iets gebeurt waardoor dit een totaal andere samenleving wordt. En ook al is er nog geen islamitische meerderheid, het feit dat 'het groeit' (wij begrijpen: het feit dat het aandeel van de islamieten in de Nederlandse bevolking toeneemt), brengt agressieve elementen en imperialisme met zich mee. Hiermee wordt vanuit een éézijdig perspectief geschetst dat de Nederlanders ernstig de dupe worden van, waarschijnlijk, schadelijke eigenschappen van de moslims. Op straat zie je al waar het toe leidt en voel je dat je niet meer in je eigen land leeft. Gesteld kan worden dat

Wilders een belangenkloof schetst tussen moslims en Nederlanders die zeer wel tot ernstige en zelfs gewelddadige conflicten kan leiden. Immers, er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen. Deze bewoordingen doen denken aan het arrest 'Le Pen' van het Europese Hof. Naar de bewoordingen bezien zou deze uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling tussen moslims en Nederlanders kunnen inhouden, en dus kunnen aanzetten tot haat.

Nu bekijken we de uitlating in samenhang met de rest van het interview. Na de ten laste gelegde uitlating zegt Wilders:

'Als moslims hier willen blijven, moeten ze de helft uit de Koran scheuren en weggooiden. Ze moeten niet luisteren naar de imam. Ik heb de Koran gelezen. Niet in één keer, maar wel helemaal. En ik weet dat er genoeg verschrikkelijke dingen in staan. Als moslims wel assimileren, dan zijn het ook volwaardige burgers, geen millimeter minder waard dan jij of ik.'

Deze uitlating laat zien waartegen Wilders zich teweer stelt. Hieruit blijkt dat Wilders zich verzet tegen verschrikkelijke dingen die volgens hem in de Koran staan en in de praktijk gestalte krijgen. En hij wil dat moslims niet luisteren naar de imam, de geestelijke van de godsdienst islam. Als moslims dat doen, zijn het volgens Wilders volwaardige burgers, geen millimeter minder waard dan jij of ik. Net als uit de rest van het interview, blijkt hieruit dat Wilders zich verzet tegen de islam, en ook tegen de vermeende manifestatie van de islam in het gedrag van moslims, maar niet tegen moslims als zodanig. Hetzelfde blijkt ook uit andere uitlatingen over de islam en moslims in het interview, zoals: *'Ik heb nog steeds alleen iets tegen de religie, niet tegen de mensen'*.

De samenhang met de rest van het interview geeft een andere betekenis aan de ten laste gelegde uitlating. In het licht van de gehele uitlating bezien blijkt dat Wilders zich hiermee richt tegen de islam en de vermeende manifestaties daarvan, maar niet tegen de moslims als zodanig. Dat is een essentieel verschil met de uitlating van Le Pen, die zich juist wel richt op moslims als zodanig. Er wordt met de ten laste gelegde uitlating in samenhang met de rest van het interview een tweedeling geschetst tussen de islam en de Nederlandse samenleving, maar niet tussen moslims en anderen. Er is dan ook geen sprake van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, en dus ook niet van aanzetten tot haat.

Concluderend zeggen we dat de uitlating naar zijn bewoordingen gezien kan worden gekwalificeerd als aanzetten tot haat, maar dat deze bezien in samenhang met de rest van het interview is gericht tegen de islam. Dit is dus niet 'aanzetten tot haat tegen mensen wegens hun godsdienst' in de zin van artikel 137d Sr.

'Wilders: verbied de Koran, ook in moskee', Volkskrant 8 augustus 2007

De vierde set uitlatingen in feit 2 is gebaseerd op een artikel in de Volkskrant van 8 augustus 2007 met als titel: 'Wilders: verbied de Koran, ook in moskee'. In dit artikel wordt de ingezonden brief van Wilders over het verbieden van de Koran aangekondigd. Er wordt beschreven wat Wilders zegt in de ingezonden brief: Wilders vergelijkt in de ingezonden brief de Koran met Mein Kampf. De Koran als studieobject wil Wilders nog wel toestaan, zo licht hij telefonisch toe, maar, zo zegt hij:

'Een verbod is een verbod. Dus moet niet alleen verkoop, maar ook gebruik in moskeeën en bezit in huiselijke kring worden bestraft. Als dat in de huidige wetgeving niet kan, moet er een nieuwe verbodsbepaling komen.'

Wilders wil daarmee, zo staat in het artikel, een signaal afgeven aan radicale moslims die de Koran zouden gebruiken om geweld te legitimeren. Wilders beseft dat hij voor zijn voorstel geen Kamermeerderheid zal krijgen en zegt:

'Helaas worden onze voorstellen wel vaker met 141 tegen 9 stemmen verworpen. Maar als ik me daardoor zou laten leiden, kan ik er beter meteen mee stoppen. Dit boek zet aan tot haat en moord, en past daarom niet in onze rechtsorde. Als moslims willen participeren, moeten ze afstand nemen van deze Koran. Ik zie in dat dit veel gevraagd is, maar we moeten stoppen met het doen van concessies.'

Bij de theoretische bespreking hebben we over de samenhang gezegd, dat voor de interpretatie van een uitlating in samenhang in beginsel alleen gekeken moet worden naar de samenhang binnen de uiting, dus binnen het artikel, de column, het interview enzovoort waarin de uitlating is gedaan. Dit krantenartikel vormt één van de zeldzame uitzonderingen. Het is een voorpagina-artikel waarmee een ingezonden brief in dezelfde krant, enkele pagina's verderop, expliciet wordt aangekondigd. Het artikel heeft tot doel de aandacht te vestigen op deze ingezonden brief. Voor de betekenis van uitlatingen in dit artikel in samenhang kan, indien nodig, derhalve ook gekeken worden naar de ingezonden brief waar het artikel naar verwijst.

Feit 2, uitlating 15

Als eerste uitlating is ten laste gelegd:

'Een verbod is een verbod. Dus moet niet alleen de verkoop, maar ook gebruik in moskeeën en bezit in huiselijke kring worden bestraft. Als dat in de huidige wetgeving niet kan, moet er een nieuwe verbodsbepaling komen.'

Dit is een citaat van Wilders dat volgt op de zin uit het artikel dat Wilders de Koran nog wel als studieobject wil toestaan, maar dat het wat hem betreft daarbij blijft.

Met deze uitlating wordt, naar de bewoordingen bezien, een tweedeling gemaakt tussen moslims en niet-moslims. Het heilige boek van moslims wordt verboden, zowel de verkoop als het gebruik in de moskee en in huiselijke kring. Wilders drukt uit dat moslims in feite nergens meer hun heilige boek mogen gebruiken. Voor aanhangers van andere godsdiensten wil hij die regel niet invoeren. Met de uitlating wordt een tweedeling geschetst, maar dat is niet een tweedeling waarbij moslims **tegenover** een andere groep, bijvoorbeeld de Nederlanders, komen te staan. Hier is niets over te lezen in de uitlating, de uitlating gaat over de Koran en niet over moslims. Er wordt niet een beeld geschetst waarbij de ene groep ernstig de dupe wordt van schadelijke eigenschappen van moslims, en er wordt geen (belangen)kloof geschetst die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. Er wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst.

In samenhang met de rest van de uiting bezien, zien we dat de reden die Wilders aanvoert voor het verbod is dat hij een signaal wil afgeven aan radicale moslims die de Koran zouden gebruiken om geweld te legitimeren. Ook zegt hij dat de Koran aanzet tot haat en moord en daarom niet past in onze rechtsorde. Deze uitlating beoordelen we zo. Uit het artikel blijkt dat Wilders zich richt op de Koran en het door hem gewenste verbod daarvan. Een ander onderwerp wordt niet aangesneden. De strekking van het artikel geeft geen andere betekenis aan de ten laste gelegde uitlating. Er wordt een tweedeling geschetst, maar niet een tweedeling waarbij moslims tegenover anderen worden gesteld, of waarbij een beeld wordt geschetst dat Nederlanders ernstig de dupe worden van schadelijke eigenschappen van moslims. Wilders heeft het wel over de in zijn ogen schadelijke eigenschappen van de Koran, maar hij heeft het niet over moslims. Er wordt geen (belangen)kloof geschetst tussen moslims en anderen die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten.

Naar de bewoordingen bezien wordt met deze uitlating geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst en wordt er daarom niet aangezet tot haat tegen moslims. De samenhang met de rest van de tekst maakt dat niet anders.

Het zal voor veel moslims zeer pijnlijk en kwetsend zijn dat Wilders oproept tot het verbieden van de Koran, net zoals veel andere uitlatingen die ten laste zijn gelegd bij moslims emoties zullen kunnen oproepen. Begrijpelijke emoties. Maar zoals in de theoretische uiteenzetting is besproken, stelt artikel 137d Sr (voor wat betreft aanzetten tot haat), uitlatingen strafbaar die geschikt zijn om **bij anderen** haatgevoelens op te roepen tegen een bepaalde groep. We hebben eerder besproken dat de gevoelens van de betreffende groep zelf geen rol kunnen spelen bij de beoordeling van de strafbaarheid. De reden dat we in de strafrechtelijke beoordeling niet ingaan op de gevoelens die uitlatingen mogelijk oproepen, is omdat wij een puur juridische toets moeten

en willen uitvoeren. Dat betekent niet dat wij geen oog hebben voor de gevoelens die deze uitlatingen mogelijk oproepen.

Feit 2, uitlating 16

Als tweede uitlating is ten laste gelegd:

'Dit boek zet aan tot haat en moord, en past daarom niet in onze rechtsorde. Als moslims willen participeren, moeten ze afstand nemen van deze Koran. Ik zie in dat dit veel gevraagd is, maar we moeten stoppen met het doen van concessies.'

Voorafgaand aan deze uitlating staat in het artikel dat Wilders beseft dat hij met zijn voorstel om de Koran te verbieden geen Kamermeerderheid zal krijgen. Hij zegt: *'Helaas worden onze voorstellen wel vaker met 141 tegen 9 stemmen verworpen. Maar als ik me daardoor zou laten leiden, kan ik er beter meteen mee stoppen.'* Dan volgt de ten laste gelegde uitlating.

Wilders zegt in die uitlating dat de Koran aanzet tot haat en moord, en dat moslims alleen kunnen participeren - wij begrijpen: in de Nederlandse maatschappij – als ze afstand nemen van de Koran. Door dit te zeggen schetst Wilders een verdeling tussen moslims en de Nederlandse maatschappij. Moslims kunnen alleen participeren in die maatschappij als ze afstand nemen van de Koran, en anders niet. Er kan gezegd worden dat moslims hiermee **tegenover** de Nederlandse maatschappij worden geplaatst. Wilders zegt dat hij inziet dat wat hij wil veel gevraagd is. Daarmee is wat hij zegt in elk geval niet geheel éézijdig. Wilders schildert de Koran af als een boek dat aanzet tot haat en moord, en dat niet in onze rechtsorde past. Daarmee zegt hij iets over de Koran, maar niet over moslims. Er wordt niet vanuit een éézijdig perspectief geschetst dat de ene groep in de maatschappij ernstig de dupe wordt van moslims, en er wordt geen (belangen)kloof geschetst tussen moslims en anderen die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. Er wordt derhalve met de uitlating geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst. Naar de bewoordingen bezien is dit geen aanzetten tot haat.

Zoals zojuist besproken is de strekking van het artikel dat Wilders de Koran wil verbieden. Het artikel kondigt de ingezonden brief aan waarin Wilders dit uiteenzet. De samenhang met de rest van het artikel geeft geen andere betekenis aan de ten laste gelegde uitlating.

Noch naar de bewoordingen, noch in samenhang met de gehele uiting bezien is dit een uitlating die aanzet tot haat tegen moslims.

'Genoeg is genoeg: verbied de Koran', Volkskrant 8 augustus 2007

De vijfde set uitlatingen in feit 2 is ook gebaseerd op een artikel in De Volkskrant van 8 augustus 2007, maar dan met de titel: 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran'.

Het betreft een ingezonden brief van Wilders aan de Volkskrant, waarin hij uiteenzet waarom de Koran volgens hem moet worden verboden. De twee uitlatingen die daarnet zijn beoordeeld, zijn uitlatingen afkomstig uit het artikel waarin deze ingezonden brief wordt aangekondigd.

Wilders schrijft dat een gematigde islam volgens hem niet bestaat. Voor wie hem niet wil geloven, zegt hij: lees de speech van Oriana Fallaci, en hij citeert uit die speech:

'Een gematigde islam bestaat niet. Het bestaat niet, omdat er geen onderscheid is tussen Goede islam en Slechte islam. Er is islam, en daar houdt het mee op. En islam is de Koran, en niets dan de Koran. En de Koran is het Mein Kampf van een religie die beoogt anderen te elimineren, die die anderen – niet moslims – ongelovige honden noemt, inferieure wezens. Lees de Koran, dat Mein Kampf, nog eens. In welke versie dan ook, je zult zien dat al het kwade dat de zoons van Allah tegen ons en henzelf begaan, uit dat boek afkomstig is.'

Wilders noemt Ehsan Jami als voorbeeld van zo'n ongelovige hond, een afvallige moslim, die in elkaar werd geramd. Vervolgens zegt hij dat er moet worden opgehouden met politiek gedraai en gekonkel, dat het goed is dat Ehsan Jami nu beveiligd wordt, maar dat het de kern van het probleem niet oplost. Hij zegt dat de kern van het probleem de fascistische islam is, de zieke ideologie van Allah en Mohammed zoals neergelegd in de islamitische Mein Kampf: de Koran. De teksten uit de Koran laten weinig aan de verbeelding over. In verschillende Soera's wordt volgens Wilders opgeroepen tot gewelddaden en tot het vestigen van een wereldwijde islamitische staat. Hij roept op de Koran te verbieden zoals ook Mein Kampf verboden is, om zo een signaal af te geven dat de Koran in ons land niet als inspiratie of excuus voor geweld mag worden gebruikt. Wilders vervolgt dat hij zich schaamt voor de Nederlandse politici:

'Wat schaam ik me voor al diegenen in en buiten kabinet en Tweede Kamer die de islamitische invasie van Nederland weigeren te stoppen. Wat schaam ik me voor de Nederlandse politiek die dag in dag uit de oververtegenwoordiging van allochtonen in de criminaliteit en misdaad accepteert en er geen antwoord op heeft.'

Den Haag zit volgens Wilders vol met laffe lieden: *'Bange mensen die laf zijn geboren en laf zullen sterven. Die vinden en bevorderen dat de Nederlandse cultuur gestoeld zal zijn op een joods-christelijke-islamitische traditie. Die een generaal pardon verlenen aan leugenaars en criminelen.'*

En *'Die lak hebben aan de belangen van de Nederlandse burger en meewerken aan de transformatie van Nederland in Nederabië als provincie van de islamitische superstaat Eurabië.'*

Wilders eindigt de ingezonden brief met de woorden: *'Ik heb genoeg van de islam in Nederland: geen moslimimmigrant er meer bij. Ik heb genoeg van de aanbedding van Allah en Mohammed in Nederland: geen moskee er meer bij. Ik heb genoeg van de Koran in Nederland: verbied dat fascistische boek. Genoeg is genoeg.'*

Feit 2, uitlating 17

Als eerste uitlating is ten laste gelegd:

"Een gematigde islam bestaat niet. Het bestaat niet, omdat er geen onderscheid is tussen Goede islam en Slechte islam. Er is islam, en daar houdt het mee op. En islam is de Koran, en niets dan de Koran. En de Koran is het Mein Kampf van een religie die beoogt anderen te elimineren, die die anderen – niet moslims – ongelovige honden noemt, inferieure wezens. Lees de Koran, dat Mein Kampf, nog eens. In welke versie dan ook, je zult zien dat al het kwade dat de zoons van Allah tegen ons en henzelf begaan, uit dat boek afkomstig is (Oriana Fallaci, The Force of Reason, post-script, pag. 305, februari 2006)."

Wilders citeert aan het begin van zijn ingezonden brief passages uit de speech van Oriana Fallaci.

Wij hebben al bij de behandeling van deze uitlating bij feit 1 gezegd dat wij deze uitlating niet zien als een uitlating van Wilders. Het verspreiden van uitlatingen van anderen kan worden vervolgd als feit in de zin van artikel 137e lid 1 Sr. Het is nu conform de opdracht van het Hof ten laste gelegd als artikel 137d Sr, aanzetten tot haat. Derhalve vragen wij, gezien de manier waarop de uitlating is ten laste gelegd, om vrijspraak. Indien uw Rechtbank deze uitlating wel als een uitlating van Wilders beschouwt, is ons standpunt als volgt.

Zoals inmiddels bekend kijken we eerst naar de bewoordingen van de uitlating. Het citaat gaat over de islam en de Koran. Over de islam wordt gezegd dat er geen gematigde of goede islam is, alleen een slechte islam. De islam is de Koran, en de Koran is het Mein Kampf van een religie die beoogt anderen te elimineren, die die anderen ongelovige honden noemt, inferieure wezens. Hier wordt een tweedeling geschetst tussen de islam en niet-moslims, maar niet tussen moslims en niet-moslims. Voor zover het over mensen gaat, gaat het over het kwade dat de zoons van Allah tegen ons en henzelf begaan. Bij artikel 137c Sr is al besproken dat kritiek op gedragingen van een groep niet strafbaar is, en dat dat met name geldt als het gaat om gedragingen die voortvloeien uit een religie. Van dit deel van het citaat zou men kunnen denken dat er een tweedeling wordt geschetst tussen moslims (indien we de zoons van Allah interpreteren als zijnde de moslims) en niet-moslims, waarbij niet-moslims ernstig de dupe worden van moslims. In het citaat staat dat al het kwade dat de zoons van Allah begaan, uit dat boek, de Koran dus, afkomstig is. Dat kwade begaan zij tegen anderen, maar ook tegen **henzelf**. Het kwade dat de zoons van Allah begaan, schrijft Wilders niet toe aan kwalijke of schadelijke eigenschappen van moslims zelf, maar aan de Koran waaruit volgens Wilders dat kwade afkomstig is. Moslims

hebben daar zelf ook nadeel van (in de uitlating wordt ook het kwade dat zij tegen henzelf begaan genoemd). Naar de bewoordingen van de uitlating bezien, schetst Wilders een tweedeling tussen de islam en niet-moslams of misschien wel mensen in het algemeen, maar niet tussen moslams en niet-moslams. Er worden geen twee groepen middels een tweedeling tegenover elkaar gesteld.

Bezien we de samenhang van de ten laste gelegde uitlating met de gehele ingezonden brief, dan wordt duidelijk dat Wilders zijn pijlen richt op de Koran en de islam, en op kwalijke zaken die volgens hem daaruit voortvloeien. Hij noemt daarbij ook enkele malen moslams. Als hij dat doet beschrijft hij hoe de slechte invloed van de Koran en de islam zich volgens hem manifesteert. Hij beschrijft bijvoorbeeld dat Allah voor afvalligheid de doodstraf gepast vindt en geeft een voorbeeld: *'de ongelovige Jami werd door twee Marokkanen en een Somaliër tot bloedens toe in elkaar geramd'*. De samenhang met de gehele ingezonden brief maakt duidelijk dat de uitlating zich richt tegen de islam en de Koran. De tweedeling, die wel degelijk wordt geschetst, is die tussen de islam en anderen, maar niet tussen moslams en anderen. Van een intrinsiek conflictueuze tweedeling in de zin van artikel 137d Sr, aanzetten tot haat, is daarom geen sprake.

Al met al kunnen we concluderen dat naar de bewoordingen bezien de uitlating zich richt op de islam en de Koran. Tussen moslams en anderen wordt geen tweedeling geschetst. Moslams worden wel genoemd, als Wilders beschrijft hoe de in zijn ogen kwalijke zaken uit de islam en de Koran zich manifesteren. De samenhang versterkt deze indruk. Er wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst tussen moslams en anderen, en er wordt derhalve niet aangezet tot haat tegen moslams.

Feit 2, uitlating 18 en 19

De twee uitlatingen die hierna ten laste zijn gelegd luiden:

'De kern van het probleem is de fascistische islam, de zieke ideologie van Allah en Mohammed zoals neergelegd in de islamitische Mein Kampf: de Koran. De teksten uit de Koran laten weinig aan de verbeelding over.'

en

'Verbied dat ellendige boek zoals ook Mein Kampf verboden is!'

Wilders spreekt zich in deze uitlatingen op niet mis te verstane bewoordingen uit tegen de islam en de Koran. De tweedeling die wordt geschetst is die tussen de islam en de Koran enerzijds, en de Nederlandse maatschappij anderzijds. Men zou kunnen denken dat met deze uitlating moslams middels een tweedeling tegenover niet-moslams worden gesteld, omdat moslams immers

aanhangers zijn van de islam en de Koran hun heilige boek is. In de theoretische bespreking is uiteengezet waarom in juridische zin het onderscheid tussen het geloof en de mensen moet worden gemaakt. Dat leidt tot de conclusie dat met deze uitlating moslims niet **tegenover** een andere groep worden gesteld, in de zin van de intrinsiek conflictueuze tweedeling.

De samenhang geeft geen andere betekenis aan de uitlatingen. Zoals we hebben gezien, is de strekking van de ingezonden brief dat Wilders zich richt tegen de islam en de Koran.

Met deze uitlatingen wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst en wordt niet aangezet tot haat tegen moslims, noch naar de bewoordingen bezien, noch naar de uitlatingen in samenhang met de rest van de tekst bezien.

Feit 2, uitlating 20

Als vierde uitlating is ten laste gelegd:

'Wat schaam ik me voor al diegenen in en buiten kabinet en Tweede Kamer die de islamitische invasie van Nederland weigeren te stoppen. Wat schaam ik me voor de Nederlandse politiek die dag in dag uit de oververtegenwoordiging van allochtonen in de criminaliteit en misdaad accepteert en er geen antwoord op heeft.'

Deze uitspraak doet Wilders nadat hij heeft gesproken over verschillende Soera's waarin volgens hem wordt opgeroepen joden, christenen, andersgelovigen en niet-gelovigen te onderdrukken, te vervolgen of vermoorden, vrouwen te slaan en te verkrachten en met geweld een wereldwijde islamitische staat te vestigen. Er zijn volgens hem Soera's te over die moslims oproepen tot dood en verderf. Na de ten laste gelegde uitlating vervolgt Wilders met het bekritisieren van Nederlandse politici die volgens hem te weinig doen aan de in zijn ogen kwalijke manifestaties van de islam en de Koran.

Deze uitlating richt naar de bewoordingen de kritiek vooral op *'de Nederlandse politiek'* en de houding van Nederlandse politici tegenover de islam. Wilders noemt daarbij de *'islamitische invasie van Nederland'* en *'de oververtegenwoordiging van allochtonen in de criminaliteit en misdaad'*. Men zou kunnen denken dat er een verdeling wordt geschetst tussen islamieten (de islamitische invasie) of allochtonen enerzijds en de Nederlandse maatschappij anderzijds. De uitlating biedt geen aanknopingspunten om te concluderen dat deze groepen **middels een tweedeling tegenover** de Nederlandse samenleving wordt gesteld. Wilders gaat hier namelijk niet verder op in, omdat hij zich richt tegen de Nederlandse politici.

Uit de, eerder al beschreven, samenhang met de rest van de ingezonden brief blijkt dat Wilders zich richt tegen de islam, de Koran en de daaruit volgens hem voortvloeiende manifestaties. Het is daarom, in samenhang bezien, aannemelijk dat met 'allochtonen' in de ten laste gelegde

uitlatingen islamitische allochtonen worden bedoeld. Uit de samenhang blijkt verder dat als Wilders het heeft over mensen, zoals in deze uitlating, hij dat doet om aan te geven welke kwalijke zaken er volgens hem voortvloeien uit de islam en de Koran. Hij noemt de mensen om te illustreren hoe deze kwalijke zaken zich in de maatschappij manifesteren. In samenhang met de gehele uiting bezien, is het zo dat Wilders weliswaar mensen noemt, maar dit doet ter illustratie van zijn kritiek op de islam en de Koran. Dit heeft misschien tot gevolg dat hij een verdeling lijkt te maken tussen moslims en niet-moslims, maar hij stelt niet twee groepen middels een tweedeling tegenover elkaar. De samenhang maakt dus niet dat alsnog kan worden gezegd dat Wilders een intrinsiek conflictueuze tweedeling schetst.

Naar de bewoordingen bezien stelt Wilders niet twee groepen middels een tweedeling tegenover elkaar. Uit de samenhang blijkt ook niet dat Wilders met deze uitlating een intrinsiek conflictueuze tweedeling schetst. Hij zet met deze uitlating derhalve niet aan tot haat.

Feit 2, uitlating 21

Hetzelfde geldt voor de volgende uitlating:

'Den Haag zit vol met laffe lieden. Bange mensen die laf zijn geboren en laf zullen sterven. Die vinden en bevorderen dat de Nederlandse cultuur gestoeld zal zijn op een joods-christelijke-islamitische traditie. Die een generaal pardon verlenen aan leugenaars en criminelen.'

Deze uitlating volgt in de paragraaf na de zojuist beoordeelde uitlating. Wilders richt zijn kritiek op de Nederlandse politici, omdat zij de problemen die in zijn ogen voortvloeien uit de islam niet goed aanpakken.

De vraag is of hij daarnaast iets zegt over mensen wegens hun godsdienst, over moslims dus. Het 'generaal pardon' ziet op het destijds actuele generaal pardon voor uitgeprocedeerde asielzoekers. De woorden 'leugenaars en criminelen' kunnen op twee manieren worden geïnterpreteerd, te weten bedoelende alle asielzoekers (waaronder wellicht ook moslims) of slechts die asielzoekers die crimineel gedrag vertonen en (zo begrijpen wij) op enig moment tijdens de asielprocedure hebben gelogen. De eerste betekenis zou belediging van een groep mensen wegens hun ras zijn, maar dat is hier niet ten laste gelegd. De tweede betekenis heeft geen betrekking op mensen *wegens hun godsdienst*, maar op mensen *wegens hun criminaliteit* (leugenaars en criminelen).

Daarnaast is de uitlating niet specifiek genoeg om te kunnen bepalen welke van de twee betekenissen aan de uitlating moet worden gegeven. Als er hier een verdeling tussen groepen mensen wordt geschetst, is niet duidelijk tussen welke groepen mensen dat is. De uitlating biedt geen informatie waaruit men zou kunnen afleiden dat er middels een tweedeling twee groepen tegenover elkaar worden gesteld. Ook aan de overige kenmerken van een intrinsiek conflictueuze tweedeling is niet voldaan.

In samenhang bezien met de rest van de uiting geldt hetzelfde, gezien de eerdere constatering dat Wilders zich richt op de islam en de Koran. Zelfs als men zou concluderen dat de woorden 'leugenaars en criminelen' op moslims slaan, wat in onze ogen een te ver gaande interpretatie is, dan nog worden in deze uitlating niet moslims middels een tweedeling tegenover een andere groep gesteld.

Noch naar de bewoordingen, noch in samenhang bezien wordt er een intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst. De ten laste gelegde uitlatingen vallen niet onder 'aanzetten tot haat'.

Feit 2, uitlating 22

'Die lak hebben aan de belangen van de Nederlandse burger en meewerken aan de transformatie van Nederland in Nederabië als provincie van de islamitische superstaat Eurabië.'

Dit is de laatste uitlating van de drie passages waarin Wilders zich richt op Nederlandse politici.

Wilders beschuldigt de politici ervan mee te werken aan de transformatie van Nederland in Nederabië als provincie van de islamitische superstaat Eurabië. Naar de bewoordingen bezien heeft Wilders het in deze uitlating niet over moslims. Men zou kunnen denken dat er een verdeling wordt geschetst tussen moslims en Nederlanders, omdat Wilders zegt dat het tegen de belangen van de Nederlandse burger ingaat, als Nederland een islamitisch land, Nederabië, wordt. Het zou echter een te vergaande interpretatie zijn om te zeggen dat in de uitlating moslims en Nederlanders middels een tweedeling tegenover elkaar worden gesteld. Aangezien Wilders het heeft over de islamitische superstaat Eurabië, lijkt het er op dat hij zich richt tegen de islam. Wellicht dus een verdeling tussen de islam en Nederland, maar niet tussen groepen mensen.

In samenhang met de gehele ingezonden brief bezien is duidelijk dat Wilders zich richt tegen de islam en de Koran. Hij verzet zich tegen de verdere invloed van de islam die er toe zou kunnen leiden dat Nederland Nederabië wordt. Uit de samenhang blijkt dat als er een tweedeling wordt gemaakt, die wordt gemaakt tussen de islam en de Nederlandse samenleving, maar niet tussen moslims en Nederlanders of de Nederlandse samenleving. Dit is daarom geen intrinsiek conflictueuze tweedeling.

Dus: naar de bewoordingen bezien wordt er geen intrinsiek conflictueuze tweedeling tussen groepen mensen geschetst. Als we de uitlating bezien in samenhang met de rest van de uiting, wordt bevestigd wat al blijkt uit de bewoordingen, namelijk dat Wilders zich richt tegen de islam. Dit is geen intrinsiek conflictueuze tweedeling, en daarom geen aanzetten tot haat tegen mensen.

Feit 2, uitlating 23

De laatste uitlating van dit artikel die ten laste is gelegd is de uitsmijter van het artikel.

'Ik heb genoeg van de islam in Nederland: geen moslimimmigrant er meer bij. Ik heb genoeg van de aanbidding van Allah en Mohammed in Nederland: geen moskee er meer bij. Ik heb genoeg van de Koran in Nederland: verbied dat fascistische boek.'

Genoeg is genoeg.'

Met deze woorden wordt de ingezonden brief van Wilders afgesloten.

Met deze uitlating wordt naar de bewoordingen bezien een verdeling geschetst tussen moslims enerzijds en de Nederlandse maatschappij anderzijds. Wilders zegt dat hij er geen moslimimmigrant meer bij wil. Voor niet-moslimimmigranten geldt dat blijkbaar niet. Dit is een onderscheid tussen moslims en niet-moslims, maar dat maakt nog niet dat twee groepen **middels een tweedeling tegenover** elkaar worden gesteld. Ook wordt niet gezegd dat Nederlanders ernstig de dupe worden van moslims, en er wordt geen kloof geschetst tussen Nederlanders en moslims die zeer wel kan leiden tot ernstige en gewelddadige conflicten. Voorafgaand aan de zin '*geen moslimimmigrant er meer bij*' zegt Wilders: '*Ik heb genoeg van de islam in Nederland*'. Daar blijkt uit dat het hem er vooral om gaat de invloed van de islam in Nederland te verminderen, door minder moslimimmigranten toe te laten. Wilders zegt ook: '*Ik heb genoeg van de aanbidding van Allah en Mohammed in Nederland: geen moskee er meer bij*' en '*Ik heb genoeg van de Koran in Nederland: verbied dat fascistische boek*'. Wilders drukt hiermee uit bezwaren te hebben tegen de islam en de Koran. Naar de bewoordingen bezien constateren we derhalve dat Wilders een verdeling maakt tussen moslims en niet-moslims, maar dat niet blijkt dat hij moslims en Nederlanders middels een tweedeling tegenover elkaar stelt, wat een eerste kenmerk zou zijn van een intrinsiek conflictueuze tweedeling. Daarnaast zegt Wilders niet nóg meer islam in Nederland te willen en de Koran te willen verbieden.

We hebben gezien dat de strekking van de ingezonden brief is dat Wilders zich verzet tegen de islam, de Koran en de volgens hem daaruit voortvloeiende kwalijke zaken. De samenhang maakt derhalve niet dat de uitlating anders geïnterpreteerd moet worden. Er is geen sprake van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, en dus niet van aanzetten tot haat tegen mensen.

'Wilders wil vernieuwde mini-koran', website van Radio Nederland Wereldomroep en/of de Wereldomroep

De volgende uitlating die in feit 2 is opgenomen is afkomstig van de website van Radio Nederland Wereldomroep en/of de Wereldomroep. De titel van het artikel is: 'Wilders wil vernieuwde mini-

koran'. Wij geven eerst weer een samenvatting van het artikel. Hierin wordt verslag gedaan van een gesprek met Wilders over zijn voorstel de Koran te verbieden.

Wilders zet uiteen wat zijn motivatie is om op te roepen tot een verbod op de Koran. Hij zegt dat er in de Koran haatzaaiende teksten staan die oproepen tot moord en andere zaken die we in Nederland in het Wetboek van Strafrecht strafbaar hebben gesteld. Hij stelt dat het verbieden van de Koran een beperking is die kan worden gemaakt op het grondwettelijke artikel waarin de vrijheid van godsdienst is verwoord.

Wilders zegt dat hij geen heil ziet in gematigde interpretaties van de Koran en dat een verbod de enige optie is, omdat de Koran geen ruimte biedt aan hervormingsgezinde geluiden.

Op de vraag of hij moslims niet voor een onmogelijke keuze stelt – Nederland verlaten of het geloof afzweren – antwoordt Wilders dat dat niet zijn verantwoordelijkheid is, dat hij zich slechts verantwoordelijk voelt voor het welzijn van Nederland.

Een essentieel verschil tussen de Koran en andere boeken waar gewelddadige passages in voorkomen, zoals de Bijbel, is, zo zegt Wilders, dat de Koran letterlijk het woord van God is, wat niet zo is bij de Bijbel. Wilders zegt dat het hardvochtige Oude Testament in de Bijbel wordt gevolgd door het gematigdere Nieuwe Testament. Van de Koran heeft Wilders tot nu toe niet zo'n gematigde nieuwe versie gezien. Zo'n nieuwe versie zou wenselijk zijn, zo parafraseert de verslaggever Wilders, een Koran ontdaan van alle haatdragende verzen. *'Die zou het formaat hebben van een Donald Duck,'* aldus Wilders.

Het artikel sluit af met Wilders die zegt dat hij er niet mee bezig is hoe er in het buitenland op zijn uitspraken wordt gereageerd.

De uitlating waar het hier om gaat werd gedaan in een interview met Wilders, bestemd voor uitzending op de radio. Het interview is op de radio uitgezonden zonder de Donald Duck-uitlating. Er is dus in het interview geknipt en geplakt. Tevens is een artikel over het interview op de website van Radio Nederland Wereldomroep gepubliceerd. Daar staat de Donald Duck-uitlating wel in. Het uitgezonden interview is niet in zijn geheel schriftelijk uitgewerkt omdat uit het artikel de samenhang naar ons oordeel helder wordt. Daarom achtten wij het ook niet noodzakelijk om de ruwe versie van het interview uit te werken.

Feit 2, uitlating 24

'Zo'n nieuwe versie zou wenselijk zijn, vindt de PVV-leider; een Koran ontdaan van alle haatdragende verzen. "Die zou het formaat hebben van een Donald Duck," aldus Wilders.'

Deze uitlating volgt nadat Wilders heeft gezegd dat er een essentieel verschil is tussen de Koran en andere boeken waar gewelddadige passages in voorkomen, zoals de Bijbel. Dat verschil is

volgens Wilders dat de Koran letterlijk het woord van God is, wat niet zo is bij de Bijbel. Het hardvochtige Oude Testament in de Bijbel wordt gevolgd door het gematigdere Nieuwe Testament. Van de Koran heeft Wilders tot nu toe niet zo'n gematigde nieuwe versie gezien.

Los van de vraag of dit nu als een uitlating van Wilders moet worden beschouwd, omdat hij niet letterlijk geciteerd is, is duidelijk dat met deze uitlating niets wordt gezegd over moslims. Wellicht zou men kunnen denken dat er een verdeling wordt geschetst tussen moslims en anderen, omdat volgens Wilders alleen uit de Koran, en niet uit andere heilige boeken, verzen moeten worden weggehaald. Het is echter niet zo dat met de uitlating twee groepen middels een tweedeling tegenover elkaar worden gesteld. De uitlating richt zich op de Koran, niet op moslims.

De tekst van het hele artikel strekt tot uitleg van Wilders over de reden dat hij een verbod wil op de Koran. De strekking van de tekst is dezelfde als die van de uitlating. De betekenis van de ten laste gelegde uitlating verandert derhalve niet als we de uitlating bezien in samenhang met de rest van de tekst.

Met de uitlating wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst en wordt niet aangezet tot haat tegen moslims, niet naar de bewoordingen bezien en niet in samenhang bezien.

'Islam is mijn 'Fitna', De Limburger-Limburgs Dagblad 9 februari 2008

De volgende ten laste gelegde twee uitlatingen stonden in het Limburgs Dagblad van 9 februari 2008, en maakten deel uit van een artikel met als kop 'Islam is mijn 'Fitna'.

Het betreft een interview met Wilders over het maken van de film 'Fitna'. Wilders gaat in op de inhoud van de film en de manier waarop de film tot stand werd gebracht.

De interviewer vraagt: *'Is 'Fitna' een bewuste provocatie?'* Wilders antwoordt: *'Laat de mensen oordelen als ze de film gezien hebben. Ik wijs op de rol die de verschrikkelijke Koran speelt in de islamisering van onze samenleving.'* Hij vervolgt met dat Fitna 'beproeving' betekent, voor moslims betekent dat alles wat hun geloof op de proef stelt, en zegt: *'Ik gebruik die term spiegelbeeldig: voor mij en voor onze westerse democratieën, is de islam een beproeving. Onze vrije samenlevingen worden, na het nazisme en het communisme, opnieuw bedreigd door een imperialistische, totalitaire ideologie: de islam.'*

Wilders zet uiteen hoe de film tot stand is gekomen. De interviewer vraagt: *'Wat krijgen we te zien?'* Wilders antwoordt: *'In de film illustreer ik teksten en verzen uit de Koran met documentaire beelden, die laten zien dat de Koran geen dode letter is, maar het gezicht van de islam: een levensgroot gevaar.'* Zo komt er, zegt Wilders, een imam in voor die roept: *'Wij hebben de wereld geregeerd en, bij Allah, ooit zullen we de wereld weer beheersen.'*

Het interview gaat dan door met vragen over of Wilders bang is dat de film gewelddadige reacties zal uitlokken, en over dat Wilders hoopt dat er geen fatwa tegen hem zal worden uitgesproken.

Feit 2, uitlating 25 en 26

'Ik wijs op de rol die de verschrikkelijke Koran speelt in de islamisering van onze samenleving.'

en

'In de film illustreer ik teksten en verzen uit de Koran met documentaire beelden, die laten zien dat de Koran geen dode letter is, maar het gezicht van de islam: een levensgroot gevaar.'

De eerste uitlating is een deel van het antwoord van Wilders op de vraag *'Is 'Fitna' een bewuste provocatie?* De tweede uitlating is een deel van het antwoord op de vraag: *'Wat krijgen we te zien?'*

Naar de bewoordingen bezien zijn deze beide uitlatingen gericht op de islam en de Koran. Zoals we eerder ook hebben gezien, zou men kunnen denken dat daarmee een verdeling plaatsvindt tussen moslims en anderen, omdat moslims de islam aanhangen en de Koran hun heilige boek is. Daarmee worden echter niet twee groepen tegenover elkaar gesteld, wat een kenmerk is van een intrinsiek conflictueuze tweedeling.

Bezien we de uitlatingen ieder voor zich en in samenhang met elkaar en met het gehele interview, dan zien we dat het hele interview inkijk geeft in hoe Wilders werkt aan Fitna en wat de inhoud zal zijn. De inhoud zal zijn dat Wilders zich richt tegen de islam en de Koran. Deze strekking van de tekst geeft geen andere betekenis aan de ten laste gelegde uitlating.

In beide uitlatingen zijn derhalve, ook in samenhang bezien, de islam en de Koran het onderwerp en gaat het niet over mensen. Er wordt geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst en deze uitlatingen zijn daarom niet 'aanzetten tot haat tegen mensen'.

'Het hoeft niet meer, maar De Film komt er', Volkskrant 11 februari 2008

In de laatste ten laste gelegde schriftelijke uitlating bij feit 2 gaat het om een uitlating in de Volkskrant van 11 februari 2008 onder de kop: 'Het hoeft niet meer, maar De Film komt er'. In het proces-verbaal is te zien dat dit artikel geplaatst is op 11 februari 2008 om 05:41 uur, en is bijgewerkt om 09:01 uur. Inmiddels is het originele artikel van 05:41 uur aan het dossier toegevoegd. Daaruit blijkt dat in de gewijzigde versie alleen de inleiding is veranderd. Dit heeft geen invloed op de beoordeling van de ten laste gelegde uitlating.

Feit 2, uitlating 27

In dit artikel wordt gewag gemaakt van een interview door de Geassocieerde Pers Diensten (GPD)⁶⁴ met Wilders. De ten laste gelegde uitlating, waarin de genoemde 'hij' Wilders is, luidt:

'In het GPD-interview legt hij uit dat hij teksten en versen uit de Koran met documentaire-beelden zal illustreren. Zo wil hij aantonen dat de Koran 'geen dode letter is, maar het gezicht van de islam: een levensgroot gevaar'.'

In dit Volkskrantartikel wordt een samenvatting gegeven van een GPD-interview. Dit betreft het zojuist genoemde GPD-interview dat onder meer in de Limburger-Limburgs Dagblad stond. Deze uitlating is als uitlating 26 ten laste gelegd. Deze samenvatting uit de Volkskrant bevat stukjes citaat van Wilders. Voor de samenvatting vragen wij vrijspraak (dit zijn immers geen uitlatingen van Wilders) en voor het herhaalde citaat een niet-ontvankelijkheid.

Fitna

Als laatste uitlating is onder feit 2 ten laste gelegd de film 'Fitna'. Tijdens de inhoudelijke behandeling van deze zaak is de film getoond. Bij de beoordeling van een uitlating uit Fitna op grond van artikel 137c Sr is de inhoud van de film reeds weergegeven. Omdat dat slechts een paar dagen geleden is, herhalen we de inhoud van de film niet.

Feit 2, uitlating 28

Voorafgaand aan de beoordeling willen wij twee opmerkingen maken.

Vertaling Koranteksten

Ten eerste: over de vertaling van de in het eerste deel van de film getoonde Koranteksten is discussie mogelijk, met name voor wat betreft het woord 'terroriseren' in Soera 8, vers 60. Het OM heeft de vertaling in Fitna vergeleken met twee Koranvertalingen van respectievelijk F. Leemhuis en M.M. Ali. In de film luidt de vertaling: *'Om daarmee te terroriseren. Te terroriseren Allah's vijand en uw vijand.'* De vertaling van Leemhuis luidt: *'Om Gods vijand en jullie vijand daarmee vrees aan te jagen'*⁶⁵ en de vertaling van Ali luidt: *'Om hiermee de vijand van Allah en jullie vijand angst aan te jagen'*⁶⁶. Islamdeskundigen Admiraal en Jansen hebben bij de rechter-commissaris verklaard dat de Koranverzen correct zijn vertaald. Wij menen dat de

⁶⁴ Zie de website www.gpd.nl: De Geassocieerde Pers Diensten (GPD) is het persbureau waarin 17 regionale dagbladen samenwerken: Het Belang van Limburg, BN De Stem, Brabants Dagblad, **Dagblad de Limburger**, Dagblad van het Noorden, Eindhovens dagblad, Gazet van Antwerpen, de Gelderlander, de Gooi- en Eemlander, Haarlems Dagblad, IJmuider Courant, Leeuwarder Courant, Leidsch Dagblad, **Limburgs Dagblad**, Nederlands Dagblad, Noordhollands Dagblad, Het Parool, Provinciale Zeeuwse Courant, De Stentor, De Twentsche Courant Tubantia.

⁶⁵ F. Leemhuis, *De Koran. Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands door Fred Leemhuis*, Houten: Unieboek, 1989, dertiende druk 2007.

eventueel tekstueel afwijkende vertaling van de soerateksten door Wilders – gegeven de strekking van zijn woorden – niet een zodanige invloed heeft dat dit een factor van betekenis is in de beoordeling van de strafbaarheid. Het is dan ook niet nodig een oordeel te geven over welke vertaling het meest correct is.

Betekenis

Ten tweede de betekenis van de film. Naar onze mening heeft de film de volgende structuur, inhoud en strekking. Het begin en het einde van de film haken aan bij de betekenis van de Deense Mohammedcartoon. In het eerste deel van de film wordt getracht de door Wilders veronderstelde evidente relatie te leggen tussen bepaalde delen van de Koran, uitlatingen van imams, ayatollahs en andere islamaanhangers en gewelddadigheden die worden begaan door moslims. Tegelijkertijd wordt getracht te benadrukken dat de Koran de opdracht geeft om het geloof over de hele wereld te verspreiden. De boodschap van dit eerste deel is naar ons oordeel dat de Koran aanzet tot geweld, tegen niet-moslims maar ook tegen moslims. En dat de Koran aanzet tot wereldheerschappij, goedschiks of kwaadschiks.

Het tweede deel van de film gaat over Nederland en de toekomst van Nederland. De boodschap die Wilders met dit tweede gedeelte van de film uitdraagt is dat zijns inziens de invloed van de islam in Nederland al aanzienlijk is en verder toeneemt en dat dit een groot gevaar vormt voor Nederland.

Beoordeling

De toets of Fitna een uitlating is die strafbaar is als aanzetten tot haat zal anders moeten verlopen dan bij de eerder beoordeelde uitlatingen. Bij de uitlatingen is het mogelijk te bezien wat de betekenis is van die specifieke uitlating, en vervolgens te bezien of die betekenis verandert als we de uitlating bezien in samenhang met de gehele uiting. Fitna is echter ten laste gelegd als geheel, de hele film is opgenomen in de tenlastelegging. De boodschap van Fitna is naar ons oordeel ook een boodschap die gedragen wordt door de hele film. Afzonderlijke uitlatingen kunnen niet geïsoleerd worden beoordeeld, omdat ze daarmee uit het grotere verband van de film worden gehaald en hun betekenis niet meer te duiden is. We beoordelen dan ook de film in zijn geheel op strafbaarheid.

De centrale vraag is of met de film een intrinsiek conflictueuze tweedeling wordt geschetst. Als dat zo is, zet deze film aan tot haat. We volgen hiervoor weer het toetsingskader zoals uiteengezet in de theoretische bespreking. Om van het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling te kunnen spreken dienen ons inziens de volgende elementen aanwezig te zijn:

⁶⁶ M.M. Ali, *De Heilige Koran*, Den Haag: Stichting Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam Lahore Inc, 2004.

1. Twee groepen worden middels een tweedeling tegenover elkaar gesteld waarbij,
2. Vanuit een éézijdig perspectief wordt geschetst dat,
3. De maatschappij danwel de ene groep ernstig de dupe wordt van één of meer schadelijke eigenschappen van de andere groep, en
4. De door die tweedeling ontstane (belangen)kloof tussen de twee groepen zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten.

Om een dergelijk sterk beeld neer te zetten dat krachtig genoeg is om die haat potentieel op te wekken, zal naar onze mening in de Nederlandse situatie meestal sprake moeten zijn van krachtversterkende elementen zoals ongenueanceerdheid en suggestiviteit.

Passen we dit kader toe, dan is de eerste vraag of hier twee groepen tegenover elkaar worden gesteld. De film toont gewelddadigheden die door fundamentalistische moslims zijn begaan, moslims die gewelddadigheden begáán, moslims die oproepen tot gewelddadigheden, en moslims die verklaren bepaalde gewelddadigheden gerechtvaardigd te vinden. Ook worden er statistieken getoond van het toenemende aantal moslims in Nederland en Europa. Daarnaast worden veel niet-moslims getoond die slachtoffer zijn van fundamentalistische moslims, zoals de slachtoffers van de aanslagen in Madrid en New York, Theo van Gogh, en een man die door moslims wordt onthoofd. Hieruit zou men kunnen destilleren dat er een tweedeling wordt geschetst tussen moslims en niet-moslims.

De volgende vragen zijn dan of de twee groepen middels een tweedeling tegenover elkaar worden gesteld, of de niet-moslims ernstig de dupe worden van de schadelijke eigenschappen van de andere groep, en of er een (belangen)kloof wordt geschetst tussen de twee groepen die zeer wel kan leiden tot conflicten en ernstige gewelddadigheden.

In de film drukt Wilders uit dat het getoonde geweld door de islam wordt geïnspireerd. Hij laat eerst de Koranverzen zien die volgens hem oproepen tot dit geweld en toont vervolgens de gewelddadigheden die daar volgens hem het gevolg van zijn. De moslims die te zien zijn in de film handelen, zo stelt Wilders het voor in de film, op gezag van de Koran; zij doen wat de Koran hen opdraagt. Ook is te zien dat moslims zélf daar volgens Wilders evenééns het slachtoffer van worden, zoals de opgehangen homo's (waarvan aannemelijk is dat het moslims zijn), en de besneden en vermoorde vrouwen. Wilders toont dus geweld, volgens hem voortvloeiend uit de Koran en de islam, dat zowel niet-moslims als moslims treft. In de film worden diverse situaties getoond waarin moslims ernstig de dupe zijn van gewelddadige fundamentalistische andere moslims. De film toont niet zozeer een tegenoverelkaarstelling van moslims versus niet-moslims maar van door de islam en de Koran geïnspireerde gewelddaden, gericht tegen mensen, moslims

en niet-moslims. Het is dan ook niet zo dat de film een éézijdig beeld schetst dat de ene groep (de niet-moslims) ernstig de dupe wordt van de andere groep (de moslims). Moslims komen in de film voor als werktuigen van de Koran en de islam, althans, zo interpreteren wij de visie van Wilders. Waar de aantallen moslims worden genoemd, wordt door Wilders geïmpliceerd dat daardoor de invloed van de islam in Nederland en Europa toeneemt, een situatie die hij blijkens de film onwenselijk acht, omdat hij de invloed van de Koran en de islam wil stoppen.

Daartoe doet Wilders in de film overigens ook een beroep op moslims zelf: hij roept hen op de gewelddadige passages uit de Koran te scheuren. Dit kan men onredelijk en schandelijk vinden, maar dit gegeven maakt in elk geval dat Wilders niet vanuit een geheel éézijdig perspectief een situatie schetst.

Tenslotte, en daar komen we toe aan de laatste stap van de toets of sprake is van een intrinsiek conflictueuze tweedeling, is het niet zo dat de film een onoverbrugbare belangenkloof schetst tussen beide groepen die zeer wel kan leiden tot ernstige en vaak gewelddadige conflicten. Als er een tweedeling is, als er mensen ernstig de dupe worden en als er een kloof wordt geschetst, en dat gebeurt in deze film, dan is dat een kloof tussen de islam en het Westen, en niet tussen moslims en anderen.

Wij menen derhalve dat in de film geen sprake is van het schetsen van een intrinsiek conflictueuze tweedeling en dus niet van aanzetten tot haat.

Conclusie

Wij komen tot een conclusie voor feit 2. Wij hebben in de voorgaande uitlatingen een groot aantal malen verwoord dat er juridisch gezien onderscheid gemaakt dient te worden tussen het geloof en de gelovigen. Dit onderscheid is in de ogen van het OM het onderscheid waar het strafrechtelijk gezien om gaat. Het kritiek leveren op en zelfs aanvechten van een godsdienst is toegestaan, zolang er niet wordt aangezet tot haat tegen de mensen. En aanzetten tot haat tegen een godsdienst, zo daarvan sprake is, is niet gelijk te stellen met aanzetten tot haat tegen de gelovigen. In de beoordeelde uitlatingen gebeurt dat laatste naar ons oordeel niet.

Wij vragen daarom vrijspraak voor feit 2.

Feit 3: aanzetten tot discriminatie van moslims wegens hun godsdienst

In feit 3 is een aantal uitlatingen van Wilders ten laste gelegd als aanzetten tot discriminatie tegen een groep mensen wegens hun godsdienst. Alle uitlatingen die in feit 2 ten laste zijn gelegd zijn ook in feit 3 opgenomen.

Bij het beoordelen van de uitlatingen hanteren wij de volgende aanpak. Eerst beoordelen we of de uitlating naar zijn bewoordingen, direct of indirect aanzet tot discriminatie van mensen. Vervolgens beoordelen we of de uitlating in samenhang met de gehele uiting oftewel het artikel waar deze deel van uitmaakt, direct of indirect aanzet tot discriminatie. Bij die toets wordt de samenhang met alle in de tenlastelegging opgenomen uitlatingen uit die hele uiting oftewel dat artikel meegenomen. Indien wordt vastgesteld dat in het licht van deze eerst stap in beginsel sprake is van aanzetten tot discriminatie, wordt vervolgens getoetst of er een context aanwezig is die het tot discriminatie aanzettende karakter aan de uitlating kan ontnemen. Als dit het geval is, zal als derde en laatste stap in het toetsingskader worden bekeken of er met de uitlating naar vorm en inhoud sprake is van onnodige buitensporigheid, waardoor deze toch een strafbaar aanzetten tot discriminatie van mensen zal inhouden.

Feit 3, uitlating 1

Als eerste uitlating is ten laste gelegd:

'De grenzen gaan nog diezelfde dag dicht voor alle niet-westerse allochtonen'.

Deze uitlating is gedaan als reactie op een eerste vraag in het interview 'De Paus heeft volkomen gelijk' dat in de Volkskrant van 7 oktober 2006 werd gepubliceerd. Er zijn zoals inmiddels bekend twee versies van dit interview. De andere weergave van het interview heeft de titel 'Stop de tsunami'⁶⁷. Zoals gezegd is de aard en strekking van beide versie van het interview hetzelfde. Waar relevant zullen we de verschillen betrekken bij de beoordeling van de uitlatingen. Zoals bij de behandeling van deze uitlating bij feit 2, 'aanzetten tot haat', is gezegd, was de vraag die in het interview aan deze uitlating vooraf ging: *'Wat is het eerste dat u verandert als u het morgen voor het zeggen krijgt in Nederland?'*

Bij de beoordeling van deze uitlating bij feit 2 hebben wij al geconcludeerd dat de inhoud van het gehele interview met zich meebrengt dat de uitlating betrekking heeft op moslims.

Dan de toets of met deze uitlating naar zijn bewoordingen wordt aangezet tot discriminatie van moslims. Wij hebben in onze theoretische voorbeschouwing over aanzetten tot discriminatie gezegd dat er twee vormen zijn: de directe en de indirecte.

⁶⁷ Interview met de titel 'Stop de tsunami' van 6 oktober 2006 op de website www.geertwilders.nl.

Zoals gezegd is direct aanzetten tot discriminatie het doen van een uitlating die erop gericht is om bij anderen het idee te wekken (of te versterken) om een bepaalde groep discriminatoir te behandelen, waarbij dan tevens vaak de discriminerende behandeling die gegeven moet worden letterlijk wordt uitgespeld. Bij de indirecte vorm van aanzetten tot discriminatie wordt de discriminerende behandeling waartoe wordt aangezet niet letterlijk uitgespeld, maar zijn de bewoordingen wel zodanig dat men nadrukkelijk op het idee gebracht wordt om die discriminerende behandeling te gaan geven. Indirect, en dus op een verholde manier, zijn de bewoordingen er dan op gericht om bij anderen het idee te wekken om een bepaalde groep in de hun toekomende rechten te beknotten. Indien de argumenten die daartoe worden aangedragen zijn voorzien van krachtversterkende elementen is dat, zoals we al gezegd hebben, een indicatie voor aanzetten tot discriminatie, maar essentieel zijn ze niet.

Belangrijk is dat men zich realiseert dat zowel in de directe als in de indirecte vorm de uitlating erop gericht moet zijn om bij die ander of anderen het idee te wekken om een bepaalde groep, in dit geval dus moslims, discriminatoir te behandelen. Dat is de consequentie van het woord aanzetten.

Als we de uitlating van Wilders aan deze eis toetsen zien we dat door de interviewer aan Wilders de vraag wordt gesteld wat het eerste is dat hij gaat veranderen als hij het morgen voor het zeggen krijgt in Nederland. Hij antwoordt daarop: *'de grenzen gaan nog diezelfde dag dicht'*. De betekenis van zijn woorden is dat als **hij** het morgen voor het zeggen krijgt, **hij** de grenzen nog diezelfde dag dicht doet. Uit deze uitlating blijkt geen gerichtheid van de uitlating op het **bij anderen** wekken van het idee dat **die anderen** discriminerende handelingen gaan plegen.

De situatie waarin een politicus in zijn partijprogramma een bepaalde discriminerende maatregel heeft opgenomen, zoals bijvoorbeeld de hier ten laste gelegde uitlating: *'de grenzen gaan voor niet-westerse allochtonen dicht'*, is een in onze ogen moeilijk punt. Valt het enkel opnemen van dergelijke partijpunten in een partijprogramma reeds onder aanzetten tot discriminatie? Betreffende politicus hoopt natuurlijk dat veel mensen op hem stemmen zodat hij de politieke macht krijgt om de voorgestane maatregel in werkelijkheid te kunnen doorvoeren. En wellicht zegt hij ook: stem op mij opdat ik deze maatregel kan doorvoeren. Deze uitlatingen van de betreffende politicus zijn er echter niet rechtstreeks op gericht om bij het kiezerspubliek het idee te wekken dat zij zelf, het kiezerspubliek, discriminerende handelingen gaan plegen. Wij menen daarom dat er in deze situatie **geen** sprake is van aanzetten tot discriminatie in **directe** zin.

Vervolgens beoordelen we of er sprake is van aanzetten tot discriminatie in indirecte zin. Het is natuurlijk heel wel denkbaar dat een politicus met een uitlating waarin hij aangeeft wat hij zelf aan maatregelen wil doorvoeren, indirect ook dingen zegt die er wel degelijk op gericht zijn om zijn toehoorders op de gedachte te brengen ook zelf een duit in het zakje te doen. Indirect zou hij met de uitlating of uitlatingen die hij daarnaast doet ook anderen kunnen oproepen zelf discriminerende handelingen jegens een bepaalde groep te gaan verrichten. Dan is de uitlating

wel in zijn basisvorm aanzetten tot discriminatie in indirecte zin. Derhalve is het zaak om heel goed te analyseren wat de betreffende politicus zegt en schrijft.

Terug naar Wilders. Is de uitlating: *'De grenzen gaan nog diezelfde dag dicht voor alle niet-westerse allochtonen'* erop gericht om, zonder het met zoveel woorden te zeggen, anderen op het idee te brengen om niet-westerse allochtonen dan wel moslims discriminatoir te behandelen? Naar onze mening niet. De strekking van de uitlating is niet dat hetgeen Wilders van plan is, een aansporing of een voorbeeld zou moeten zijn voor anderen om ook maar discriminatoire handelingen te gaan plegen. Het is daarbij dan onduidelijk wat de inhoud van de door anderen te geven discriminatoire behandeling zou zijn. Kortom, naar zijn bewoordingen bezien is dit ook **indirect, geen** aanzetten tot discriminatie.

Tot nu toe hebben wij de uitlating op zich zelf beoordeeld, los van de samenhang. Indien men de samenhang wel in de beoordeling meeneemt springt onmiddellijk de samenhang met de tweede uitlating in het oog. De verbinding tussen de twee uitlatingen is immers de vraag van de journalist: *'Wat schieten we daar mee op?'* en de tweede ten laste gelegde uitlating luidt: *'De demografische samenstelling van de bevolking is het grootste probleem van Nederland. Ik heb het over wat er naar Nederland komt en wat zich hier voortplant. Als je naar de cijfers kijkt en de ontwikkeling daarin... Moslims zullen van de grote steden naar het platteland trekken. We moeten de tsunami van de islamisering stoppen. Die raakt ons in ons hart, in onze identiteit, in onze cultuur. Als we ons niet verweren, zullen alle andere punten uit mijn programma voor niks blijken te zijn.'*

De samenhang met deze tweede uitlating, en de samenhang met de rest van de tekst, zou de indruk kunnen wekken dat we ons moeten verweren en dat we de islamisering moeten stoppen. De vraag is of dat maakt dat we kunnen oordelen dat de argumenten worden gegeven om een groep discriminatoir te behandelen, en dat de bewoordingen er op gericht zijn het idee te wekken om de discriminerende behandeling te geven. De vraag is: welke discriminatoire behandeling? Indirect aanzetten tot discriminatie is het verhuld aanzetten tot discriminatie, waarbij wel duidelijk moet zijn tot welke min of meer concrete discriminatoire behandeling anderen worden aangezet. Dat wordt hier niet duidelijk. Derhalve is er ook bezien in samenhang met de rest van de uiting geen sprake van aanzetten tot discriminatie.

De eerste ten laste gelegde uitlating zet daarom niet aan tot discriminatie, ook niet in samenhang met de tweede ten laste gelegde uitlating en de rest van de tekst bezien.

Zoals we al aangaven, is het opnemen van een discriminerende maatregel in een partijprogramma van een politicus een moeilijk punt in het kader van aanzetten tot discriminatie. Omdat, zoals gezegd, wegens de consequentie van het woord aanzetten in de delictsomschrijving, het van belang is dat bij anderen het idee wordt gewekt om zelf een

bepaalde groep op een concreet aangegeven wijze discriminatoir te gaan behandelen, is het opnemen van een maatregel in een partijprogramma ons inziens in beginsel niet voldoende om te kunnen spreken van aanzetten.

Men zou de mening kunnen zijn toegedaan dat het opnemen en publiek maken van punten in een partijprogramma niet alleen gericht is op het eigen handelen van de partij als deze het voor het zeggen zou hebben, maar ook erop gericht is om bij andere politici, of de overheid in het algemeen het idee te wekken tot een dergelijke maatregel over te gaan. Zo geredeneerd zou er enkel met het opnemen van een discriminerende maatregel in een partijprogramma, in beginsel worden aangezet tot discriminatie.

Ons inziens voert deze redenering te ver.

Indien er echter voor zou worden gekozen deze lijn van redeneren toch te volgen en men dus tot het oordeel zou komen dat met de hier ten laste gelegde uitlating in beginsel wel tot discriminatie wordt aangezet, dan zou naar onze mening het driestappenkader moeten worden toegepast. Dit houdt dan in dat vervolgens de context van de uitlating en, als derde stap, de onnodige buitensporigheid van de uitlating dienen te worden beoordeeld.

Wilders doet zijn uitlatingen in het kader van een voor hem van betekenis zijnde bijdrage aan een maatschappelijk debat. Een maatschappelijk debat over immigratie dat in voor zover wij weten alle landen van West-Europa gevoerd wordt en dat gevoerd wordt naar aanleiding van daadwerkelijk bestaande problemen. Ook het Europees Hof benadrukt in de uitspraak Soulas dat de problemen die samenhangen met de vestiging en de integratie van immigranten in de gastlanden, momenteel het onderwerp vormen van uitgebreide discussies in de Europese maatschappijen, zowel op politiek gebied als in de media.⁶⁸ Wilders doet zijn uitlating als politicus in het maatschappelijk debat over de immigratie van en integratie van niet-westerse allochtonen, met name moslims, in Nederland. Dit is een debat dat in Nederland in vele vormen gevoerd wordt, waarbij de standpunten aanzienlijk kunnen verschillen en de emoties hoog kunnen oplopen, maar waarover naar ons inzicht de consensus bestaat dat het een debat is dat gevoerd

⁶⁸ Vergelijk bijvoorbeeld EHRM 10 juli 2008, nr. 15948/03, *Soulas/Frankrijk*, paragraaf 36 – 38: *‘Het Hof begint met de vaststelling dat de kwesties die worden aangeroerd in het gewraakte boek van algemeen belang zijn: de problemen die samenhangen met de vestiging en de integratie van immigranten in de gastlanden vormen momenteel het onderwerp van uitgebreide discussies in de Europese maatschappijen, zowel op politiek gebied als in de media. Deze constatering is wel in het bijzonder van toepassing op Frankrijk, waar, in de loop der jaren, een groot aantal buitenlanders zijn opgevangen, en dat verplicht was opvangmogelijkheden te realiseren, en beleid te ontwikkelen om deze bevolkingsgroep te integreren. Deze integratie kan echter uitsluitend het resultaat zijn van een lang en moeizaam proces, dat mislukkingen met zich mee kan brengen, en problemen met de uitvoering, waarvan een gedeelte van deze bevolking de nadelige gevolgen ondervindt. Hieruit komen problemen voort als een slechte verstandhouding en onbegrip die, in het ergste geval, uitlopen op gewelddadige botsingen tussen de politie en bepaalde radicale elementen van deze bevolkingsgroep. De problemen waar de verschillende Staten het hoofd aan moeten bieden met betrekking tot het realiseren van hun immigratie- en integratiebeleid, zijn uiteraard verschillend. Hetzelfde geldt voor de invloed van dit beleid op zowel de geïmmigreerde bevolkingsgroep als de autochtone bevolking, evenals op de verhoudingen tussen deze groepen, die van verschillende, met name historische, demografische en culturele factoren afhankelijk zijn (...).’*

moet worden. Wij menen dat die context van het maatschappelijk debat maakt dat een potentieel strafbaar tot discriminatie aanzettend karakter hierdoor aan de uitlating zou worden ontnomen.

Vervolgens dient als derde en laatste stap in het toetsingskader te worden beoordeeld, of er sprake is van onnodige buitensporigheid. Hiervan is sprake als er, gelet op de inhoud en de bewoordingen van de in de uitlating voorgestelde maatregel, een wanverhouding bestaat tussen die maatregel en het onderliggende maatschappelijk probleem. In het licht van het door Wilders beoogde en met argumenten onderbouwde doel om de islamisering tot staan te brengen, is de door hem voorgestelde maatregel om geen moslims meer toe te laten op zich functioneel om dat doel te bereiken. Wilders bedient zich bij het doen van de uitlating niet van krachtversterkende bewoordingen. Noch naar de inhoud van zijn boodschap noch naar de bewoordingen bezien, is er dus een wanverhouding tussen de door hem voorgestelde maatregel en het onderliggende maatschappelijk probleem zoals Wilders dat ziet. De in de uitlating voorgestelde maatregel is derhalve niet onnodig buitensporig. Dit brengt ons tot de conclusie dat ook in het geval men de uitlating in beginsel als een tot discriminatie aanzettende uitlating zou beoordelen, het strafbare karakter uiteindelijk aan dit aanzetten tot discriminatie wordt ontnomen.

Zoals u heeft gemerkt wijden wij geen woorden aan de vraag of de maatregel die Wilders voorstelt discriminatoir zou zijn als deze werkelijk zou worden uitgevoerd. De beoordeling dat deze uitlating niet strafbaar is, betekent niet om die reden dat de voorgestelde maatregel ook niet discriminatoir zou zijn, als deze daadwerkelijk zou worden ingevoerd. De vraag of de maatregel uitgevoerd mag worden is echter geen onderdeel van dit strafproces. We bepalen hier alleen of deze uitlating, dit voorstel, op deze manier strafbaar is.

Feit 3, uitlating 2

Die tweede uitlating die ten laste is gelegd luidt:

'De demografische samenstelling van de bevolking is het grootste probleem van Nederland. Ik heb het over wat er naar Nederland komt en wat zich hier voortplant. Als je naar de cijfers kijkt en de ontwikkeling daarin... Moslims zullen van de grote steden naar het platteland trekken. We moeten de tsunami van de islamisering stoppen. Die raakt ons in ons hart, in onze identiteit, in onze cultuur. Als we ons niet verweren, zullen alle andere punten uit mijn programma voor niks blijken te zijn.'

Nadat Wilders heeft gezegd dat hij de grenzen wil sluiten voor niet-westerse allochtonen, vraagt de verslaggever *'Wat schieten we daarmee op?'* De ten laste gelegde uitlating is het antwoord van Wilders.

Zoals hiervoor bij de bespreking van uitlating 1 werd gezegd, wordt naar zijn bewoordingen bezien met deze uitlating niet het idee gewekt, direct noch indirect, om moslims discriminatoir te

behandelen. Er is geen concrete reden om aan te nemen dat het stoppen van de tsunami van islamisering op enigerlei wijze moet leiden tot het discriminatoir behandelen van **moslims**. Hoewel de demografische toename van moslims genoemd wordt, hebben we bij de beoordeling van 'aanzetten tot haat' al geconcludeerd dat Wilders zich met deze uitlating richt op het stoppen van de islamisering en niet op moslims *an sich*. De strekking van deze passage naar de bewoordingen bezien is dat Wilders niet wil dat onze identiteit en onze cultuur veranderen in de richting van een moslimcultuur. De bewoordingen zijn er niet op gericht bij anderen een idee te wekken om moslims discriminatoir te gaan behandelen, ook niet als Wilders zegt: *'we moeten ons verweren'*. Onduidelijk is op welk idee voor een discriminatoire behandeling die bewoordingen gericht zouden moeten zijn.

Als we kijken naar de samenhang tussen de eerste ten laste gelegde uitlating en de tweede ten laste gelegde uitlating, zou de indruk kunnen ontstaan, zoals we zojuist ook hebben geoordeeld, dat we ons moeten verweren en dat we de islamisering moeten stoppen door de grenzen dicht te doen voor moslims. Om te concluderen dat er sprake is van aanzetten tot discriminatie moet echter duidelijk zijn tot welke min of meer concrete discriminatoire handelingen wordt aangezet. Ook in samenhang bezien wordt niet duidelijk op welke ideeën om moslims discriminatoir te behandelen de uitlating gericht zou kunnen zijn. Ook bezien in samenhang met de rest van de uiting is er daarom geen sprake van aanzetten tot discriminatie.

Wij willen er op dit punt in ons requisitoir op wijzen dat het in het strafrecht niet kan gaan om wat men de spreker aan achterliggende ideeën of bedoelingen toedicht. Dan zouden wij immers als OM moeten gaan beoordelen wat Wilders denkt, en dat kan niet. Gedachten zijn vrij, omdat we iemands gedachten niet kunnen kennen en dat overigens ook niet willen. In het strafrecht kan het daarom alleen gaan om wat de spreker daadwerkelijk zegt of schrijft en wat hij of zij daarmee uitdrukt. Nu Wilders zich tijdens de zitting op zijn zwijgrecht beroept en ons ook anderszins geen nadere toelichting of commentaar van zijn kant bekend is met betrekking tot de hier ten laste gelegde uitlating, moeten wij de beoordeling derhalve beperken tot de wijze waarop wij deze in de publicatie aantreffen en de duiding daarvan binnen het artikel als geheel.

Feit 3, uitlating 3

De derde uitlating luidt:

'Natuurlijk. 99 Procent van de mensen die daar zijn komen wonen, is van islamitische afkomst'

In het interview schetst Wilders de teloorgang van de Utrechtse wijk Kanaleneiland, die volgens hem een vieze, smerige wijk is geworden, waar veel inactiviteit en criminaliteit voorkomt. Op de vraag van de verslaggever *'Heeft dat iets met de islam te maken?'* antwoordt Wilders met genoemde uitlating.

Bij de beoordeling van 'aanzetten tot haat' hebben we geoordeeld dat deze uitlating in samenhang met de rest van de tekst gezien betrekking heeft op moslims.

Er is met deze uitlating, gezien naar zijn bewoordingen, geen sprake van direct aanzetten tot discriminatie. Er wordt niet een idee voor een discriminatoire behandeling opgewekt, waarbij die discriminerende behandeling min of meer expliciet wordt uitgespeeld. Is er dan sprake van indirecte discriminatie? Dat kan zo zijn als de discriminatoire behandeling niet letterlijk wordt genoemd, maar de bewoordingen desondanks wel zo zijn gekozen dat ze er op gericht zijn het idee voor die discriminatoire behandeling te wekken. Het is, als we de uitlating lezen, echter onduidelijk voor wat voor discriminatoire behandeling indirect het idee gewekt zou moeten worden.

Ook indirect zijn de bewoordingen van de uitlating er dus niet op gericht om het idee bij anderen te wekken om moslims daadwerkelijk een discriminerende behandeling te geven.

In samenhang met de passage over de teloorgang van Kanaleneiland, zou men de uitlating kunnen zien als argumentatie voor het geven van een discriminatoire behandeling. Het argument is dan dat de wijk Kanaleneiland vies en smerig is geworden doordat de meerderheid van de bewoners van islamitische afkomst is. Dit is echter niet het aanzetten tot discriminatie, maar wellicht wel het aanzetten tot het ontwikkelen van een discriminatoire visie of overtuiging, namelijk de visie dat de aanwezigheid van een groot aantal moslims zorgt voor verloedering en toename van inactiviteit en criminaliteit in een samenleving. Zoals wij bij de behandeling van de theorie al hebben aangegeven kan dit uiteraard wel bepaalde gevoelens oproepen, maar is het aanzetten tot een discriminatoire visie als zodanig niet strafbaar gesteld.

Maakt de samenhang met de gehele tekst dit oordeel anders? We hebben bij de beoordeling van aanzetten tot haat geoordeeld dat Wilders zich richt tegen de in zijn ogen ongewenste effecten van islamisering. Met de toename van het aantal moslims in Kanaleneiland, nemen ook de invloed van de godsdienst en de in zijn ogen schadelijke effecten daarvan toe. Wilders richt zich dus, in samenhang met de rest van de tekst gezien, op het verminderen van de invloed van de islam. Ook de gehele samenhang van de tekst maakt dus niet dat er met de uitlating wordt aangezet tot discriminatie van moslims.

Noch naar de bewoordingen, noch in samenhang met de rest van de tekst gezien valt deze uitlating van Wilders onder 'aanzetten tot discriminatie'.

Ook hier heeft de zinsnede met betrekking tot de wijkagenten uit het artikel 'Stop de tsunami' geen invloed op de beoordeling van de ten laste gelegde uitlating omdat de aard en strekking van het interview hierdoor niet anders wordt.⁶⁹

Feit 3, uitlating 4

'Absoluut. De cijfers tonen dat aan. Een op de vijf Marokkaanse jongeren staat als verdachte bij de politie geregistreerd. Hun gedrag vloeit voort uit hun religie en cultuur. Je kunt dat niet los van elkaar zien. De paus had laatst volkomen gelijk: de islam is een gewelddadige religie. Islam betekent onderwerping en bekering van niet-moslims. Die interpretatie geldt in de huiskamers van die probleemjongeren, in de moskeeën. Het zit in die gemeenschap zelf.'

Als Wilders heeft gezegd *'Natuurlijk. 99 procent van de mensen die daar zijn komen wonen, is van islamitische afkomst.'* vraagt de interviewer: *'Dus er is een verband tussen de islam en criminaliteit?'* Wilders antwoordt met deze tweede uitlating.

Wilders legt in de gehele uitlating een verband tussen enerzijds religie en cultuur en anderzijds crimineel gedrag, dat volgens hem voortkomt uit die islamitische religie en cultuur. Men kan allerlei vraagtekens zetten bij de verbanden die hij ziet, en men kan ze ook als flauwekul bestempelen. Bij de beoordeling van aanzetten tot haat hebben we echter al geoordeeld dat deze uitlating naar de bewoordingen en in samenhang bezien gericht is op de islam of op het gedrag dat, volgens Wilders, voortvloeit uit de islam. De uitlating heeft derhalve geen betrekking op moslims.

Er wordt daarom in elk geval niet direct aangezet tot discriminatie van moslims. De woorden *'Het zit in die gemeenschap zelf'* bijvoorbeeld, zijn er niet op gericht bij anderen het idee te wekken moslims te discrimineren. Ook indirect wordt er niet aangezet tot discriminatie, omdat de argumenten en de bewoordingen van de uitlating er niet op gericht zijn het idee te wekken om moslims discriminatoir te behandelen, ook niet op verholde wijze. De strekking van het gehele interview is dat Wilders zich verzet tegen de groeiende invloed van de islam. De samenhang met de rest van de tekst maakt de beoordeling van de uitlating daarom niet anders.

Concluderend zeggen we dat deze uitlating naar zijn bewoordingen bezien niet is het aanzetten tot discriminatie van moslims, noch direct, noch indirect, en de samenhang maakt dat niet anders.

⁶⁹ In de versie van het interview op www.geertwilders.nl, staat voorafgaand aan de ten laste gelegde uitlating een passage die niet in het artikel in de Volkskrant voorkomt. Die zin, die dus betrekking heeft op de teloorgang van de wijk Kanaleneiland, luidt: *'Praat maar eens met de wijkagenten, wat ze iedere dag meemaken. Veel ellende, veel criminaliteit'*.

Zoals reeds opgemerkt bij de behandeling van deze uitlating bij feit 2, wijkt in de versie van dit artikel op de website www.geertwilders.nl deze uitlating op twee punten af. Achter de zin '*Islam betekent onderwerping en bekering van niet-moslims...*' staat in deze versie het zinsdeel '*...desnoods met oorlog.*' De laatste zin luidt in deze versie '*Het zit dus in die gemeenschap zelf.*' Hier staat het woord 'dus' en in de eerstgenoemde versie niet. Dit verschil in tekst verandert niets aan de zojuist gegeven beoordeling, ook niet als we de uitlating bezien in samenhang met de rest van de tekst.

Feit 3, uitlating 5

De vijfde uitlating die ten laste is gelegd luidt:

'Iedereen past zich aan onze dominante cultuur aan. Wie dat niet doet, is hier over twintig jaar niet meer. Die wordt het land uitgezet.'

Zoals geoordeeld bij de behandeling van deze uitlating in het kader van aanzetten tot haat is duidelijk dat deze uitlating betrekking heeft op moslims.

Daar zagen wij ook dat de uitlating een deel is van het antwoord op de vraag: '*Hoe ziet Nederland eruit in 2020, als u het mag zeggen? Zie je nog hoofddoekjes en döner kebabzaken?*'⁷⁰ Wilders antwoordt dan: '*Wellicht een stuk minder. De moslims hangen in ieder geval onze normen en waarden aan. Ze accepteren de scheiding van kerk en staat en de gelijkheid van mannen, vrouwen en homoseksuelen. De overlast, de criminaliteit, de uitkeringsafhankelijkheid, de ellende zijn verdwenen. Iedereen past zich aan onze dominante cultuur aan. Wie dat niet doet, is hier over twintig jaar niet meer. Die wordt het land uitgezet.'*

Duidelijk is dat Wilders hier uitdrukt wat **hij** als gewenst toekomstbeeld ziet. Bij de beoordeling van uitlating 1 (waarin Wilders aangeeft dat als hij het morgen voor het zeggen heeft, hij de grenzen dichtdoet) is al uiteengezet dat dat nog niet maakt dat de uitlating er op gericht is **bij anderen** het idee te wekken om moslims discriminatoir te gaan behandelen. Ons inziens is dit, naar zijn bewoordingen bezien, dan ook in elk geval geen **direct** aanzetten tot discriminatie. De bewoordingen zijn er ook niet op gericht om op een verholde manier, zonder het met zoveel woorden te zeggen, bij anderen het idee te wekken om moslims een discriminatoire behandeling te geven.

Bezien in samenhang met de rest van het artikel blijkt dat Wilders een relatie ziet tussen de islam en crimineel en ander ongewenst, al dan niet regelschendend, gedrag. Dat in zijn ogen ongewenste gedrag wil hij bestrijden. Hij wil dat iedereen zich aanpast aan onze dominante cultuur. Wat men hier ook van kan vinden, de samenhang werpt geen ander licht op de beoordeling dat de uitlating er niet op gericht is bij anderen het idee te wekken om moslims discriminatoir te gaan behandelen.

⁷⁰ Zoals gezegd luidt de vraag in het artikel 'Stop de tsunami' anders en maakt dit geen verschil voor de beoordeling.

Er wordt daarom met deze uitlating, ook in samenhang bezien, niet aangezet tot discriminatie in de zin van artikel 137d Sr, niet in directe zin en niet in indirecte zin.

Men zou de mening kunnen zijn toegedaan dat het schetsen van een gewenste toekomstvisie inhoudende een discriminerende maatregel (ook als dat in het kader van een interview op verzoek van een interviewer wordt gedaan) toch een uitlating is die er tevens op gericht is bij anderen het idee te wekken die toekomstvisie te (helpen) realiseren. Zo bezien zou er met de uitlating, zowel naar de bewoordingen als in samenhang, indirect worden aangezet tot discriminatie. Ons inziens, wij zeiden het al eerder, voert een dergelijke redenering te ver. Indien men er echter voor zou kiezen deze lijn van redeneren toch te volgen en dus tot het oordeel zou komen dat met de hier ten laste gelegde uitlating in beginsel wel tot discriminatie wordt aangezet, dan zouden vervolgens de context en de onnodige buitensporigheid van de uitlating moeten worden beoordeeld.

Zoals we bij de beoordeling van de eerste ten laste gelegde uitlating uit dit interview reeds zagen, dient in het licht van de contextuele toetsing te worden vastgesteld dat Wilders de uitlating doet als politicus in het kader van een voor hem van betekenis zijnde bijdrage aan een maatschappelijk debat. Een debat over immigratie en integratie van niet-westerse allochtonen, met name moslims, in Nederland.

Wij menen dat die context van het maatschappelijk debat maakt dat een potentieel strafbaar tot discriminatie aanzettend karakter hierdoor aan de uitlating zou worden ontnomen. Evenals bij de eerste ten laste gelegde uitlating werd geoordeeld, geldt ook hier dat de door Wilders voorgestelde maatregel dat iedereen zich aan de dominante cultuur aanpast en anders het land wordt uitgezet, objectief gezien functioneel is in het licht van het door hem beoogde doel om de islamisering tot staan te brengen. Omdat Wilders zich ook hier naar de bewoordingen bezien niet buitensporig uitlaat, kan er worden geconcludeerd dat ook in het geval men de uitlating in beginsel als een tot discriminatie aanzettende uitlating zou beoordelen, het strafbare karakter hieraan uiteindelijk wordt ontnomen. Er is derhalve geen sprake van een strafbaar aanzetten tot discriminatie van mensen in de zin van artikel 137d Sr.

Feit 3, uitlating 6

De zesde uitlating:

'We hebben een gigantisch probleem met moslims, het loopt aan alle kanten de spuigaten uit, en we komen met oplossingen waarmee je een muis nog niet het hok in krijgt.'

Bij het beoordelen van feit 2 is uiteengezet dat noch uit de bewoordingen, noch uit de samenhang duidelijk wordt wat Wilders hier precies bedoelt te zeggen.

Wel is duidelijk dat de uitlating er naar de bewoordingen bezien in elk geval niet op is gericht bij anderen het idee te wekken om moslims discriminatoir te gaan behandelen. Als we bezien of de uitlating indirect aanzet tot discriminatie, kunnen we concluderen dat Wilders met deze uitlating mogelijk een **argumentatie** geeft om moslims discriminatoir te behandelen. Hij geeft immers aan dat we een gigantisch probleem hebben met moslims. De **bewoordingen** van de uitlating zijn er echter niet op gericht, ook niet op een verholde manier, om bij anderen het idee te wekken moslims discriminatoir te gaan behandelen. De samenhang met de rest van de tekst, die de strekking heeft dat Wilders zich verzet tegen de islamisering, maakt de betekenis van de uitlating niet anders.

Er wordt dus niet, ook niet in samenhang bezien, aangezet tot discriminatie van mensen.

In de andere versie van dit artikel op www.geertwilders.nl staat voorafgaand aan de ten laste gelegde uitlating de tekst: *'Het argument is dat een hele groep het in alle statistieken aanzienlijk slechter doet dan anderen.'* Wilders geeft hier een argument voor de daaropvolgende stelling dat we een gigantisch probleem hebben met moslims. In deze uitlating wordt mogelijk een argumentatie neergelegd om moslims discriminatoir te behandelen. Ook hier ontbreken echter de bewoordingen die erop gericht zijn om het idee te wekken om moslims daadwerkelijk discriminatoir te behandelen. Tevens blijft onduidelijk wat de discriminatoire behandeling concreet zou moeten inhouden. Dit maakt derhalve de conclusie ten aanzien van de uitlating niet anders.

Feit 3, uitlating 7

De volgende uitlating luidt:

'Die Marokkaanse jongens zijn echt gewelddadig. Zij rammen mensen vanwege hun seksuele geaardheid in elkaar. Ik heb nooit geweld gebruikt.'

Zoals eerder gezegd is deze uitlating een reactie op de constatering van de interviewer dat Wilders harde repressie van allochtone probleemjongeren bepleit. Bij de beoordeling in het kader van aanzetten tot haat zagen wij dat zowel uit de uitlating als uit de samenhang blijkt dat deze alleen betrekking heeft op Marokkaanse danwel allochtone jongeren die problemen veroorzaken, crimineel of gewelddadig zijn.

Omdat de uitlating geen betrekking heeft op het zijn van moslim in het algemeen, kan er reeds geen sprake zijn van aanzetten tot discriminatie van moslims. Overigens zijn de bewoordingen er ook niet op gericht, direct of indirect, om bij anderen het idee te wekken een bepaalde groep discriminatoir te behandelen. Wilders signaleert met deze uitlating enkel het gewelddadige gedrag van de desbetreffende jongeren. Dit is daarom geen aanzetten tot discriminatie.

Feit 3, uitlating 8

De volgende uitlating luidt:

'Van die tsunami van een ons wezensvreemde cultuur die hier steeds dominanter wordt. Daar moet een halt aan worden toegeroepen.'

Naar zijn bewoordingen bezien gaat de uitlating niet over moslims.

Om de uitlating te interpreteren hebben we de samenhang nodig. Dan blijkt, en dit is toegelicht bij het beoordelen van aanzetten tot haat, dat Wilders een halt wil toeroepen aan de volgens hem toenemende invloed van de islam en de islamitische cultuur.

De uitlating heeft derhalve geen betrekking op moslims. De uitlating is er dan ook niet op gericht, direct of indirect, om bij anderen ideeën op te wekken moslims discriminatoir te behandelen. Onduidelijk is ook wat die discriminatoire behandeling dan in zou moeten houden.

De uitlating is daarom niet strafbaar als aanzetten tot discriminatie van mensen.

De tweede set uitlatingen in feit 3 is gebaseerd op een **Internetcolumn van 6 februari 2007 op de website www.geenstijl.nl en/of de website www.pvv.nl), getiteld 'Mohammed (deel II): de islamitische invasie.'**

Feit 3, uitlating 9 en 10

Uitlating 9:

'In het Nederlands Dagblad van afgelopen zaterdag wordt ook professor Ralphael Israeli geciteerd die een "Derde Islamitische Invasie van Europa" voorspelt middels "penetratie, propaganda, bekering en demografische veranderingen". In zijn ogen plegen de Europeanen met de oprukkende Islam zelfs "demografische zelfmoord". De eerste islamitische invasie werd na de verovering van Spanje, Portugal en het zuiden van Frankrijk in het jaar 732 gestopt bij Poitiers en de tweede invasiepoging door de Ottomaanse Turken werd voor de poorten van Wenen gekeerd toen ze daar in 1683 gelukkig de pan in werden gehakt. Volgens prof. Israeli maakt de derde invasiepoging die nu in Europa gaande is veel meer kans op succes.'

De man heeft volkomen gelijk. De moslimpopulatie verdubbelt elke generatie – 25 jaar – en het aantal islamieten in ieder Europees land neemt meer dan zorgwekkende vormen aan.'

Uitlating 10:

'Nederland als islamitisch missieland. Was een terrorist Mohammed B. al niet te stoppen, de tactiek van penetratie, propaganda, bekering en demografische verandering zal inderdaad succesvol blijken indien de laffe politieke elite van VVD tot PvdA en SP tot CDA en hun Europese geestverwanten erover blijven zwijgen en diegenen die dat niet doen verketteren en demoniseren. Er is genoeg islam in Europa en Nederland. De PVV zal zich met man en macht verzetten tegen deze derde islamitische invasiepoging.'

Zoals al eerder weergegeven gaat het in deze uitlatingen om de islamitische invasie waar professor Israeli het over heeft, en over Nederland als islamitisch missieland. Er wordt door Wilders aangekondigd dat de PVV zich met man en macht zal verzetten tegen, zoals hij het noemt, de derde islamitische invasiepoging. Wij hebben al eerder gesteld dat wij deze uitlatingen beschouwen als de uitlatingen van Wilders zelf.

In deze uitlatingen zijn geen bewoordingen te vinden waarmee bij anderen het idee wordt gewekt om moslims discriminatoir te behandelen, niet direct en ook niet indirect. De samenhang met de rest van de tekst in deze column maakt dat niet anders. Er wordt derhalve met deze uitlatingen niet aangezet tot discriminatie van moslims.

De derde set uitlatingen in feit 3 is gebaseerd op een artikel in **Dagblad de Pers van 13 februari 2007 met als titel een citaat van Wilders: 'Ik heb goede bedoelingen'**

Zoal gezegd bestaat van dit interview een tekstueel op sommige punten afwijkende versie, maar zijn de algehele aard en strekking van beide versies hetzelfde. Wanneer de afwijkende tekst de beoordeling van de uitlatingen raakt zal dat worden aangegeven.

Feit 3, uitlating 11

De eerste ten laste gelegde uitlating uit dit artikel is:

'We willen genoeg. De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in, veel moslims Nederland uit, denaturalisatie van Islamitische criminelen.'

De ten laste gelegde uitlating staat als volgt in het interview:

Interviewer: *'Vooral minder islam, zegt u.'*

Wilders: *'Let op hè, niet alléén. We zijn geen one-issue partij.'*

Interviewer: *'Ik snap het. Wat wilt u over vier jaar hebben bereikt op dat punt?'*

Wilders: *'We zitten in de oppositie, het is relatief wat we kunnen bereiken.'*

Interviewer: *'Maar over vier jaar moet u toch kunnen laten zien dat u iets tegen de islam heeft gedaan?'*

En dan antwoordt Wilders: *'We willen genoeg. De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in, veel moslims Nederland uit, denaturalisatie van Islamitische criminelen.'*

Het behoeft geen toelichting dat deze uitlating betrekking heeft op moslims in het algemeen.

De passage *'De grenzen dicht, geen islamieten meer Nederland in'* lijkt qua inhoud sterk op de eerder behandelde passage *'De grenzen gaan nog diezelfde dag dicht voor alle niet-westerse allochtonen'*. Bij die passage hebben wij al uiteengezet waarom hiermee naar onze mening niet strafbaar wordt aangezet tot discriminatie. Wij brengen in herinnering dat wij bij die passage hebben overwogen dat als een politicus in zijn partijprogramma een bepaalde discriminerende maatregel heeft opgenomen, dat nog niet betekent dat er sprake is van aanzetten tot discriminatie in directe zin.

Wij hebben ook gesteld dat er sprake is van direct aanzetten tot discriminatie als de uitlating er op is gericht anderen op het idee te brengen moslims discriminatoir te behandelen, door de discriminatoire behandeling letterlijk uit te spellen. Dat is bij de ten laste gelegde uitlating niet het geval, omdat de uitlating er niet op gericht is **bij anderen** een idee op te wekken of te versterken. Een aansporing aan **anderen** om te realiseren dat er geen islamieten meer Nederland in komen, en veel moslims Nederland uit gaan, is hier niet in te lezen.

Er kan sprake zijn van indirect aanzetten tot discriminatie als de discriminerende behandeling waartoe wordt aangezet niet letterlijk wordt genoemd, maar de bewoordingen desondanks wel zo zijn gekozen dat ze er op gericht zijn het idee voor die discriminatoire behandeling te wekken. In de ten laste gelegde uitlating wordt ook niet indirect aangezet tot discriminatie. Er is niet te zien wat de discriminatoire handeling waar toe wordt aangespoord dan zou moeten inhouden.

Voor wat betreft de samenhang met de rest van de tekst is bij aanzetten tot haat reeds geoordeeld dat als Wilders het in dit interview over moslims heeft, hij dat doet vanwege de in zijn ogen slechte aspecten van de islam die zich volgens hem manifesteren in het gedrag van moslims. In het interview roept hij nergens anderen op om op enige wijze te handelen tegen moslims. Dat maakt dat de samenhang het oordeel, dat er geen sprake is van aanzetten tot discriminatie, niet verandert.

De uitlating zet derhalve niet direct en niet indirect aan tot discriminatie in de zin van artikel 137d Sr. De samenhang met de rest van het interview maakt dat niet anders.

Evenals bij eerdere uitlatingen over het sluiten van de grenzen en het uitzetten van mensen (uitlating 1 en 5) werd opgemerkt, zou men ook bij deze uitlating de mening kunnen zijn toegedaan dat deze ruimte biedt om te oordelen dat de uitlating er tevens op gericht is bij

anderen, namelijk bij andere politici het idee te wekken de geschetste discriminerende maatregelen uit te voeren of uitvoering daarvan na te streven.

Zo bezien zou met er de uitlating, zowel naar de bewoordingen als in samenhang indirect worden aangezet tot discriminatie.

Ook hier moet echter worden geconcludeerd dat Wilders de uitlating doet in het kader van een voor hem van belang zijnde bijdrage aan een maatschappelijk debat over de islam en de in zijn ogen slechte aspecten van de islam die zich manifesteren in het gedrag van moslims. De maatregel om de grenzen te sluiten voor islamieten, veel moslims Nederland uit te zetten en Islamitische criminelen te denaturaliseren is, objectief gezien, functioneel in het licht van zijn boodschap om de in zijn ogen slechte aspecten van de islam tegen te gaan. Hij bedient zich daarbij in de uitlating niet van grove bewoordingen, waardoor de uitlating ook niet naar zijn bewoordingen onnodig buitensporig is. Zou men in beginsel dus concluderen dat het hier een tot discriminatie aanzettende uitlating betreft, dan zou de context het strafbare karakter hieraan ontnemen. Ook met deze uitlating is derhalve geen sprake van aanzetten tot discriminatie in de zin van artikel 137d Sr.

Feit 3, uitlating 12

De volgende uitlating is:

'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie. Als Mohammed hier vandaag leefde zou ik voorstellen om hem als extremist met pek en veren het land uit te jagen.'

Deze uitlating gaat duidelijk niet over moslims, maar heeft betrekking op de religie islam. De samenhang met de rest van het artikel, waarin Wilders zich richt tegen de islam als godsdienst, maakt dat niet anders.

Nu niet aan het vereiste is voldaan dat een uitlating onmiskenbaar betrekking moet hebben op **mensen** om aan te kunnen zetten tot discriminatie van **mensen**, is deze niet strafbaar in de zin van artikel 137d Sr.

Bij de behandeling van feit 2 is al gezegd dat er ook een andere versie van deze uitlating is opgenomen in hetzelfde interview, maar dan geplaatst op de website van de PVV en op de website www.geertwilders.nl, en dat deze luidt:

'Het zijn de feiten. De islam is een gewelddadige religie. Als Mohammed hier vandaag leefde zou de Kamer er onmiddellijk mee instemmen om hem met pek en veren het land uit te jagen.'

Dit verschil in tekst is niet van invloed op de interpretatie en de beoordeling van de uitlating in het kader van aanzetten tot discriminatie.

Feit 3, uitlating 13

De derde uitlating uit het interview met de Pers luidt:

'Oud-chef van de Mossad Efraim Halevy zegt dat de Derde Wereldoorlog is begonnen. Die woorden neem ik niet in de mond, maar het klopt wel.'

Bij de beoordeling van aanzetten tot haat hebben we geoordeeld dat het niet helemaal duidelijk wordt of Wilders het hier heeft over een Derde Wereldoorlog tussen moslims en anderen of tussen de islam en het westen. Gezien de strekking van het interview, waarin Wilders zich richt tegen de islam, neigen wij er naar te oordelen dat Wilders het hier heeft over de islam, en dat de term 'Derde Wereldoorlog' dus overdrachtelijk is bedoeld.

Van welke betekenis men ook uitgaat, met deze uitlating wordt in elk geval niet direct aangezet tot discriminatie van moslims. De uitlating is er niet op gericht anderen op het idee te brengen moslims discriminatoir te behandelen. Ook is de uitlating er niet op gericht anderen op een verholde manier indirect aan te zetten tot discriminatie. De uitlating is er überhaupt niet op gericht anderen op het idee te brengen enige actie te ondernemen.

De uitlating zet derhalve niet aan tot discriminatie.

Feit 3, uitlating 14

De laatste uitlating uit dit interview die ten laste is gelegd luidt:

'Ik heb goede bedoelingen. We laten iets gebeuren waardoor dit een totaal andere samenleving wordt. Ik weet ook wel dat er over een paar decennia nog geen islamitische meerderheid is. Maar het groeit wel. Met agressieve elementen, imperialisme. Loop over straat en zie waar het toe leidt. Je voelt dat je niet meer in je eigen land leeft. Er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen. Er zijn straks meer moskeeën dan kerken!'

Bij de beoordeling van aanzetten tot haat hebben we geoordeeld dat puur naar de bewoordingen bezien, het er op lijkt dat deze uitlating betrekking heeft op moslims. Als echter naar de samenhang met de rest van de uiting wordt gekeken, dan geeft dit een andere betekenis aan de uitlating: Wilders richt zich tegen de islam en de vermeende manifestaties hiervan, maar niet tegen moslims als zodanig. Hij zegt in het interview bijvoorbeeld ook: *'Ik heb nog steeds alleen iets tegen de religie, niet tegen de mensen.'*

Is met deze uitlating sprake van direct aanzetten tot discriminatie? De zin *'Er is een strijd gaande en we moeten ons verdedigen'* roept anderen op om iets te doen, namelijk ons verdedigen. Hoe wij ons moeten verdedigen wordt niet gezegd of uitgelegd. Er wordt in elk geval niet direct aangespoord om moslims discriminatoir te gaan behandelen.

Gebeurt dat dan indirect? Is het zo dat de discriminerende behandeling waartoe wordt aangezet niet letterlijk wordt uitgespeld maar dat de bewoordingen wel zodanig zijn dat men nadrukkelijk op het idee gebracht wordt om die discriminerende behandeling te gaan geven? Indien men geneigd zou zijn om deze vraag met ja te beantwoorden, is meteen de daarop volgende vraag: wat houdt die discriminerende behandeling dan in? Dat blijft onduidelijk. Er is dan ook geen sprake van indirect aanzetten tot discriminatie van mensen.

De vierde set uitlatingen in feit 3 is gebaseerd op een artikel in **De Volkskrant van 8 augustus 2007 met als titel: 'Wilders: verbied de Koran, ook in moskee'**

Zoals al eerder aangegeven is dit een redactioneel artikel dat verwijst naar de ingezonden brief van Wilders in diezelfde krant, op diezelfde dag met de titel 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran'. Daarbij merken we nogmaals op dat, indien dit nodig mocht zijn voor de duiding van de uitlatingen in dit redactionele artikel, dit artikel tevens in samenhang met de tekst van de ingezonden brief kan worden bekeken. Het redactionele artikel is immers een aankondiging van de in dezelfde krant gepubliceerde ingezonden brief.

Feit 3, uitlating 15

Als eerste uitlating is ten laste gelegd:

'Een verbod is een verbod. Dus moet niet alleen de verkoop, maar ook gebruik in moskeeën en bezit in huiselijke kring worden bestraft. Als dat in de huidige wetgeving niet kan, moet er een nieuwe verbodsbepaling komen.'

Bij de beoordeling van deze uitlating in het kader van aanzetten tot haat werd reeds duidelijk dat deze uitlating geen aanzetten tot haat is tegen **mensen**. Men zou kunnen menen dat omdat het hier over een boek gaat, het ook volstrekt duidelijk is dat het geen aanzetten tot discriminatie is van mensen.

Maar indien wij deze uitlating toetsen aan het geformuleerde criterium: het doen van een uitlating die erop gericht is om bij anderen het idee te wekken (of te versterken) om een bepaalde groep discriminatoir te behandelen, dan komen wij tot de conclusie dat deze uitlating aan dit criterium voldoet.

Door het verbieden van de Koran worden moslims belemmerd in de uitoefening van hun godsdienst omdat ze niet meer vrijelijk kunnen beschikken over hun meest heilige geschrift. Dat zou een feitelijke achterstelling betekenen van moslims bij andere religieuze bevolkingsgroepen, die wel vrijelijk over hun heilige geschriften kunnen beschikken.

Door te stellen dat er een verbod moet komen en indien nodig een nieuwe wettelijke verbodsbepaling, richt Wilders zich niet **direct** tot anderen, in de zin dat het een rechtstreekse aansporing aan anderen is om tot die maatregel te komen. Hij benoemt weliswaar wat de discriminerende maatregel zou moeten inhouden, maar hij zegt niet **direct** tegen een bepaalde partij dat die tot die maatregelen zouden moeten komen. **Indirect** zijn de woorden er echter wel

op gericht anderen, namelijk politici die het initiatief tot een dergelijk verbod of verbodsbepaling zouden kunnen nemen, nadrukkelijk op het idee te brengen om tot het instellen van deze maatregel over te gaan.

Anders dan bij de eerder beoordeelde uitlating waarin Wilders op een vraag van een interviewer aangeeft dat als **hij** het morgen voor het zeggen zou hebben, **hij** de grenzen zou sluiten voor alle niet-westerse allochtonen, of de uitlating waarin hij op verzoek van een interviewer **zijn** gewenste toekomstbeeld schetst over het uitzetten van mensen die zich niet aan de dominante cultuur aanpassen, drukt hij met deze uitlating niet alleen uit wat hijzelf gerealiseerd wil zien, maar doet hij daarmee ook meer in het algemeen een oproep aan anderen tot het nemen van de maatregel. De oproep de Koran te verbieden is er dan ook **indirect** op gericht anderen op het idee te brengen om moslims achter te stellen bij andere religieuze groepen en is dus aanzetten tot discriminatie.

Aangezien de rest van het artikel waarin deze uitlating wordt gedaan en de uitlating zelf zo expliciet helder zijn over het onderwerp, een verbod op de Koran, krijgt ook in samenhang bezien de uitlating geen andere betekenis. Zowel naar de bewoordingen als in samenhang beoordeeld, zet Wilders hiermee dus indirect aan tot discriminatie van moslims.

Dit brengt ons bij de volgende stap in het beoordelingsproces. Is er sprake van een context die de strafbaarheid aan het aanzetten tot discriminatie wegneemt? Wilders doet zijn uitlating in het kader van een bijdrage aan een maatschappelijk debat, meer specifiek een politiek debat. Een debat, zo valt uit het artikel op te maken, dat volgens hem gevoerd dient te worden omdat naar zijn visie het boek aanzet tot haat en moord en daarom niet in onze rechtsorde past. Hij ziet een bepaald gevaar in de Koran en het aankaarten daarvan is voor hem evident van grote betekenis. Hij wil, zo zegt hij, *'een signaal afgeven aan radicale moslims die de Koran zouden gebruiken om geweld te legitimeren'* en hij wil dat moslims *'afstand nemen van deze Koran'*. Wilders doet zijn uitlating dus in het kader van een voor hem van belang zijnd debat, waarmee de strafbaarheid van de uitlating in beginsel wordt weggenomen.

Dan de derde stap in het toetsingskader. Als we kijken naar de buitensporigheid van deze uitlating dient allereerst te worden opgemerkt dat de inhoud van zijn boodschap vérstrekkend is: moslims kunnen niet in moskeeën en zelfs niet meer in huiselijke kring over hun heilige boek beschikken en zullen ook nog eens voor dat bezit worden bestraft. Alleen als studie-object wil Wilders de Koran nog wel toestaan. Zoals eerder aangegeven, beargumenteert Wilders waarom hij zo vergaand wil optreden tegen de aanwezigheid van het boek in onze samenleving. Wilders ziet een gevaar in de Koran, een stelling waarvoor volgens de verklaringen van de islamdeskundigen in hun verhoren bij de rechter-commissaris, in elk geval enige onderbouwing is te geven. Er zijn weliswaar andere islamdeskundigen die argumenten aandragen voor een tegengesteld standpunt, maar dat is op dit punt niet van belang. Voor de beoordeling van een uitlating is van belang dat de Europese jurisprudentie vereist dat er enige mate van

onderbouwing wordt gegeven bij het publiekelijk uitdragen van waarde-oordelen. Met de verklaringen van de op verzoek van Wilders gehoorde islamdeskundigen is aan dit vereiste voldaan.

Het gevaar dat Wilders in de Koran ziet, rechtvaardigt in zijn ogen een algeheel verbod op dat boek. Het pleiten voor een verbod, hoe afkeurenswaardig men dat ook kan vinden, is daarmee objectief gezien een functioneel voorstel in het licht van het door Wilders geschetste onderliggende maatschappelijk probleem.

Bij het doen van de uitlating bedient hij zich daarnaast niet van krachtversterkende elementen zoals grove bewoordingen of suggestief taalgebruik. Hij zegt enkel dat het verbod consequent toegepast zal moeten worden en kondigt aan dat als het verbod niet onder de huidige wetgeving gerealiseerd kan worden, er een nieuwe verbodsbepaling moet komen. Hij wil derhalve zijn wens op democratische wijze gerealiseerd zien.

Naar onze mening brengt dit alles met zich mee dat de context in dit geval maakt dat er geen sprake is van het strafbaar aanzetten tot een discriminerend onderscheid. Het maken van dit onderscheid is naast de inhoud tevens op zo'n wijze verwoord dat er geen sprake is van buitensporigheid naar de bewoordingen. Derhalve is er geen wanverhouding tussen de functionaliteit van de in de uitlating voorgestelde maatregel en het in de uitlating geschetste onderliggende maatschappelijk probleem en dus niet van een strafbaar aanzetten tot discriminatie in de zin van artikel 137d Sr.

Feit 3, uitlating 16

De tweede ten laste gelegde passage luidt:

'Dit boek zet aan tot haat en moord, en past daarom niet in onze rechtsorde. Als moslims willen participeren, moeten ze afstand nemen van deze Koran. Ik zie in dat dit veel gevraagd is, maar we moeten stoppen met het doen van concessies.'

De eerste zin in deze uitlating is een inhoudelijke toelichting op het voorgestelde verbod op de Koran zoals in de hiervoor beoordeelde uitlating door Wilders werd gedaan. Naar de bewoordingen bezien wordt hiermee niet direct, noch indirect aangezet tot discriminatie. Hoewel naar de bewoordingen bezien dit eerste deel van de uitlating er niet op gericht is bij anderen het idee te wekken om een bepaalde groep discriminatoir te gaan behandelen, zou wellicht in samenhang met andere passages kunnen worden gesteld dat met de woorden indirect het idee wordt gewekt het boek uit onze rechtsorde te bannen. In samenhang met de passage zoals de hiervoor beoordeelde uitlating, waarin Wilders een verbod en anders het opstellen van een verbodsbepaling bepleit, wordt namelijk duidelijk dat de woorden *'en past daarom niet in onze rechtsorde'* er op gericht zijn een verbod voor het boek in te stellen. Indirect kunnen anderen, de

politici ermee op het idee worden gebracht een verbodsbepaling te (helpen) realiseren. Hiermee zou dus op indirecte wijze worden aangezet tot discriminatie van moslims.

Zoals bij de hiervoor besproken uitlating echter werd geconcludeerd ontnemt de context van het politieke debat waarin Wilders de uitlating doet, het strafbare karakter aan dit aanzetten tot discriminatie.

De vraag is of ook met de toets van de onnodige buitensporigheid de strafbaarheid blijvend wordt ontnomen. Het stellen dat de Koran aanzet tot haat en moord, zal door een groot aantal moslims als vergaand en grof worden beschouwd. In de ingezonden brief van Wilders waarnaar dit redactionele artikel verwijst en die om deze reden dus in de samenhang kan worden betrokken, blijkt dat Wilders die stelling baseert op verschillende soera's uit de Koran waarin moslims volgens zijn interpretatie worden opgeroepen aan te zetten tot dood en verderf⁷¹. Hij geeft dus een onderbouwing voor deze stellige 'beschuldiging' en beargumenteert hiermee tegelijkertijd waarom een verbod volgens hem op zijn plaats zou zijn. Het gebruik van deze woorden is daarmee objectief beschouwd functioneel ten behoeve van het onderliggende maatschappelijke probleem dat Wilders wil aankaarten; het gevaar dat hij ziet in de Koran. Objectief bezien is er, zowel gelet op de inhoud als de bewoordingen, daarom geen sprake van een wanverhouding tussen de in de uitlating voorgestelde maatregel en het in de uiting geschetste onderliggende maatschappelijk probleem en dus niet van onnodige buitensporigheid. Het strafbare karakter blijft derhalve aan de uitlating ontnomen, wat betekent dat er met de uitlating niet strafbaar wordt aangezet tot discriminatie van moslims.

De tweede zin, waarin moslims wordt voorgehouden afstand te nemen van deze Koran indien zij willen participeren, is er noch naar zijn bewoordingen, noch in samenhang op gericht bij anderen het idee te wekken discriminatoir te handelen. Er wordt enkel aangegeven hoe moslims volgens Wilders met de Koran moeten omgaan. De uitlating is een oproep gericht aan moslims om deel te nemen, weliswaar door enige afstand te nemen van de Koran, maar in ieder geval niet om anderen aan te zetten tot bepaald gedrag jegens hen. Daarbij is ook het taalgebruik van Wilders niet geheel ongenueanceerd. Hij zegt immers: Ik zie in dat dit veel gevraagd is, maar we moeten stoppen met het doen van concessies.

Wij concluderen derhalve dat met de uitlating in zijn geheel, niet strafbaar wordt aangezet tot discriminatie van moslims.

⁷¹ De teksten uit de Koran laten weinig aan de verbeelding over. In verschillende soera's worden moslims opgeroepen joden, christenen, andersgelovigen en niet-gelovigen te onderdrukken, vervolgen of vermoorden, vrouwen te slaan en te verkrachten en met geweld een wereldwijde islamitische staat te vestigen. Soera's te over die moslims oproepen en aanzetten tot dood en verderf. (Volkskrant van 8 augustus 2007 met als titel: 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran').

Feit 3, uitlatingen 17, 18, 19, 20, 21, 22 en 23.

De vijfde set uitlatingen in feit 3 is afkomstig uit de ingezonden brief van Wilders in diezelfde Volkskrant van 8 augustus 2007 met als titel: 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran'.

Wij hebben dit artikel al besproken in het kader van feit 2, het aanzetten tot haat. Zoals daar werd aangegeven is de kern van het artikel dat de Koran een ongewenst boek is en dat het net zo verboden moet zijn of worden als Mein Kampf.

Het letterlijk verbieden van de Koran wordt in twee van de zeven ten laste gelegde uitlatingen tot uitdrukking gebracht, namelijk in uitlating 19 en 23. Deze twee uitlatingen zullen wij dan ook als eerste behandelen.

Feit 3, uitlating 19

Deze uitlating luidt:

'Verbied dat ellendige boek zoals ook Mein Kampf verboden is!'

Hiervoor oordeelden wij dat met het bepleiten van een verbod op de Koran in beginsel wordt aangezet tot discriminatie. En wat betreft deze uitlating gaat het dan zowel naar zijn bewoordingen als in samenhang bezien, om **direct** aanzetten. De uitlating is een oproep de Koran te verbieden en dus een directe aansporing aan anderen, te weten politici, een verbod op de Koran te realiseren.

Tijdens de beoordeling van de eerdere passages waarin wordt opgeroepen tot een verbod op het boek, hebben wij al uitgelegd dat de context maakt dat het strafbare karakter aan deze uitlating wordt ontnomen. Bij de hier ten laste gelegde uitlating brengt ook de toevoeging van het woord 'ellendige' daar geen verandering in. De buitensporigheid van de uitlating neemt door die toevoeging naar zijn bewoordingen toe maar in een te geringe mate om te kunnen spreken van een wanverhouding ten opzichte het door Wilders geschetste onderliggende maatschappelijk probleem dat de Koran in zijn ogen veroorzaakt.

De vraag is of dit ook geldt voor het op één lijn stellen van de Koran met Mein Kampf zoals Wilders in deze uitlating tevens doet. Dit is een vergelijking die door vele moslims als diep grievend en kwetsend zal worden ervaren en zeer grof te noemen is.

Toch moet hiervan ons inziens worden geoordeeld dat dit een vergelijking is die niet geheel zonder functionele waarde is met betrekking tot het door Wilders geschetste onderliggende maatschappelijk probleem. Zoals we ook bij de beoordeling van de uitlatingen in deze ingezonden brief in het kader van het aanzetten tot haat hebben gezien, betoogt Wilders in zijn brief dat de Koran het boek is waaruit al het kwade dat tegen ons en tegen de moslims zelf wordt begaan, afkomstig is. Hij doelt daarmee op teksten uit de Koran die in zijn woorden 'weinig aan de verbeelding overlaten'. Hij verwijst dan naar verschillende soera's waarin '*moslims worden opgeroepen joden, christenen, andersgelovigen en niet-gelovigen te onderdrukken, vervolgen of*

vermoorden, vrouwen te slaan en te verkrachten en met geweld een wereldwijde islamitische staat te vestigen. *'Soera's te over die moslims oproepen en aanzetten tot dood en verderf'* zo stelt Wilders. De vergelijking die Wilders tussen de Koran en Mein Kampf maakt, vloeit dus voort uit de tot geweld oproepende en aanzettende teksten die volgens hem in de Koran te vinden zijn en de Koran is in zijn ogen daarom even schadelijk als Mein Kampf. Om met reden om een verstrekkende maatregel als een verbod op een heilig boek te vragen, moet degene die tot dat verbod oproept daar krachtige argumenten voor aanvoeren. Die argumenten kunnen, en zullen, vaak ook krachtig zijn verwoord. In dit licht bezien menen wij - en wij herinneren daarbij tevens aan de Europese rechtspraak die in het kader van het politieke debat veel ruimte laat ook aan die uitlatingen die *'offend, shock or disturb'*- dat de vergelijking met Mein Kampf, die weliswaar als zeer kwetsend kan worden ervaren en diep kan shockeren functioneel is in het kader van het debat dat Wilders over het verbod van de Koran wil voeren. De wel degelijk aanwezige mate van grofheid in zijn bewoordingen leidt daarom niet tot onnodige buitensporigheid van de uitlating. Derhalve blijft de context ons inziens het strafbare karakter aan het aanzetten tot discriminatie ontnemen en wordt met de uitlating niet aangezet tot discriminatie in de zin van artikel 137dSr.

Feit 3, uitlating 23

Deze uitlating luidt:

'Ik heb genoeg van de islam in Nederland: geen moslimimmigrant er meer bij. Ik heb genoeg van de aanbedding van Allah en Mohammed in Nederland: geen moskee er meer bij. Ik heb genoeg van de Koran in Nederland: verbied dat fascistische boek. Genoeg is genoeg.'

De strekking van deze passage is er op gericht om de islam in Nederland een halt toe te roepen, mede door het niet meer toelaten van moslims. De praktische uitwerking resulteert erin bij anderen het idee te wekken of te versterken om de rechten van moslims te beknotten. Zij mogen niet meer conform de regels die voor de anderen gelden Nederland binnenkomen. Ook mogen zij niet meer als daar reden toe is, net zoals alle anderen dat wel mogen, een eigen godshuis oprichten. En zij mogen niet meer, net zoals alle anderen dat wel mogen, in hun heilige boek lezen.

De drie eerste zinnen van deze passage zijn in onze ogen in beginsel aanzettend tot discriminatie. Van de zin over de moslimimmigrant is dat het duidelijkst omdat deze direct over mensen gaat en de woorden er direct op gericht zijn bij anderen het idee te wekken moslims de toegang tot Nederland te ontzeggen. Van de passages over de moskee en de Koran zou gezegd kunnen worden dat zij alletwee hetzelfde karakter hebben, namelijk dat zij niet direct over discriminatie van mensen gaan. Zoals eerder uitgelegd zijn zij, ondanks dat, in beginsel wel direct aanzettend tot discriminatie.

Alle drie de zinnen zijn dus op zichzelf bezien aanzettend tot discriminatie. In het licht van de contextuele toetsing is duidelijk dat Wilders de uitlating doet in het kader van het tegengaan of

terugdringen van de invloed van de islam in Nederland. Hij zegt eerst: *'Ik heb genoeg van de islam in Nederland'*, en **dan** vervolgt hij met: *'geen moslim-immigrant er meer bij'*. Daarmee laat hij nadrukkelijk uitkomen dat het hem om de islam te doen is. Niet om de mensen, maar om de leer die zij meebrengen. Wij menen dat Wilders daarmee een bijdrage wenst te leveren aan het maatschappelijk debat en dat die bijdrage, die context, maakt dat het strafbare aanzetten tot discriminatie wordt weggenomen.

De bewoordingen die hij daarbij gebruikt zijn weliswaar niet kies, maar ook niet van dien aard dat zij zo buitensporig zijn dat er een wanhouding bestaat tussen de in de uitlating verwoorde voorgestelde maatregelen en het door Wilders aan de orde gestelde onderliggende maatschappelijk probleem. Het bestempelen van de Koran als een fascistisch boek zal door velen ongetwijfeld als zeer kwetsend worden ervaren. Gelet op de onderbouwing die Wilders in het artikel geeft voor het op deze wijze afschilderen van de Koran, is deze uitlating objectief gezien echter functioneel met betrekking tot het door hem voorgestelde verbod op de Koran. Het is vanwege dat, volgens hem *'fascistische karakter'* van het boek, dat deze verboden zou moeten worden. Evenals bij de hiervoor beoordeelde uitlating waarin Wilders de Koran vergelijkt met Mein Kampf, geldt ook hier dat om met reden om een verbod van een heilig boek te vragen, er krachtige argumenten dienen te worden aangevoerd, die vaak ook met krachtige negatieve bewoordingen gepaard kunnen gaan. Er is ons inziens derhalve ook in deze uitlating geen sprake van onnodige buitensporigheid waardoor de uitlating niet kan worden beoordeeld als aanzetten tot discriminatie in de zin van artikel 137d Sr.

Feit 3, uitlating 17 en 18

Dan de andere vijf uitlatingen in dit artikel. Te beginnen met uitlatingen 17 en 18.

Uitlating 17:

'Een gematigde islam bestaat niet. Het bestaat niet, omdat er geen onderscheid is tussen Goede islam en Slechte islam. Er is islam, en daar houdt het mee op. En islam is de Koran, en niets dan de Koran. En de Koran is het Mein Kampf van een religie die beoogt anderen te elimineren, die die anderen – niet moslims – ongelovige honden noemt, inferieure wezens. Lees de Koran, dat Mein Kampf, nog eens. In welke versie dan ook, je zult zien dat al het kwade dat de zoons van Allah tegen ons en henzelf begaan, uit dat boek afkomstig is (Oriana Fallaci, The Force of Reason, post-script, pag. 305, februari 2006).'

Uitlating 18:

'De kern van het probleem is de fascistische islam, de zieke ideologie van Allah en Mohammed zoals neergelegd in de islamitische Mein Kampf: de Koran. De teksten uit de Koran laten weinig aan de verbeelding over.'

Naar de bewoordingen bezien wordt in geen van beide uitlatingen direct, noch indirect iets gezegd over het verbieden van de Koran. In de uitlatingen worden de argumenten voor het voorgestelde verbod geleverd, zoals dat in de zojuist beoordeelde uitlatingen 19 en 23 is verwoord.

Indien men de uitlatingen 17 en 18 echter beziet in samenhang met het gehele artikel, moet worden geconcludeerd dat deze indirect wel gericht zijn op het bepleiten van een verbod op de Koran en daarmee ook in beginsel aanzetten tot discriminatie. Bij de behandeling van uitlating 17 bij feit 1 en 2, oordeelden wij echter dat wij deze uitlating, een citaat van Oriana Fallaci, niet zien als een uitlating van Wilders. Ook ten aanzien van het hier ten laste gelegde artikel 137d Sr, aanzetten tot discriminatie, vragen wij derhalve vrijspraak voor deze uitlating.

Daarnaast geldt de invloed van de contextuele toetsing zoals bij uitlating 19 en 23 geschetst, evenzo met betrekking tot uitlating 17 en 18. Ook deze uitlatingen zijn gedaan in het kader van het politieke debat dat Wilders wil voeren over de schadelijke effecten van de islam en de Koran. Ook aan deze uitlatingen wordt daarmee dus in beginsel de strafbaarheid ontnomen. In zowel uitlating 17 als 18 maakt Wilders eenzelfde vergelijking tussen de Koran en Mein Kampf zoals hij dat ook in de hiervoor beoordeelde uitlatingen doet. En ook voor deze uitlatingen geldt dat er geen sprake is van onnodige buitensporigheid in de zin dat er naar inhoud en vorm een wanverhouding zou bestaan tussen de in de uitlating voorgestelde maatregel en het door Wilders geschetste onderliggende maatschappelijk probleem.

Feit 3, uitlating 20, 21 en 22

Tot slot de laatste 3 ten laste gelegde uitlatingen in het artikel, te weten uitlating 20, 21 en 22.

Uitlating 20:

'Wat schaam ik me voor al diegenen in en buiten kabinet en Tweede Kamer die de islamitische invasie van Nederland weigeren te stoppen. Wat schaam ik me voor de Nederlandse politiek die dag in dag uit de oververtegenwoordiging van allochtonen in de criminaliteit en misdaad accepteert en er geen antwoord op heeft.'

Uitlating 21:

'Den Haag zit vol met laffe lieden. Bange mensen die laf zijn geboren en laf zullen sterven. Die vinden en bevorderen dat de Nederlandse cultuur gestoeld zal zijn op een joods-christelijke-islamitische traditie. Die een generaal pardon verlenen aan leugenaars en criminelen.'

Uitlating 22:

'Die lak hebben aan de belangen van de Nederlandse burger en meewerken aan de transformatie van Nederland in Nederabië als provincie van de islamitische superstaat Eurabië.'

Van deze uitlatingen is reeds bij de beoordeling in het kader van aanzetten tot haat aangegeven, dat Wilders zich hierin met zijn woorden tot de politici richt die hij beschuldigt van laf gedrag. Er wordt in het geheel niets over moslims of over de Koran gezegd in deze uitlatingen. Ook in samenhang bezien kan niet worden geconcludeerd dat deze aanzetten tot discriminatie van moslims.

Ook van deze uitlatingen moet ons inziens uiteindelijk dus worden geconcludeerd dat hiermee niet strafbaar wordt aangezet tot discriminatie van moslims.

Evenals bij het voorstel van Wilders tot het sluiten van de grenzen voor moslims, laat deze conclusie overigens onverlet dat indien de voorgestelde maatregelen tot een verbod op de Koran, een stop op de bouw van moskeeën en op de immigratie van moslims zouden leiden, deze op zichzelf beschouwd een achterstelling van moslims bij andere groepen zouden betekenen. Of deze maatregelen kunnen worden ingevoerd is in dit strafproces echter niet aan de orde. Door ons kan enkel worden beoordeeld óf het voorstellen van maatregelen op de wijze zoals door Wilders in de uitlatingen wordt gedaan, strafbaar is.

Feit 3, uitlating 24

De volgende uitlating die in feit 3 is opgenomen is afkomstig van **de website van Radio Nederland Wereldomroep en/of de Wereldomroep en luidt:**

'Zo'n nieuwe versie zou wenselijk zijn, vindt de PVV-leider; een Koran ontdaan van alle haatdragende verzen. "Die zou het formaat hebben van een Donald Duck," aldus Wilders.'

Zoals eerder gezegd is de eerste zin de tekst van de journalist. Deze uitlating van Wilders volgt nadat hij heeft gezegd dat er een essentieel verschil is tussen de Koran en andere boeken waar gewelddadige passages in voorkomen, zoals de Bijbel. Zoals wij beoordeelden bij behandeling van deze uitlating in het kader van aanzetten tot haat, strekt de tekst van het gehele artikel tot uitleg van Wilders over de reden dat hij een verbod wil op de Koran en verandert in samenhang bezien met dit gehele artikel de betekenis van de ten laste gelegde uitlating zelf niet.

Deze uitlating is louter kritiek op de inhoud van een boek, ook al is het een heilig boek. Met de uitlating wordt derhalve niet aangezet tot discriminatie van mensen.

Feit 3, uitlating 25 en 26

De volgende ten laste gelegde twee uitlatingen stonden in de **Limburger-Limburgs Dagblad van 9 februari 2008, en maakten deel uit van een artikel met als kop 'Islam is mijn 'Fitna':**

'Ik wijs op de rol die de verschrikkelijke Koran speelt in de islamisering van onze samenleving.'

en

'In de film illustreer ik teksten en verzen uit de Koran met documentaire beelden, die laten zien dat de Koran geen dode letter is, maar het gezicht van de islam: een levensgroot gevaar.'

In beide uitlatingen is de Koran het onderwerp van kritiek, zonder dat gezegd wordt dat het boek of delen daarvan verboden moet worden. Zolang uitlatingen zich beperken tot kritiek op de Koran of de islam, zijn zij, hoe hard of ongenueanceerd ook, niet het aanzetten tot discriminatie van mensen, omdat ze niet gericht zijn op het wekken van het idee om mensen discriminatoir te gaan behandelen. Met de uitlatingen wordt dan ook niet aangezet tot discriminatie van mensen.

Feit 3, uitlating 27

In de laatste ten laste gelegde schriftelijke uitlating bij feit 3 gaat het om een uitlating in de **Volkskrant van 11 februari 2008 onder de kop: 'Het hoeft niet meer, maar De Film komt er.'** In dit artikel wordt gewag gemaakt van een interview door de Geassocieerde Pers Diensten (GPD) met Wilders. De ten laste gelegde uitlating luidt, waarin de genoemde 'hij' Wilders is:

'In het GPD-interview legt hij uit dat hij teksten en versen uit de Koran met documentaire-beelden zal illustreren. Zo wil hij aantonen dat de Koran 'geen dode letter is, maar het gezicht van de islam: een levensgroot gevaar'.

Zoals we al bij de behandeling van feit 2 hebben aangegeven wordt in dit Volkskrantartikel een samenvatting gegeven van een GPD-interview. Dit betreft het zojuist genoemde GPD-interview dat onder meer in de Limburger-Limburgs Dagblad stond. Deze uitlating is als uitlating 26 ten laste gelegd. Deze samenvatting uit de Volkskrant bevat stukjes citaat van Wilders. Ook met betrekking tot feit 3 vragen wij voor de samenvatting vrijspraak en voor het herhaalde citaat een niet-ontvankelijkheid.

Feit 3, uitlating 28

Als laatste uitlating is onder 3 ten laste gelegd de film 'Fitna'. Bij de behandeling van feit 2 hebben wij het over de strekking van de film gehad.

Beoordelingskader

Bij aanzetten tot haat is al aangegeven dat de boodschap van Fitna een boodschap is die gedragen wordt door de hele film. Afzonderlijke uitlatingen kunnen niet uit de film worden gelicht en geïsoleerd worden beoordeeld, omdat ze daarmee uit het grotere verband van de film worden gehaald en hun betekenis niet meer te duiden is. We beoordelen dan ook de film in zijn geheel op 'aanzetten tot discriminatie', waarbij we wel waar nodig de relevante fragmenten aanhalen.

Op grond van de film kunnen we niet concluderen dat er sprake is van direct aanzetten tot discriminatie.

In het kader van indirect aanzetten tot discriminatie zou men kunnen zeggen dat met de film de argumentatie wordt geleverd om moslims anders te gaan behandelen. Maar dat is niet voldoende om te concluderen dat er indirect wordt aangezet tot discriminatie. Er moet daarnaast een uitlating aanwezig zijn die erop gericht is om het idee bij anderen te wekken dat te gaan doen. Wij hebben in de film geen fragmenten ontdekt die erop gericht zijn bij anderen dat idee te wekken om moslims discriminatoir te behandelen.

Van een paar scènes uit de film zullen we dat toelichten.

De eerste scène die we bespreken is de scène met de statistieken van het aantal moslims in Nederland en Europa. Wij hebben dat geïnterpreteerd als deel uitmakend van de boodschap van de film dat de invloed van de islam toeneemt, en dat de groei van het aantal moslims een grotere invloed van de islam met zich meebrengt. Deze scène wekt weliswaar de gedachte op dat de groei van het aantal moslims wel erg groot is, maar doet noch direct noch indirect een suggestie voor enig handelen door anderen. Derhalve wordt er niet aangezet tot discriminatie.

De tweede scène die we bespreken is te zien tegen het einde van de film. Er verschijnt een hand in beeld die een bladzijde van de Koran pakt. Het beeld wordt zwart en een scheurend geluid is hoorbaar. Dan verschijnt de tekst: *'Het geluid dat u hoorde was een pagina uit het telefoonboek. Want het is niet aan mij, maar aan moslims zelf om de haatdragende verzen uit de Koran te scheuren.'* De film doet een appèl op moslims zelf. Moslims moeten iets doen, vindt de maker van de film. In dit appèl op moslims is niets te bespeuren van het wekken van een idee bij anderen om moslims te gaan discrimineren. Het is hierom dat er geen sprake is van een direct of indirect aanzetten tot discriminatie.

In het laatste deel van de film tenslotte wordt niet alleen een appel op moslims gedaan maar ook op anderen. De volgende tekst komt in beeld:

'Moslims willen dat u ruimte geeft aan de islam, maar de islam biedt geen ruimte aan u. Van de overheid moet u respect hebben voor de islam, maar de islam heeft geen enkel

respect voor u. De islam wil overheersen, onderwerpen en is uit op de vernietiging van onze Westerse beschaving. In 1945 werd in Europa het nazisme overwonnen. In 1989 werd in Europa het communisme overwonnen. Nu moet de islamitische ideologie worden overwonnen. Stop de islamisering. Verdedig onze vrijheid.'

Men kan zich afvragen of anderen door deze teksten worden aangezet tot handelen of dat het meer een oproep tot geestelijke weerbaarheid is. Indien men echter zou aannemen dat anderen door deze teksten worden aangezet tot handelen, dan wordt dat handelen gekanaliseerd tot een handelen tegen de islam. Nergens in deze teksten wordt het idee gewekt of zelfs maar geopperd dat dit handelen tegen moslims zou moeten worden gericht.

Wij menen derhalve dat ook in deze laatste scène in de film Fitna niet wordt aangezet tot discriminatie.

Conclusie

Bij de beoordeling in het kader van feit 3 hebben wij van een aantal uitlatingen geoordeeld dat er in beginsel mee wordt aangezet tot discriminatie van mensen. Het ging dan om aanzetten in de vorm van het bepleiten van potentieel discriminerende overheidsmaatregelen jegens moslims. Het bepleiten van deze maatregelen vond steeds plaats binnen het kader van het politieke debat dat in beginsel het discriminerende karakter aan de uitlating ontnemt. De in de uitlating voorgestelde maatregelen waren, zowel naar hun inhoud als bewoordingen objectief gezien functioneel in het licht van het aan de orde gestelde maatschappelijk probleem. Om die reden bleef de strafbaarheid van het tot discriminatie aanzettende karakter aan de uitlatingen ontnomen. In de ogen van het OM is het deze, voor de verdachte van betekenis zijnde bijdrage aan het politieke debat, die voor de strafrechtelijke beoordeling een essentieel verschil maakt. Een politicus moet in het kader van het debat de ruimte hebben om voorstellen te kunnen doen. Dit kunnen ook voorstellen betreffen die, als ze in de praktijk worden gebracht, neerkomen op het discrimineren van bepaalde groepen. Zolang deze voorstellen naar hun inhoud en vorm maar niet onnodig buitensporig zijn ten opzichte van de in het debat aangekaarte maatschappelijke problematiek. In de beoordeelde uitlatingen gebeurt dat laatste naar ons oordeel niet.

We vragen dan ook vrijspraak voor alle ten laste gelegde uitlatingen onder feit 3.

Feit 4 en 5: Aanzetten tot haat /discriminatie tegen niet-westerse allochtonen en Marokkanen wegens hun ras

In de feiten 4 en 5 is aan Wilders ten laste gelegd dat hij heeft aangezet tot haat en discriminatie op grond van **ras**.

Wij hebben bij de regiezitting al uitgelegd waarom wij hiervoor gedagvaard hebben. De Rechtbank heeft al het standpunt ingenomen dat het OM hiermee niet buiten het bevel van het hof is getreden.

Het bestanddeel ras moet ruim worden uitgelegd. De wetgever heeft bij de totstandkoming van het nieuwe artikel 137c Sr in 1971 aangegeven, dat het begrip 'ras' dezelfde strekking heeft als de opsomming in artikel 1 IVUR. Onder 'ras' wordt derhalve mede verstaan: huidskleur, afkomst, en nationale of etnische afstamming.⁷²

In de jurisprudentie, o.a. die van de Hoge Raad, is te vinden dat de betekenis van woorden en termen zoals vreemdelingen, minderheden, buitenlanders, asielzoekers, Surinamers en Antillianen afhankelijk is van de aard van de uitlatingen en de onderlinge samenhang. Wij hebben al in dit requisitoir het voorbeeld gegeven van het begrip Surinamers, dat strikt geïnterpreteerd alleen op nationaliteit duidt, maar in de samenhang een etnische betekenis krijgt en dus onder het bestanddeel ras valt.

Feit 4, uitlating 1

De eerste uitlating bij feit 4 is:

'De grenzen gaan nog diezelfde dag dicht voor alle niet-westerse allochtonen.'

De definitie van het CBS⁷³ van een niet-westerse allochtoon is: allochtoon met als herkomstgroepering één van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan), of Turkije. Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren en het begrip herkomstgroepering wordt weer ingevuld met: kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf. Kortom, het begrip niet-westerse allochtoon tendeert er ons inziens naar om onder het begrip ras te vallen, maar de samenhang met de rest van de uiting moet uitsluitend geven.⁷⁴

⁷² Kamerstukken II, 1967/68, 9724, nr.3, p. 4.

⁷³ www.cbs.nl: [http://www.cbs.nl/nl-](http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1013)

NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1013.

⁷⁴ De Hoge Raad nam, ten aanzien van een uitlating waarin deze woorden voorkwamen, de overweging van rechtbank en Hof over: *'Weliswaar maken sommige passages in de bewezenverklaring melding van 'buitenlanders' en 'vreemdelingen', doch beschouwd in samenhang met andere passages (5, 8 t/m 10), blijkt dat verdachte kennelijk niet het oog heeft op al diegenen die geen Nederlands staatsburger zijn maar op bepaalde groepen mensen van zekere etnische afstamming, te weten Turken, Marokkanen en anderen uit Afrika.'* HR 14 maart 1989, NJ 1990, 29.

Bij de behandeling van feit 2 hebben wij gezegd dat uit de samenhang met de rest van het artikel blijkt dat de passage over het sluiten van de grenzen onderdeel uitmaakt van een in het interview uiteengezette visie, namelijk dat de islamisering van onze samenleving een halt moet worden toegeroepen. De inhoud van het gehele interview brengt met zich mee dat het sluiten van de grenzen voor niet-westerse allochtonen kennelijk met name bedoeld is voor moslims. In die zin resulteert de samenhang erin dat de passage gericht is op moslims en dat de betekenis van niet-westerse allochtonen in deze uiting is moslims. Moslims vallen onmiskenbaar niet onder het begrip ras, maar onder het begrip godsdienst.

Feit 4, uitlating 2

De tweede ten laste gelegde uitlating luidt:

'Natuurlijk. 99 Procent van de mensen die daar zijn komen wonen, is van islamitische afkomst.'

Deze uitlating is het antwoord op de vraag of het oordeel van Wilders dat de Utrechtse wijk Kanaleneiland een vieze, smerige wijk is geworden, iets met de islam te maken heeft. Het is onloochenbaar dat die mensen waar Wilders op doelt, niet alleen van islamitische afkomst zijn, maar ook van etnisch niet-autochtone afkomst. Uitlatingen over die groep mensen zouden ook moeiteloos onder het begrip ras kunnen vallen, indien ook inderdaad wordt bedoeld op hun etnische afkomst. Maar dat is niet waar Wilders op doelt. Of misschien zuiverder gezegd: dat is niet waar de door Wilders geuite woorden op doelen. Die doelen zowel qua letterlijke bewoordingen als qua betekenis in de samenhang op hun godsdienstige achtergrond. En die godsdienstige achtergrond, die islamitische afkomst valt niet onder etnische of nationale afkomst en derhalve niet onder ras.

Feit 4, uitlating 3

De derde uitlating luidt:

'Absoluut. De cijfers tonen dat aan. Een op de vijf Marokkaanse jongeren staat als verdachte bij de politie geregistreerd. Hun gedrag vloeit voort uit hun religie en cultuur. Je kunt dat niet los van elkaar zien. De paus had laatst volkomen gelijk: de islam is een gewelddadige religie. Islam betekent onderwerping en bekering van niet-moslims. Die interpretatie geldt in de huiskamers van die probleemjongeren, in de moskeeën. Het zit in die gemeenschap zelf.'

Het antwoord 'absoluut' volgt op de vraag naar het verband tussen de islam en criminaliteit. Door het woord 'Marokkaanse' zou men kunnen denken dat Wilders etniciteit danwel ras beoogt. Echter, als Wilders het heeft over het criminele gedrag van Marokkaanse jongeren dan legt hij, zo blijkt uit de samenhang van de uiting, geen verband tussen hun etniciteit en criminaliteit maar tussen hun islamitische religie, danwel islamitische cultuur en criminaliteit. Over deze uitlating hebben we bij feit 2 en 3 al geconstateerd dat deze betrekking heeft op de godsdienst. Wilders

doet derhalve geen uitlating 'wegens hun ras' maar 'wegens hun godsdienst'. Het bestanddeel 'wegens hun ras' is ondanks de ruime interpretatie van het begrip ras onbewijsbaar.

Zoals eerder gezegd is van deze uitlating tevens een versie ten laste gelegd die naar de bewoordingen op twee punten anders is. Dit maakt geen verschil voor de beoordeling dat het bestanddeel 'wegens hun ras' onbewijsbaar is.

Feit 4, uitlating 4

Bij uitlating vier gaat het om de zinsnede:

'Die Marokkaanse jongens zijn echt gewelddadig. Zij rammen mensen vanwege hun seksuele geaardheid in elkaar. Ik heb nooit geweld gebruikt.'

Deze uitlating is het begin van een antwoord op de vraag: *'U bepleit harde repressie van allochtone probleemjongeren. Was dat iets voor u geweest?'* Zowel uit de uitlating naar zijn bewoordingen als uit de samenhang blijkt dat deze uitlating gaat over allochtone, danwel Marokkaanse jongeren die problemen veroorzaken, crimineel of gewelddadig zijn. Bij feit 2 en 3 is daarom geoordeeld dat dit geen uitlating is over moslims wegens hun godsdienst. Het zou mogelijk een uitlating kunnen zijn wegens ras. Maar zoals zojuist geoordeeld heeft deze uitlating geen betrekking op de **hele groep** allochtonen of Marokkanen, maar alleen op de jongeren die problemen veroorzaken. De uitlating heeft dus geen betrekking op Marokkanen in het algemeen, of op allochtonen in het algemeen, maar alleen op Marokkaanse probleemjongeren, danwel probleemjongeren van allochtone afkomst.

De uitlating heeft dus primair betrekking op een **groep jongeren die problemen veroorzaakt**, en niet op een groep mensen **wegens ras**. Weliswaar wordt hun afkomst genoemd, maar de uitlating heeft toch vooral betrekking op het criminele gedrag van deze specifieke groep. Om die reden kan ook niet geconcludeerd worden dat er een tweedeling wordt geschetst tussen enerzijds de hele groep allochtonen danwel Marokkanen, en anderzijds Nederlanders of de Nederlandse maatschappij. Er wordt derhalve geen intrinsiek conflictueuze tweedeling geschetst, en er is geen sprake van aanzetten tot haat.

Bij geen van de uitlatingen is het bestanddeel 'wegens hun ras' vervuld. Bij feit 2 hebben wij reeds geconcludeerd dat er geen sprake is van aanzetten tot haat. Op grond van het vorenstaande vragen wij voor alle uitlatingen van feit 4 vrijspraak.

Feit 5, uitlating 1, 2, 3 en 4

Nu het bestanddeel 'wegens hun ras' niet is vervuld en we bij feit 3 reeds hebben geconcludeerd dat er geen sprake is van 'aanzetten tot discriminatie', vragen we ten aanzien van de uitlatingen van feit 5 eveneens vrijspraak.

Wij danken u voor uw aandacht.

De officieren van justitie,

mr. P. Velleman
mr. B. van Roessel